

Wonderboys i utrygt farvann

*Medierepresentasjoner av korrupsjon i norsk
næringsliv*

Eia Elena Skjønsberg

Masteroppgave ved institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

UNIVERSITETET I OSLO

15.09.16

Wonderboys i utrygt farvann

Medierepresentasjoner av korrupsjon i norsk næringsliv

Copyright Eia Elena Skjønsberg

2016

Wonderboys i utrygt farvann: Medierepresentasjoner av korrupsjon i norsk næringsliv

Eia Elena Skjønsberg

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Grafisk senter, Oslo

Sammendrag

Denne studien undersøker hvordan korrupsjon i norsk næringsliv fremstilles i norsk media. Tre aspekter står i fokus: representasjoner av steder, korrupsjon og næringslivsaktører. Formålet med studien er å belyse hvordan meningskonstruksjon omkring disse konseptene formes gjennom diskursiv representasjon.

Oppgavens teoretiske hovedvekt ligger på hvordan korrupsjon forstås og forklares. Studier knyttet til mislighetsforklaringer stammer fra ulike fagdisipliner, men lite har til nå blitt skrevet fra samfunnsgeografisk hold. Flere av teoriene brukt i oppgaven tar utgangspunkt i mekanismer på individnivå. Mitt formål er å forsøke å overføre disse teoriene til et kollektivt plan ved å undersøke hvordan de samsvarer med tendenser i sosialt konstruerte forklaringer som kommer til uttrykk i mediediskursen.

Oppgavens metodiske tilnærming er diskursanalytisk og bygger på et sosialkonstruktivistisk premiss: Mening er sosialt konstruert og språk former, opprettholder og utvikler utbredte måter å forstå og beskrive verden på. Den empiriske undersøkelsen baserer seg på 261 medietekster fra 54 norske mediekanaler, i en periode på 14 og en halv måned fra 1. januar 2015 til 15. mars 2016.

Flere tendenser går igjen i den undersøkte mediediskursen. For det første fremstilles korrupsjon som noe 'unorsk' og korrupsjon i norsk næringsliv som overraskende og sjokkerende. For det andre bærer diskursen preg av et sterkt individfokus. Norske næringslivsaktører involvert i korrupsjonssaker forsvares og fremstilles som dyktige, menneskelige og uskyldige. For det tredje er det en tydelig forskjell i representasjonen av 'her' (Norge) og 'der' (andre steder). Norge representeres eksempelvis gjennom beskrivelser av lavt korrupsjonsnivå, antikorrupsjonsarbeid og nulltoleranse mot korrupsjon mens 'andre steder' i stor grad representeres som 'gjennomkorruperte' og 'korrumperende'. For det fjerde er en gjennomgående språklig tendens at både prosess, handlende aktør og offer fjernes. Korrupsjonen fremstår som noe som bare har skjedd – en tilstand. Et siste funn er at den norske mediesamtalen inneholder lite direkte ansvarliggjøring: Enkeltaktører og navngitte selskap ansvarliggjøres i forsvinnende liten grad. Når ansvar plasseres skjer dette i hovedsakelig mot udefinerte parter (som stat, regjering og hele det norske næringslivet) og i etterkant av en dom.

Forord

Jeg har ikke klart dette alene. Det er mange som har spilt en avgjørende rolle i masterprosessen min og jeg har særlig lyst til å takke:

Senter for Utvikling og Miljø (SUM), som ga meg Erik Blytt-stipendet for masteroppgaven og som lot meg ha kontorplass også i de periodene da denne ble lite brukt. Jeg er takknemlig for det jeg lærte gjennom SUMs Forskerskole ved Desmond McNeill og Maren Aase og inspirasjonen jeg fikk fra forskere og studenter på huset. En spesiell takk til Terje for å lyse opp kaffepausene og Kristoffer for teknisk støtte og gode samtaler underveis.

Mine medstudenter, Siri for enestående faglig og moralsk støtte, Kristoffer fordi du er den beste jeg kjenner til å kaste ball og Jord – ikke minst for å stadig minne meg på at det ”tross alt bare er en masteroppgave”.

Kollegaer i Bydel Sagene, Gunhild for at det var akkurat du som tok over lederansvaret da jeg gikk i masterpermisjon og for alt du har gjort. Haris for de gode samtaler og ungdommene for all gleden og latteren.

Takk til Dag for spennende faglige innspill, Rune og gode venner for å minne meg på å lytte til meg selv. Mamma og pappa for alt: kjærlighet, utholdenhet, husly og veiledning. Johan for at du tror så på meg og liker meg uansett.

Og sist, men ikke minst: En stor takk til mine to fantastisk dyktige veiledere Kristian Stokke og Marielle Stigum Gleiss. Takk for at du hjalp meg med å se lys i enden av tunellen så mange ganger, Kristian, og for rådene om å ikke la noe stoppe min kreativitet. Marielle: Jeg setter stor pris på å ha hatt en veileder som er såpass god på å spre sitt faglige engasjement.

Avslutningsvis vil jeg oppfordre fremtidige masterstudenter med store mengder kvalitativ data til å bruke dataanalyseprogrammet NVivo.

Oslo, 15.09.16

Eia Elena

Innholdsfortegnelse

Figur- og tabelloversikt	0
1 INNLEDNING.....	1
1.1 Motivasjon og aktualitet	1
1.2 Tilnærming og problemstilling	3
1.3 Struktur i oppgaven.....	4
2 TEORETISK RAMMEVERK.....	5
2.1 Korrupsjonsbegrepet.....	7
2.1.1 Moralistiskolen.....	7
2.1.2 Fem utbredte definisjonskriterier.....	9
2.1.3 Korrupsjon på norsk.....	14
2.1.4 Korrupsjon i oppgaven.....	15
2.2 Forklaringer.....	17
2.2.1 Mislighetstrekanten.....	18
2.2.2 Hvordan forstå mislighet.....	19
2.2.3 12 forklaringer.....	20
2.3 Privilegerte kriminelle og medieframstilling.....	28
2.3.1 Identifisering av hvitsnippkriminalitet.....	28
2.3.2 Mediekonstruksjon av kriminalitet	30
2.3.3 Analysemodell oppsummert.....	33
3 METODISK TILNÆRMING	34
3.1 Vitenskapsteori og tekstanalyse	35
3.1.1 Faghistorisk bakteppe	35
3.1.2 Semiotikk og notasjoner	36
3.1.3 Diskurs og (kritisk) diskursanalyse.....	37
3.2 Diskursanalytisk rammeverk	40
3.2.1 Transitivitet og nominalisering.....	41
3.2.2 Modalitet.....	43
3.2.3 Ordvalg og metaforer	43
3.2.4 Logiske koblinger	45
3.3 Forskningsdesign og analytisk strategi.....	46
3.3.1 Utvalg	46
3.3.2 Håndtering av empiri og teori.....	49
3.3.3 Koding og analyse.....	52
3.3.4 Refleksjon.....	55
4 ANALYSE.....	59
4.1 Korrupsjon forbauser	60
4.1.1 Sjokk og overraskelse	60
4.1.2 Tvil.....	61
4.1.3 Skuffelse.....	63
4.1.4 Overraskelsen utfordres.....	65
4.2 Korrupte næringslivsaktører normaliseres og berømmes.....	66
4.2.1 Positiv fremstilling av de norske næringslivsaktørene.....	66
4.2.2 Den gode og menneskelige	69
4.2.3 Den erfarne og mektige.....	71

4.2.4	Den naive, maktesløse og sårbare	73
4.2.5	Unntak: CV-juks	77
4.3	Fortellingen om Norge og andre steder.....	79
4.3.1	Norsk eksepsjonalisme	80
4.3.2	Andre steder er korrupte, fattige og underutviklede.....	83
4.3.3	Andre steder er investeringsmuligheter	88
4.4	Fortellingen om korrupsjon	90
4.4.1	Passiv involvering og skyggelegging av prosesser.....	90
4.4.2	Forflytning av offer	93
4.4.3	Korrelasjon mellom steder og korrupsjon.....	96
4.4.4	Ansvarliggjøring.....	99
5	KONKLUSJON	101
5.1	Studiets teoretiske bidrag.....	101
5.2	Forståelsen av sted	103
5.3	Forståelsen av aktør.....	105
5.4	Forståelsen av korrupsjon	106
	Litteraturliste	109
	Vedlegg (1/1): Utvalgsoversikt	114

Figur- og tabelloversikt

Tabell 1: 12 utvalgte mislighetsforklaringer	22
Tabell 2: Plussord knyttet til næringslivsaktører.....	67
Tabell 3: Minusord knyttet til næringslivsaktører.....	67
Tabell 4: Samtlige beskrivelser* av Norge.....	82
Tabell 5: Samtlige beskrivelser* av andre steder**	85
Figur 1: Direkte ansvarliggjøring i forbindelse med korrupsjon	99

1 INNLEDNING

Dette kapitlet introduserer og aktualiserer tema for oppgaven. Det redegjøres for oppgavens problemstilling, forskningsspørsmål og strukturelle oppbygning.

1.1 Motivasjon og aktualitet

I disse dager er saken enkelte har omtalt som ”Norgeshistoriens største korrupsjonssak” (Aftenposten 08.07.15) – 'Yara-saken' – igjen oppe til juridisk vurdering. Norske aviser har fulgt saken tett siden den først kom i offentlighetens søkelys i 2014. Saken er ikke bare enestående i norsk kontekst på grunn av sitt omfang, den har også bragt inn en rekke nye problemstillinger knyttet til grenser, ansvar og roller i forbindelse med (statseid) norsk næringslivsvirksomhet i utlandet. Yara er likevel ikke det eneste selskapet som har vært i søkelyset på grunn av korrupsjonsanklager i løpet av de to siste årene: Det har blåst i seilene for både Telenor, Hydro, Statoil og Kongsberg Gruppen. For ikke å snakke om de siste månedenes 'Panama-avsløringer' som har vist seg å involvere mange norskeide selskap, blant dem DNB. Den norske stat er deleier i samtlige av disse selskapene, som er en av mange grunner til at mislighetene er av relevans for offentligheten.

Forklaringen på de siste årenes økte mengde korrupsjon(savsløringer) i norsk næringsliv er nok mangefasettert. En åpenbart betydningsfull faktor er endringene i verdens økonomiske geografi (Dicken 2007), som har bragt med seg nye problemstillinger for norsk næringsliv. Økt transnasjonal samhandling har endret norsk næringslivspraksis: Norsk økonomi er ikke lenger like territoriell som den var – norske selskaper er nå globale aktører i verdensøkonomien. Implikasjonene av å gå inn i nye markeder er blant annet at norske selskaper og næringslivsaktører må forholde seg til andre kulturelle, politiske og økonomiske rammer. I skjæringspunktene mellom lovverk, tilpasning, profittkrav og (etiske) retningslinjer ligger det mange avveininger og vurderinger. Flere studier og undersøkelser (eksempelvis TI Norge 2014; Søreide 2004) har i løpet av de siste årene undersøkt norske næringslivsaktørers holdninger til – og erfaring med – korrupsjon. Til tross for variasjoner fremgår det at norsk næringsliv som opererer i utlandet er langt fra fremmede for korrupsjonsproblematikk.

I innledningen til Transparency Norge (TI) Norge sin siste holdningsundersøkelse kommer det frem at holdningene i norsk næringsliv ser ut til å 'henge etter' sammenlignet med næringslivsaktører i utlandet:

De siste 10-15 årene har holdninger og lovverk endret seg radikalt, både i og utenfor Norge. Vi hører stadig sjeldnere om næringslivsledere i utlandet som åpent mener det er legitimt å benytte korrupsjon fordi det er vanlig i landet de opererer i. Bedriftsundersøkelsen 2014 viser at mange norske bedriftsledere er i utakt med den internasjonale utviklingen (TI Norge 2014, s. 4)

I forbindelse med 'Jotun-saken' i 2014 ble Odd Gleditsch jr. mye sitert for utsagnet ”Jeg kaller det ikke korrupsjon når vi betaler en toller 50 dollar for å flytte dokumenter oppover i bunken for å få råvarene litt fortere ut av havna” (Morgenbladet 16.01.15) og hans uttalte forsvar for å ta 'skikken der den kommer'. Selv om det går langt mellom hver gang slik offentlig forsvar av lovbrudd, indikerer blant annet overnevnte undersøkelse gjort av TI Norge at norske næringslivsaktører (dog anonymt) uttrykker at det finnes tilfeller der korrupsjon er hensiktsmessig, uunngåelig, at 'målet helliger middelet', eller andre uttrykk for rasjonalisering av mislighet. Rapporten har følgende konklusjon: ”Bevisstheten og kunnskapen om korrupsjon i norsk næringsliv øker – men det går sakte” (TI Norge 2014, s. 4).

Samtidig kan ikke enkeltaktørers syn på, og vurdering av, korrupsjon isoleres fra holdninger og virkelighetsforståelse i samfunnet for øvrig. Det er en sammenheng mellom holdninger på individuelt nivå og offentlig diskurs: Holdninger står i et meningsunivers avhengig av tid og sted. Medias fremstilling av kriminalitet skaper en fortelling om hva som er avvikende og hvilke typer avvik som er godkjent og ikke (Cavender & Mulcahy 1998, s. 700), og er dermed av betydning for hvordan mennesker forholder seg til korrupsjon. I oppgaven undersøkes hvilken rolle medierepresentasjon har i å skape (bort)forklaringer knyttet til korrupsjon i norsk næringslivs utenlandsvirksomhet.

1.2 Tilnærming og problemstilling

Oppgaven besvarer følgende problemstilling: *Hvordan representeres norsk næringslivs involvering i korrupsjon utenfor Norge i media?*

Jeg har valgt å tilnærme meg dette spørsmålet ved å studere tre aspekter: representasjonen av steder, korrupsjon og norske næringslivsaktører. Jeg har i tråd med dette jobbet etter tre forskningsspørsmål:

1. *Hvordan representeres steder?*
2. *Hvordan fremstilles og forklares korrupsjon?*
3. *Hvordan representeres norske næringslivsaktører som er involverte i korrupsjonssaker?*

Studiets teoretiske rammeverk omhandler forståelser av korrupsjon, med fokus på forståelse av 'privilegerte kriminelle', mislighetsforklaringer og medierepresentasjon av korrupsjon. Majoriteten av teoriene om mislighetsforklaringer bygger på individuelle forklaringer. Min intensjon er å undersøke hvordan teorier knyttet til individuell mislighetsforklaring samsvarer med forklaringer som kommer til uttrykk i mediediskursen og således lar seg overføre til et kollektivt plan. Til tross for et mangfold av studier av individuelle korrupsjonsforklaringer, vet vi lite om hvordan korrupsjon er sosialt og diskursivt konstruert. Særlig lite søkelys har blitt satt på hvordan korrupsjon forstås og forklares gjennom tekst. Mediediskurser er et viktig undersøkelsesobjekt i forbindelse med korrupsjon, fordi de representerer ulike konseptualiseringer og antagelser om hva korrupsjon er (Breit 2009, s. 621). Meningsproduksjon (eksempelvis omkring steders betydning og konstruksjonen av sosiale grupper) gjennom media er en viktig samfunnsgeografisk oppgave (Clocke et al. 2004, s. 71-72). Formålet med studien er å belyse hvordan mening omkring korrupsjon i norsk næringslivs utenlandsvirksomhet konstrueres gjennom diskursiv representasjon.

1.3 Struktur i oppgaven

Kapittel 1 redegjør for undersøkelsens aktualitet og relevans, og setter temaet i tidsmessig kontekst. Deretter redegjøres det for valgt problemstilling og forskningsspørsmål.

Avslutningsvis fremstilles oppgavens strukturelle rammer.

Kapittel 2 omhandler teoretiske tilnærminger til forståelse og forklaring av korrupsjon. Først drøftes korrupsjonsbegrepet og ulike forståelser av hva korrupsjon er. Andre delkapittel drøfter forklaring og rasjonalisering av korrupsjon, med 12 utvalgte forklaringer i fokus. Tredje delkapittel problematiserer 'privilegerte kriminelle' samt konseptualiseringen av 'hvitsnippkriminalitet' og korrupsjon gjennom media. I kapittelets siste del oppsummeres studiets teoretiske analysemodell.

Kapittel 3 redegjør innledningsvis for oppgavens vitenskapsteoretiske bakteppe: sosialkonstruktivisme og poststrukturalisme. Deretter beskrives diskursteori som teoretisk og metodisk tilnærming, med fokus på Faircloughs tolkning av kritisk diskursanalyse. Kapittelets andre del gjennomgår oppgavens analytiske tilnærming, som bygger på enkelte av Faircloughs tekstanalytiske verktøy. Kapittelets siste del består av en selvrefleksiv gjennomgang av metodiske og teoretiske avgjørelser. Spesielt fokus rettes mot valg, tolkning og vurdering av oppgavens datamateriale, utvalg og teori.

Kapittel 4 redegjør for fremtredende tendenser i den undersøkte mediediskursen, på bakgrunn av analysens fokusområde (representasjoner av sted, næringslivsaktører og korrupsjon). Analysens tolkningsresultater knyttes til begreper fra fremlagt korrupsjon- og diskursanalytisk litteratur.

Kapittel 5 drøfter oppgavens teoretiske bidrag og problematiserer mulige implikasjoner av de undersøkte representasjonstendensene for menings- og sannhetskonstruksjon.

Jeg har valgt å kun bruke norsk språk i oppgaven. Konsekvensen av dette er at jeg har oversatt sitater og definisjoner til norsk etter beste evne. For ikke å miste betydningsfulle språklige nyanser, har jeg der det fremstår hensiktsmessig oppgitt begrep på originalspråk i parentes fortløpende i teksten. Jeg har også satt 'egen oversettelse' der sitater er oversatt av meg.

2 TEORETISK RAMMEVERK

Dette kapitlet drøfter teoretiske tilnærminger til forståelse og forklaring av korrupsjon. Hvordan forklares korrupsjon? Hva er kriteriene for at noe regnes som korrupsjon? Hvorfor blir korrupsjon ikke alltid ansett som noe kriminelt? Hva er 'hvitsnippkriminalitet' og hva preger mediedekningen av privilegerte kriminelle?

Korrupsjon har blitt studert fra en rekke ulike perspektiver. Til nå er det likevel gjort få studier av hvordan forståelsene av korrupsjon konstrueres sosialt og diskursivt (Breit 2009; Breit 2011; Breit & Vaara 2014). For å tilnærme meg kollektiv forståelse av korrupsjon i næringslivslivet har jeg valgt å ta utgangspunkt i litteratur knyttet til den privilegerte – 'hvitsnipp' – kriminelle. Dette er ikke fordi korrupsjon sidestilles med hvitsnippkriminalitet, tvert imot stiller jeg meg bak Haller og Shore (2005, s.167) sin påstand om at korrupsjon ikke nødvendigvis inkluderer (det som i en gitt kontekst regnes som) kriminalitet. Korrupsjon er også en samlebetegnelse som beskriver en rekke ulike prosesser, relasjoner og interaksjoner. Korrupsjonsinvolverte norske næringslivsaktører er heller ikke nødvendigvis hvitsnippkriminelle. Årsaken til at jeg har brukt begreper og konseptualiseringer knyttet til hvitsnippkriminalitet som utgangspunkt for studiet av korrupt norsk næringsliv, er at litteraturen jeg fant om dette så ut til å samsvare med flere av representasjonstendensene i det undersøkte datamaterialet. I tillegg muliggjorde det et rammeverk knyttet til kriminalitetsrepresentasjon i media, som ikke er en stor del av øvrig korrupsjonslitteratur. Verdien og konsekvensene av en slik teoretisk tilnærming drøftes i oppgavens metodekapittel og evalueres i konklusjon.

Hvordan mennesker selv forstår og rasjonaliserer kriminalitet har blitt studert fra forskjellige teoretiske innfallsvinkler. Jeg var interessert i å undersøke hvorvidt disse konseptualiseringene lar seg overføre fra individuelt til kollektivt og diskursivt plan. Som teoretisk utgangspunkt for hvordan korrupsjon forklares i media, undersøker jeg dermed hvor vidt, og på hvilke måte, utvalgte forklaringer kommer til uttrykk i den undersøkte mediediskursen.

Første del av kapitlet belyser korrupsjonsbegrepets kompleksitet og iboende utfordringer. Innledningsvis introduseres begrepet, deretter problematiseres fem korrupsjonskriterier som går igjen i litteraturen. Deretter gjennomgås den formelle norske forståelsen av korrupsjon gjennom en kort beskrivelse av hvordan korrupsjon forstås i norsk rettsvesen. Delkapitlet rundes av med en drøfting av hvordan korrupsjon forstås som mislighet i oppgaven.

Andre delkapittel gjennomgår et annet studieelement i korrupsjonslitteraturen: studiet av hvordan korrupsjon forklares. Med utgangspunkt i den såkalte 'mislighetstrekanten' sitt høyrehjørne – rasjonalisering – drøfter oppgaven ulike forklaringer som gis på mislighet, og konsekvensene av disse. Kapitlet avsluttes oppgavens rammeverk for forklaringer: en sammenstilling av 12 mislighetsforklaringer.

Tredje delkapittel omhandler hvordan hvitsnippkriminelle og korrupsjon forstås og portretteres i media. Innledningsvis drøftes formål og verdi av en aktørorientert kriminalitetsforståelse som hvitsnippkriminelle. Deretter trekkes korrupsjon og hvitsnippkriminalitet inn i en mediekontekst.

Siste delkapittel sammenfatter oppgavens teoretiske analysemodell.

2.1 Korrupsjonsbegrepet

Diskusjoner knyttet til korrupsjon går langt tilbake i vestlig politisk tradisjon, men det finnes fortsatt ingen fullstendig sammenfattende korrupsjonsteori eller definisjon (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 5). En rekke studier har påpekt konseptets mangetydige natur (Salcedo-Albarán et al. 2008, s. 4) og vektlagt for at korrupsjon skal være et analytisk funksjonelt begrep kreves en økt bevissthet rundt begrepets bruk og betydning (Amundsen 1999, s. 1). Mange har forsøkt å konkretisere, klassifisere og avgrense definisjonsbegrepet. Behovet for å skape globale fellesforståelser av hva som utgjør korrupsjon bidrar til å aktualisere samtalen om hva korrupsjon er og hvilke kriterier som skal ligge til grunn for forståelsen av korrupsjon.

Dette delkapittelet består av en kritisk gjennomgang av seks korrupsjonstilnærminger som har og har hatt en sentral plass i litteraturen. Først beskrives moralsk tilnærming til korrupsjon, deretter drøftes fem definisjonskriterier. Korrupsjonsbegrepet settes deretter i en norsk kontekst. Avslutningsvis redegjøres det for hvordan begrepet forstås i oppgaven.

2.1.1 Moralistskolen

Et av de mest kjente sitatene om korrupsjon er Lord Actons uttalelse fra slutten av 1880-tallet: ”All makt tenderer til å korrumpere, og absolutt makt korrumpere totalt”. Denne definisjonen er klassisk for hvordan korrupsjon først ble forstått: som et bevis på ”moralisk forfall” (Lohmann 2005, s. 29). Korrupsjonsbegrepets latinske opphav blir i norske fremmedordbøker oversatt til 'moralisk fordervelse' og 'bestikkelse'. I tråd med dette blir det latinske begrepet *korrumpere* oversatt til ”forfalske, forlede, bestikke”. Et annet begrep som også stammer fra latin, 'bukken og havresekken', beskriver det samme fenomenet: Om bukken settes alene til å passe på havresekken, vil han komme til å spise havren (Hjellum 2007, s. 9).

Føringer for nåtidig korrupsjonsforståelse ble lagt av de amerikanske kolonimaktene og deres forståelse av konseptet (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 5). Likevel stammer den nedskrevne ideen om korrupsjon helt tilbake til grunnleggerne for vestlig politisk tankegang, som Platon, Aristoteles, Macchiavelli, Montesquieu og Rousseau (Lohmann 2005, s. 30). Nittenhundretallets korrupsjonslitteratur tok hovedsakelig utgangspunkt i arbeidet til teoretikere som Montesquieu og Aristoteles, som blant annet anså tyranni som en korrumpert

versjon av monarki (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 19). De tradisjonelle korrupsjonsteoretikerne er blitt kalt 'moralistskolen' innen korrupsjonsfagfeltet (Cover & Mustafa 2014, s. 27). Den utbredte klassiske forståelsen av korrupsjon omhandlet "fordervelse av styreform" (corruption of the bad polity) og beskrev forhold teoretikere og filosofer anså som karakterisert av den moralske og politiske ordens forfall (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 5, egen oversettelse). Leys beskriver en typisk forståelse innen moralistskolen: "En handling er formodentlig kun korrupt dersom samfunnet fordømmer den som det og dersom den utøvende aktør opplever en skyldfølelse under handlingen" (2002, s. 60, egen oversettelse). Første del av setningen viser at ikke alle ulovlige transaksjoner er korruperte, eller at alle instanser av korrupsjon er ulovlige. Det påfølgende kriteriet om skyldfølelse inkluderer aktørens følelsesmessige respons som sentral i vurderingen av hvorvidt noe kan klassifiseres som korrupt. En slik forståelse av korrupsjon har en åpenbar svakhet: den kontekstuelle og varierende oppfatningen av hva som er god og dårlig moral. Handlinger som fra ett perspektiv vil kunne anses som moralsk forkastelige vil i et annet samfunn kunne være legitime – normer er kontekstavhengige (Uslaner 2008, s. 6).

Flere forfattere argumenterer for at nåtidig korrupsjonsforståelse fortsatt bærer preg av moralisme. Leys (2002, s. 59-71) hevder at majoriteten av korrupsjonsforståelse i vår tid er både moralsk og normativ: Korrupsjonsbegrepet gis betydning gjennom kontrast til oppførsel som samfunnet har konstruert som akseptabel. Begrepets tildelte fellesbetydning bygger på en antagelse om at korrupsjon er negativt og har utelukkende negative konsekvenser. Enkelte vil kunne hevde at "[d]et fremstår absurd å erklære at et samfunn uten en sterk offentlig moral umulig kan utvikle seg økonomisk" (Leys 2002, s. 70, egen oversettelse). Blant andre Khan (2006, s. 242) problematiserer hvordan fundamentet for vår tids antagelser om hva korrupsjon er bygger på erfaringer og ideer fra land hvis politiske og samfunnsmessige struktur er svært ulik de stedene der korrupsjon i dag er mest utbredt. Dette hevder flere at bidrar til å gjøre moderne forståelser av korrupsjon generaliserende og normative (Hjellum 2007, s. 10).

2.1.2 Fem utbredte definisjonskriterier

Til tross for at korrupsjonsbegrepets iboende moralisme kan diskuteres, er det ikke lenger vanlig å inkludere moral i definisjonen av korrupsjon. Hva som imidlertid *skal* definere korruperte handlinger, er det stor teoretisk uenighet om. Definisjonskriterier er premisser som ligger til grunn for å anse noe som korrupt og dermed forme forståelsen og definisjonen av korrupsjon. Heidenheimer og Johnston (2002) skiller mellom fem fremtredende korrupsjonsdefinisjonskriterier¹: 1) legalitet, 2) misbruk av offentlig posisjon, 3) markedsorienterte tilnærminger, 4) misbruk av offentlighetens interesser og 5) opinionskriteriet. Dette er ingen endelig gitt inndeling, men representerer en intensjon om å systematisere de mange tilnærmingene til korrupsjonsforståelse.

Legalitet

Den første sterke strømmingen etter moralistskolen var mot en forståelse av korrupsjon som avvik fra lovfestede, objektivt observerbare normer. Argumentet bak legalitetskriteriet er at ved å knytte forståelsen av korrupsjon til formelle, nedskrevne lover og retningslinjer for statsapparatet og deres funksjon, kan det muliggjøres en mindre subjektiv vurdering av hvilke handlinger som bryter den lovfestede normen (Philip 2002, s. 49). I definisjoner som bygger på legale kriterier blir korrupsjon vanligvis forstått som ”offentlige ansatte som misbruker sin makt ved å bryte loven for egenvinning” (Cover & Mustafa 2014, s. 27, egen oversettelse). Tilnærmingen åpner likevel for videre presiseringer: Hva defineres som egenvinning og hva kvalifiseres som *misbruk*? (Haller & Shore 2005, s. 67). Vil dette nødvendigvis være gitt i et lovverk? Ideen om at lovverket er samfunnets viktigste reguleringsmekanisme kan også ha større gyldighet i land med sterkt legalt rammeverk enn i land der lovverket ikke er så utbygd, eller hvor etterlevelse av eksisterende lovverk er svak. Hva skjer når statsansatte ikke har brutt noen lov, men opererer i en gråsoner, for eksempel fordi det ikke finnes noen lov som regulerer 'tvilsom oppførsel' (Gardiner 2002, s. 26)? Videre; Hva hvis makthavere endrer lovverket slik at de tidligere ulovlige praksisene knyttet til bokføring reklassifiseres til å være lovlige? Et velkjent eksempel på dette stod Italias tidligere statsminister Silvio Berlusconi for, da han endret lovverket slik at de aktivitetene han selv bedrev ble legale (Haller & Shore 2005, s. 4). Fraværet av klare internasjonale standarder for hva som regnes som korrupsjon samt manglende nasjonal regulering gjør en legal tilnærming særlig utilstrekkelig i tilfeller

¹ Philip (i Heidenheimer og Johnston 2002) beskriver at de første tre er autoritative kategoriseringer som benyttes mye av korrupsjonsteoretikere, mens de to siste av noen blir betraktet som underkategorier av de øvrige (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 46)

som går ut over nasjonalstaten. Et eksempel på dette er ujevne byttehandler på tvers av landegrenser, for eksempel i spørsmål om naturressurser samt beskrivelse av adferd knyttet til 'skatteparadiser'.

Korrupsjon som misbruk av offentlig posisjon

Definisjonene som baserer seg på dette kriteriet har det til felles at normavvikelsen måles opp mot det forpliktende ansvaret som offentlige ansatte har og at overtredelsen innebærer en handling for personlig vinning. Av de mange definisjonene som er basert på kriteriet om misbruk av offentlig posisjon, er Joseph Nyes kanskje den mest gjengitte:

Korrupsjon er adferd som avviker fra de formelle pliktene til en offentlig posisjon (valgt eller ansatt) for oppnåelse av privat (personlig, nær familie, omgangskrets) inntekt eller status, eller bryter regler for utøvelse av personlig påvirkning (Nye 1967, s. 416, egen oversettelse)

En styrke ved denne tilnærmingen er at den er relativt omfattende men presis på samme tid – blant annet inkluderes forskjellige former for berikelse. En begrensning ved en slik forståelse av korrupsjon er at den reduserer korrupsjonen til å være en privat/offentlig-relasjon som kan forstås på to måter: 1) private aktører kjøper seg innflytelse fra offentlig ansatte, og 2) offentlig ansatte tilegner seg ekstramidler fra private ved å misbruke sin posisjon.

Definisjonen tar dermed ikke høyde for at politikere eller byråkrater med andre motiver enn egeninteresse favoriserer enkelte grupper og ekskluderer korrupsjon som skjer utenfor arbeidsplassen, eller utøvd av mennesker uten tildelt makt eller med andre former for makt (eksempelvis mektige lobbyister eller interessegrupper). Korrupsjon utgjør ikke nødvendigvis et avvik fra 'formelle plikter' – dette vil avhenge av tid og sted (Mungiu-Pippidi 2011, s. 11; Andvig & Fjeldstad 2001, s. 12; Haller & Shore 2005, s. 4).

De fleste praktiske definisjonene som i dag brukes av internasjonale organisasjoner og andre aktører som arbeider mot korrupsjon er tett knyttet til Nyes klassiske definisjon av korrupsjon, men forenkles ofte til misbruk av offentlig posisjon for privat berikelse. Både FNs utviklingsprogram (UNDP), Transparency International (TI) og Verdensbanken har samsvarende definisjoner av korrupsjon: Korrupsjon er misbruk av makt i betroede stillinger for personlig gevinst ("The abuse of entrusted power for private gain") (June 2008, s. 12; Lambsdorff 2007, s. 1, egen oversettelse).

En markedsorientert tilnærming

I en markedsorientert tilnærming beskrives interaksjonen mellom den ansatte og offentligheten, der den korrupte byråkraten/politikeren ønsker å maksimere sin egen inntekt (Cover & Mustafa 2014, s. 27). Den tradisjonelle markedsorienterte korrupsjonsteorien fokuserer på byråkrater som arbeider for å tjene penger ved å manipulere de økonomiske eller juridiske rammebetingelsene til egen fordel, med andre ord former for 'tilkarringsvirksomhet' (rent-seeking) (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 50). Tilbud og etterspørsel setter her rammen for korrupsjonens omfang. Økonomer har dominert denne skolen. En hyppig referert definisjon som baserer seg på markedsorienterte kriterier er Van Klaverens beskrivelse: ”korrupsjon innebærer at en offentlig ansatt misbruker sin stilling for å oppnå ekstra inntekter fra befolkningen. Stillingen blir som en næringsvirksomhet der den statsansatte søker en stadig økning av sin inntekt. Stillingen omgjøres til en profittdrevet enhet” (Philip 2002, s. 49, egen oversettelse). Til tross for at mye korrupsjon involverer samspillet mellom insentiver fra markedet og rettferdig fordeling av offentlige tjenester eller fordeler, mangler de markedscentrerte teoriene nyanser fra for eksempel Nyes kriterier. Kritikere har argumentert for at de markedsorienterte definisjonene snarere beskriver korrupt praksis enn gir en definisjon av korrupsjon og at vektlegging av de økonomiske aspektene fortrenger andre forhold som statsansatte kan ønske å oppnå gjennom korrupsjon – som for eksempel politiske stillinger eller andre tjenester (Philip 2002, s. 49-50).

Felleskapets interesse-kriteriet

Felleskapets interesse ble etablert som et nytt definisjonskriterium, blant annet på bakgrunn av at enkelte teoretikere mente at både offentlig posisjonskriteriet og markedsorienterte kriterier var for smale. Philip (2002, s. 45) trekker frem Friedrichs definisjon som eksempel på felleskapets interesse-tilnærmingen:

Korrupsjon kan sies å eksistere når en myndighetsperson som er gitt visse oppgaver, som for eksempel en ansvarlig funksjonær eller offentlig ansatt, ved pengemessige eller andre goder som ikke er rettmessig fremskaffet, favoriserer dem som fremskaffer godene og dermed skader felleskapet og dets interesser (Philip 2002, s. 45, egen oversettelse)

Ifølge en slik forståelse vil ”en handling, dersom den er skadelig for felleskapets interesse, være korrupt selv om den er lovlig, og dersom den er fordelaktig for felleskapet – ikke være korrupt selv om den bryter loven” (Gardiner 2002, s. 32, egen oversettelse). Tilnærmingen skiller seg fra de overnevnte kriteriene fordi korrupsjonens konsekvenser inkluderes som

kriterium. Fellesskapets interesse-kriteriet ser korrupsjon gjennom en prisme der den korruperte handlingen underminerer systemene som opprettholder sosial og offentlig orden, og dermed påvirker samfunnets interesse. Fellesskapets interesse er imidlertid kontekstavhengig (Cover & Mustafa 2014, s. 28). Hvem utgjør fellesskapet, hvordan kan dette måles, og hvem kan med sikkerhet avgjøre hva som er fellesskapets interesse? Hva med konsekvenser av handlinger som på samme tid kan være gunstig for enkelte deler av samfunnet, samtidig som det vil kunne ha en negativ effekt på andre? (Philip 2002, s. 45-46). Et eksempel på dette er nepotisme, som vil kunne gi fordeler for mange i et samfunn. Cover og Mustafa (2014, s. 28) påpeker denne utfordringen med henvisning til forsvars- og sikkerhetsspørsmål: En fasiliterende betaling til en militæroffiser (for eksempel en bestikkelse for å påvirke militærets handlinger) vil kunne bli ansett som en korrupt handling. Men hva om denne betalingen sikrer at en tropp forflyttes til et spesifikt risikoutsatt geografisk område og dermed fremmer borgernes sikkerhet? Da vil utfallet av betalingen ikke ha noen negativ påvirkning på offentligheten og følgelig vil bestikkelsen per definisjon ikke være korrupsjon.

Opinionskriteriet

Ifølge opinionskriteriet (public opinion) bør lokale normer og vurderinger fastsette kriteriene for hva som defineres som korrupsjon. Utgangspunktet er hva folket i en gitt kontekst opplever som integritetsbrudd. Ideen bak et slikt premiss er som følgende: Dersom det er betydelige forskjeller mellom hva et lands lover sier og hvordan et lands borgere definerer korrupsjon er det sannsynlig at byråkrater og statsansatte i større grad handler i tråd med sin normer som er kulturelt aksepterte, enn i henhold til lovverket. I dette kriteriet anerkjennes forståelsen av korrupsjon som tid- og stedsavhengig. Opinionsinnfallsvinkelen er utbredt i antropologiske studier av korrupsjon, og knyttes ofte mot gavegivning (eksempelvis Haller & Shore 2005). I enkelte samfunn vil det å gi gaver for å forsøke å påvirke og bygge egennyttige relasjoner kobles til korrupsjon, i andre samfunn er det forventet og akseptert praksis (Philip 2002, s. 47). Gardiner (2002, s. 33) viser at spørsmålet om *hvem* som utgjør opinionen og hvilke deler av befolkningen sine synspunkter som skal telle høyest er iboende utfordringer med opinionskriteriet. Philip (2002, s 45) påpeker at innad i et samfunn vil normer variere både horisontalt (eksempelvis mellom ulike fellesskap og etniske grupper) og vertikalt (for eksempel mellom forskjellige klasser). Dessuten er det viktig å anerkjenne ikke alle som utgjør opinionen verken deler forståelse av, eller interesse for, hva som utgjør lovbrudd (Gardiner 2002, s. 38).

Oppgaven har til nå beskrevet seks overordnede måter å forstå korrupsjon på. Disse gir ikke absolutte beskrivelser av korrupsjonens dynamikk og inneholder flere premisser verdt å problematisere. Er personlig vinning alltid blant motivene som ligger bak en korrupt handling? Hva med misbruk for kollektiv vinning? Må staten være involvert i korrupte transaksjoner, eller kan korrupsjonen også foregå mellom private aktører? Kan korrupsjon finne sted innad i den offentlige sfæren, mellom for eksempel to politikere/statsansatte, eller må en av aktørene være privatpersoner?

Hovedutfordringen på tvers av de mange definisjonene bunner kanskje i forsøket på å fastsette én universelt gyldig forståelse av korrupsjon. Nødvendigheten av operasjonelle definisjoner har avstedkommet diverse forenklete korrupsjonsdefinisjoner (som misbruk av makt i betrodde stillinger for personlig gevinst, beskrevet over). En utfordring ved minimalistiske korrupsjonsdefinisjoner er at upresisjon kan bidra til at definisjonene mister verdi eller gyldighet. FNs konvensjon mot korrupsjon (UN Convention Against Corruption/UNCAC) fra 2004 definerer ikke korrupsjon, men oppfordrer alle medlemsstater til å identifisere indikatorer slik at enkelte kriminelle handlinger blir knyttet til dette begrepet og defineres ut ifra kontekst. Europarådets 'Criminal Law Convention on Corruption' har en lignende innfallsvinkel (Nicholls et al. 2006, s. 2). Cover & Mustafa (2014, s. 27) forsvarer sektorspesifikke definisjoner og typologier, slik at analyser ikke blir gjort på grunnlag av generelle og i mange tilfeller ikke-passende definisjoner og utgangspunkt.

2.1.3 Korrupsjon på norsk

Frem til 2003 var ikke korrupsjon et fremtredende tema i norsk straffelov. Selve betegnelsen 'korrupsjon' fantes ikke i lovverket. Begrepene som ble brukt var derimot 'trusler', 'vederlag' og 'tilbud om fordeler'. I straffebestemmelsene mot korrupsjon, som ble innført 4. juli 2003, defineres korrupsjon som det "å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag". Det er altså ikke et vilkår at den utilbørlige fordelen kan knyttes til en bestemt handling eller unnløst; det er tilstrekkelig at den har sammenheng med en persons stilling, verv eller oppdrag. I de nye straffebestemmelsene likestilles korrupsjon i offentlig og privat sektor (Økokrim 2016). Straffelovens kapittel 30 omhandler korrupsjon, spesielt §§ 387, 388 og 389. Lovendringen førte til at Norge nå har en av verdens strengeste korrupsjonslovgivninger. Medvirkning til korrupsjon straffes med samme strafferamme som aktiv korrupsjon. Både den som tilbyr en utilbørlig fordel (aktiv korrupsjon) og den som aksepterer et slikt tilbud (passiv korrupsjon), kan straffeforfølges for korrupsjon i henhold til straffeloven. Påtalemyndighetene er ikke pålagt å framlegge bevis på at den som har tilbudt en utilbørlig fordel har oppnådd formålet med korrupsjonshandlingen. Det er tilstrekkelig å tilby eller gi en slik fordel, samt å kreve, motta eller akseptere et tilbud om en utilbørlig fordel i forbindelse med en stilling, et verv eller et oppdrag. Loven kriminaliserer korrupsjon både som involverer norske og utenlandske offentlige tjenestemenn og private aktører. Straffeloven gjelder også bestikkelser som betales indirekte gjennom agenter, konsulenter eller andre mellomledd. Strafferammen for korrupsjon spenner fra bøter til fengsel i inntil 10 år, avhengig av om bestemmelsen knyttet til 'korrupsjon', 'grov korrupsjon' eller 'påvirkningshandel' anvendes.

Et spørsmål som har stått sentralt i debatten omkring norske korrupsjonssaker er hvilke handlinger, vederlag eller tjenester kan utgjøre 'en utilbørlig fordel' og på denne måten medføre brudd på korrupsjonslovgivningen. En 'fordel' er i henhold til forarbeidene til endringen av straffeloven i 2003 "alt som den passive parten mener han/hun har interesse av eller kan dra fordel av" (Økokrim 2016). Forholdet problematiseres regelmessig i norske rettsaker med grunnleggende ulikt utgangspunkt hos aktor og forsvarer².

² I den såkalte 'Yara-saken' står spørsmålet om hva Yara fikk igjen for bestikkelsene sentralt (Aftenposten 2016)

2.1.4 Korrupsjon i oppgaven

Hvordan korrupsjon forstås er av betydning. Dette delkapittelet har så langt vist at betydningen av korrupsjon ikke er gitt. Definisjonen av økonomisk kriminalitet forblir notorisk kontroversiell (Heidenheimer & Johnston 2002, s. 13). Det har blitt gjort utallige forsøk på å adskille, typologisere og definere ulike korrupsjonsuttrykk³. Slike differensieringer speiles imidlertid ikke nødvendigvis verken i lovverk eller utbredte forståelser – korrupsjonsbegrepet benyttes ulikt av forskjellige teoretikere, blant befolkningen på folkemunne, i media og i lovverket (Park 2012, s. 5). I de undersøkte avisartiklene verken presiseres eller problematiseres korrupsjonsbegrepet eller forskjellige korrupsjonsformer. Hvilke type korrupsjon som omtales står derfor ikke sentralt i dette studiet. For å undersøke hva som menes med korrupsjon, velger jeg å ikke ta utgangspunkt i én gitt definisjon av korrupsjon, men å studere hva som menes med korrupsjon slik det brukes i tekstmaterialet.

Økonomiske misligheter (eller bare misligheter) er et begrep som ofte brukes på norsk som en fellesbetegnelse på:

[E]n bevisst handling, begått av en eller flere personer innen ledelsen, av personer som har overordnet ansvar for styring og kontroll, av ansatte eller av andre, som innebærer uredelighet for å oppnå en urettmessig eller ulovlig fordel (Riksrevisjonen 2010, s. 3)

Med referanse til lovverket, inkluderer Riksrevisjonen i sin forklaring til definisjonen flere forhold som knyttes til Straffeloven: utroskap, korrupsjon, bedrageri og tyveri.

Riksrevisjonenes operasjonaliserte definisjon er bred, men den åpner for flere av de samme problemstillingene som drøftes i tilknytning til de overnevnte definisjonskriteriene. Til tross for at definisjon følges av referanser til en rekke paragrafer i straffeloven, følger det av teksten at den også kan benyttes privatrettslig og at den åpner opp for kontekstuelle tolkninger: Hva som er en urettmessig fordel og en uredelighet vil avhenge av skjønn betinget av tid og sted. Mislighetsbegrepet er et hensiktsmessig utgangspunkt for denne studiens undersøkelse, av flere årsaker:

³ Blant begrepene som går igjen er bestikkelser (bribery), underslag (embezzlement), Bedrageri/svindel (fraud), sammensvergelse (collusion), utpressing (extortion), favorittisme (favouritism), diskresjonsmisbruk, utilbørlige politiske bidrag, nepotisme, ny-patrimonialisme, klientellisme, kameraderi – og patronatnettverk (Andvig & Fjellstad 2001, s. 39)

a) definisjonen ekskluderer ikke noen deler av korrupsjon slik den er gjengitt i lovverket, samtidig som den ikke skiller mellom disse. Hvilke lovbrudd eller form for korrupsjon som angivelig er begått, tillegges ingen verdi i oppgavens analysekapittel;

b) direkte oversatt til engelsk defineres ofte mislighet som det engelske ordet *fraud*, som er det begrepet som går mest igjen når korrupsjonsformer beskrives praktisk og akademisk;

c) definisjonen åpner opp for at misligheten kan ha vært utført av ulike aktører (inklusive ansatte i næringslivsselskap);

d) definisjonen legger til grunn at handlingen er bevisst, noe oppgaven ikke kommer til å drøfte videre. Oppgaven vil verken vurdere skyldspørsmål, motiv eller (kriminell) intensjon direkte, dette omtales kun i forbindelse med mislighetsforklaringer i teori og empiri.

Når jeg i det påfølgende vil referere til korrupsjon vil det være med et innhold som både inkluderer den brede definisjonen som fremstår i norsk lovgivning gjengitt ovenfor og den beskrevne fortolkningen av (økonomisk) mislighet. Korrupsjon og mislighet vil således bli brukt om hverandre.

2.2 Forklaringer

Mislighet og hvitvask kriminalitet blir ofte redefinert gjennom ulike forklaringer. Dette kan bidra til normalisering, nøytralisering og rasjonalisering av korrupsjon (Schuchter & Levi 2013, s. 7). Ifølge Wellen er det bred enighet om at rasjonalisering av mislighet bidrar til spredning av korrupsjon i organisasjoner og samfunn (Rabl & Kühlmann 2009, s. 271). Det fremstår som om det er bred enighet om at rasjonalisering, normalisering (eller sosialisering) og nøytralisering er gjensidig forsterkende forklaringer som bidrar til opprettholdelsen av korrumpert praksis (Anand et al. 2004, s. 46; Luo 2006, s. 752; Zyglidopoulos et al. 2009, s. 65; Gannet & Rector 2015, s. 168). Det er mulig å skille disse prosessene, noe som gjøres på ulike måter i litteraturen. For enkelthets skyld forstås nøytralisering her som avvæpning/ufarliggjøring, normalisering (eller sosialisering) som noe som skjer når oppførsel/praksis blir sosialt vanlig eller sosialt akseptert, og rasjonalisering som rettfærdiggjøring av handling. Litteraturen knyttet til rasjonalisering og nøytralisering bygger i stor grad på individuelle forklaringsmekanismer. Coleman definerer nøytralisering som: ”Et verktøy som muliggjør at individer kan bryte viktige normative standarder samtidig som de nøytraliserer defineringen av dem selv som avvikende eller kriminelle” (1998, s. 188, egen oversettelse). Forklaringer brukes ifølge Bazerman (1997, s. 258) oftest av folk som gjennomfører handlinger de vet er gale, for det tillater dem å se vekk fra det moralske aspektet i deres valg. Det er imidlertid ingen teoretisk enighet om når, hvor og hvorfor disse forklaringer oppstår⁴. Rasjonalisering av mislighet er et konsept som fremstår bedre for å beskrive individuell rettfærdiggjøring enn diskursive korrupsjonsforklaringer. Av denne grunn brukes rasjonaliseringskonseptet her hovedsakelig som inngangsport til forklaringsmekanismene beskrevet i påfølgende kapittel.

⁴ Det er også ulike antagelser om rettfærdiggjørelsene skjer *post hoc* eller ikke: Noen mener som Sonenshein (2007), at rasjonalisering er en berettigelse for handlinger som allerede er utført, som har det konsekvenser for fremtidig handling, mens andre (eksempelvis Benson 1985) beskriver rasjonalisering som muliggjør lovbrudd og forklaringer som utvikles i etterkant for å unnskyldes/rettfærdiggjøre

2.2.1 Mislighetstrekanten

Den såkalte 'mislighetstrekanten' har blitt ansett som et verdifullt rammeverk for å analysere individers kriminelle oppførsel (Dellaportas 2013, s. 31). Mislighetstrekanten har samme grunnidé som 'Branntrekanten': alle tre sider av trekanten er nødvendig for at resultatet i midten av trekanten skal oppstå. Branntrekanten sine tre sider er henholdsvis oksygen, brennbart materiale og varme. Dersom en av disse faktorene fjernes, vil ikke brann finne sted. Mislighetstrekanten består på samme måte av tre faktorer som etter sigende må være til stede for at mislighet skal finne sted: mulighet, motivasjon og rasjonalisering. Lister bruker brannmetaforer til å forklare mislighetstrekanten: Oppfattet mulighet er ”drivstoffet som holder flammen gående”, motivasjon/oppfattet press er ”flammens varmekilde” og rasjonalisering er ”oksygenet som får flammen til å fortsette å brenne” (2007, s. 63, egen oversettelse).

Mulighet beskrives som et av trekantens hjørner. Ifølge Dellaportas (2013, s. 31) begår mennesker som tror de vil bli tatt eller straffet sjelden misligheter. Faktorer som kan øke muligheten for mislighet er svake retningslinjer eller lav grad av internkontroll.

Motivasjon/oppfattet press gir insentiver til å utøve mislighet. Oppfattet press impliserer at presset ikke nødvendigvis er uttalt. Flere forfattere har argumentert for at dette elementet er det vanskeligste å eliminere: Det lar seg vanskelig gjøre å fjerne et hvert økonomisk, sosialt eller personlig motiv for å tilegne seg for eksempel økonomiske fordeler. Trekantens høyre og tredje hjørne, *rasjonalisering*, hjelper forbryteren til å håndtere den kognitive dissonansen assosiert med deres oppførsel (Dellaportas 2013, s. 31). Disse tre elementene påvirker hverandre gjensidig: Dess høyere grad av opplevd press eller mulighet, dess mindre behov er det for rasjonalisering. Og dess mer 'uærlig' en aktør er dess enklere er det for vedkomne å rasjonalisere sin avvikende oppførsel og dess mindre mulighet og/eller press trengs det for å motivere for mislighet (Albrecht et al. 2004, s. 11).

Morales et al. (2014) sin studie analyserer mislighetstrekantens genealogi, som viser en kraftig økning i antall ganger den er gjengitt i akademiske artikler de siste tiårene⁵. Studiet fant flere indikatorer på at konseptualiseringen av mislighetstrekantens iboende dynamikk har hatt en betydelig innflytelse på moderne forståelser av bedrageri og mislighet, grunnlaget for

⁵ Undersøkelsen viser en kraftig økning fra 1979 til 2011. Trekantmodellen ble referert til kun én gang fra 1979 til 1993, ingen ganger i 1994 og 1995, og så fra 1 til 5 ganger årlig fra 1996 til 2000. Fra 2001 til 2008 ble trekantmodellen nevnt fra 6 til 21 ganger årlig, mens den ble referert fra 39 til 49 ganger årlig fra 2009 til 2011 (Morales et al. 2014, s. 183)

hvordan dette har blitt håndtert i rettsvesenet, diskursen innenfor academia, samt den utbredte forståelsen av mislighet i samfunnet generelt. Artikkelen argumenterer for at andre betydningsfulle syn på – og tolkninger av – bedrageri i løpet av denne prosessen har forsvunnet ut av bildet (s. 170).

I løpet av de senere årene har det blitt gjort flere studier som bygger på, bekrefter eller gir rom for utvikling av trekantmodellen. Trekantmodellens tilkortkommenheter, problematiske premisser og utfordringer for praktisk anvendelse har blitt kritisert av en rekke forfattere⁶. Mye av kritikken går på modellens potensiale i forklaringer av årsaker til misligheter. Dette aspektet er imidlertid utenfor oppgavens fokus.

2.2.2 Hvordan forstå mislighet

Særlig fem studier la grunnlaget for den teoretiske tilnærmingen til forklaring og rasjonalisering av mislighet: Arbeidene til Sutherland (1937), Cressey (1953), Sykes og Matza (1957), Coleman (1985) og Benson (1985). Sutherland utga i 1937 en bok⁷ som beskriver at ulik kriminell oppførsel krever ulike rasjonaliseringsteknikker, og at disse er avhengig av sosial kontekst (Morales et al. 2014, s. 173). Cressey var Sutherlands doktorgradsstipendiat (Kassem & Higson 2012, s. 191), og ble først kjent for sitt studie⁸ av 133 innsatte i amerikanske fengsler, der han kobler psykologi, sosiologi og kriminologi i undersøkelsen av innsattes forståelse av egne tillitsbrudd⁹. Cressey (1953 & 1973) krediteres ofte¹⁰ for mislighetstrekantmodellen¹¹. Et av Cresseys mest sentrale funn er at lovbrytere ikke

⁶ Utfordringene ved å skulle eliminere faktorene som muliggjør mislighet – både på praktisk og teoretisk nivå – ble påpekt allerede av Cressey (1953, s. 153) er. En annen problemstilling er utfordringene ved å skulle observere og identifisere press og rasjonalisering (Kassem & Higson 2012, s. 194). Andre argumenter går på modellens tynne grunnlag til å forklare kausalsammenheng

⁷ Sutherland (1983) kalte dette *differensiell assosiasjon*, som innebærer at normavvikende oppførsel er tillært gjennom sosial interaksjon. Dette avviste datidens utbredte teorier som koblet kriminalitet til fattigdom og tilliggende patologier (Shapiro 1990, s. 346), som Braithwaite kaller "de tradisjonelle kriminalitetsteoriene" som klandret fattigdom, "splittede familier" og "forstyrrede personer" (1985, s. 2, egen oversettelse)

⁸ "Other Peoples Money" ble først utgitt i 1953, 2. utgaven kom i 1973

⁹ Studiet formulerte følgende hypotese: mennesker i en tillitsposisjon blir tillitsbrytere når de 1) selv oppfatter at de har et ikke-delbart (non-sharable) problem, 2) er klare over at dette problemet kan løses ved hjelp av å bryte tillitten de har blitt tildelt og 3) de rasjonaliserer uforeneligheten mellom deres selvforståelse ved hjelp av eufemistisk verbalisering (Cressey 1953, s. 741-742)

¹⁰ Ulike teoretikere krediteres for mislighetstrekanten. Eksempelvis oppgir Bressler og Bressler (2007, s. 25) Marten og Edwards (2005) som forfattere av mislighetstrekantmodellen, mens Mackevičius og Giriūnas (2013, s. 153) refererer til Bressler og Bressler (2007) som de første som formulerte modellen

¹¹ Cressey formulerte selv imidlertid aldri en slik inndeling, trekantvisualiseringen ble først formulert i Wells sin bok "Occupational fraud and abuse: How to prevent and detect asset misappropriation, corruption and fraudulent statements", der Wells beskriver at han bygger på slutningene til Sutherland (1937, s. 8-10) og Cressey (1953, s. 10-22). Wells overfører dermed arbeidet deres til korrupsjonsgranskningsfeltet og tillegger modellen praktisk anvendbarhet. Cressey beskriver selv hvordan hans teori ikke kan produsere empirisk prediksjon, men paradoksalt nok ble Cresseys oppdagelser grunnlaget for trekantmodellen, som nettopp skal kunne fungere som en kausalitetsmodell (Morales et al. 2014)

identifiserer seg selv som kriminelle. De skiller egne handlinger fra andre (juridisk tilsvarende kriminelle) handlinger og ser på seg selv som vanlige, ærlige, mennesker som er blitt satt i en vanskelig situasjon. Dette muliggjøres ifølge Cressey gjennom ulike formildende rasjonaliseringsforklaringer.

Denne oppdagelsen tilsvarer konklusjonene i studiet til sosiologene Sykes og Matza (1957). Deres studie viser at unge lovbyggere redefinerer sin kriminelle oppførsel som moralsk riktig ved hjelp av et sett med nøytraliserende forklaringer. Sykes og Matza hevder at nøytralisering rettferdiggjør lovbyggende adferd. Benson (1985) sin undersøkelse av dømte hvitsnippkriminelle fant også at ulike forklaringer ble brukt for å nøytralisere egne lovbrudd. I likhet med Sutherland, var et av Colemans (1985) mål å demonstrere at lovbruddene utført av personer av øvre sosioøkonomiske klasse ikke blir behandlet som andre lovbrudd, fordi de ressurssterke har muligheten til å påvirke lovverk og aller mest: dets håndhevelse (Morales et al. 2014, s. 172). Coleman sin studie viser at hvitsnippkriminelles forklaringsmønstre og rasjonaliseringsteknikker opprettholdes kulturelt, politisk og sosialt.

2.2.3 12 forklaringer

Benson beskriver hvordan hvitsnippkriminelle klarer å opprettholde en ikke-kriminell selvportrettering for å unngå stigmatisering som kriminelle gjennom såkalte 'forklaringer' (accounts):

En forklaring er en språkhandling presentert for, eller mer korrekt, fremført foran et publikum. Det er et eksempel på hva Goffman (1959) har benevnt 'styring av inntrykk' ('impression management') (Benson 1985, s. 587-588, egen oversettelse)

Ulike forklaringer kan bli brukt individuelt, men blir vesentlig sterkere når de blir institusjonalisert kollektivt i samfunnet eller organisasjoner (Ashforth & Anand 2003). Den korrupsjonsaksepterende diskursen skapes ikke alene av enkeltaktører, forklaringer utvikles i tråd med det konkrete miljøet vedkommende er en del av (Cressey 1953, s. 137).

Mislighetsforklaringer bygger ikke på en avvisning av konvensjonelle sosiale normer, men heller forståelser av at normene ikke gjelder i spesielle situasjoner og at normavvikelse på denne måten ikke har forekommet (Sykes & Matza 1957; Vitell & Grove 1987). Målet med å gi en forklaring er ikke at forbryteren skal identifisere årsakene til hvorfor han handlet som han gjorde, men at han snakker til en forsamling og forsøker å forklare forbrytelsen samtidig som han demonstrerer en mangel på kriminell personlighet. For å klare dette må han knytte

sine handlinger opp mot den 'klassen' av handlinger som er implisitt akseptable i samfunnet. Av den grunn må ikke forklaringer bli regnet som ene og alene individuelle 'oppfinnelser': de er vokst frem i, og som følge av, en historisk institusjonell kontekst. Denne konteksten åpner opp for en bredde av rettfærdiggjørelser og unnskyldninger som er tilsynelatende plausible (Benson 1985, s. 588). Ifølge Benson er studiet av forklaringer viktige fordi: 1) de belyser nøytraliseringer og motivvokabularer og bidrar til at man forstår årsakene til forbrytelsen på det individuelle og kollektive nivå, 2) som modeller for 'styring av inntrykk' belyser de underliggende antagelser om hva som utgjør klanderverdig kriminalitet versus aksepterte ulovligheter og 3) forklaringer kan spille en betydelig og implisitt rolle i den juridiske prosessen og i samfunnets respons på handlingene. Noen hvitsnippkriminelle er mer suksessfulle enn andre i å minimere sanksjonene de mottar i kraft av styrken i forklaringene.

Benson skiller mellom to former for forklaringer: unnskyldning og rettfærdiggjøring. Bensons definisjon på unnskyldning er en innrømmelse av at handlingen er gal, men fornektelse av fullt ansvar for handlingen. Rettfærdiggjøring skjer når en person innrømmer å ha utført handlingen, men fornektet handlingens negative innhold. Mitt formål med å bruke Bensons skille mellom unnskyldning og rettfærdiggjøring er å kunne kategorisere de mange ulike forklaringene jeg har valgt ut – inndelingen har således en praktisk verdi i oppgaven. Fordi jeg inkluderer langt flere forklaringer enn de Benson opprinnelig beskrev, velger jeg å forkaste deler av definisjonen han ga ved å ekskludere premissene i første ledd av begge setningene ('innrømmer at handlingen er gal' og 'innrømmer å ha utført handlingen'), da innrømmelse ikke er en forutsetning for alle forklaringene beskrevet under. I tillegg erstatter jeg ordet 'fornektelse' med 'fjerning'. Bensons ordvalg kan implisere at samtlige av forklaringene omhandler enkeltindividers forståelse av egen handling, mens flere av forklaringene jeg har valgt ut også kan skapes, og formuleres, kollektivt. Jeg forstår dermed unnskyldning som *fjerning av fullstendig ansvar for handlingen*, og rettfærdiggjøring som *fjerning av handlingens negative innhold*. Jeg har identifisert følgende 12 forklaringer som går igjen i korrupsjonslitteraturen¹²:

¹² Kategoriseringen mellom unnskyldning og rettfærdiggjøring er basert på skjønn og utdypes og drøftes i 3.3.2

Tabell 1: 12 utvalgte mislighetsforklaringer

Unnskyldning	Rettferdiggjøring
1. Sosial tilpasning	8. Fraværende eller utydelig offer
2. Begrensede valgmuligheter	9. Ikke-kriminell intensjon
3. Opptjent rett	10. Ikke-kriminell handling/usikkerhet om loven
4. Forpliktelse til høyere mål	11. Fornektelse av skade
5. Eufemistisk verbalisering	12. Nyttige bieffekter
6. Flytting av fokus	
7. Fordømmelse av fordømmeren	

Unnskyldninger: fjerning av fullstendig ansvar

Så lenge lovbrøyteren kan defineres som ikke å ha ansvar for et lovbrudd, blir misbilligelsen - fra vedkomne selv eller andre - skarpt redusert (Sykes & Matza 1957). Flere, blant annet Moore, beskriver at unnskyldning av mislighet kan resultere i moralsk oppløsning (Gannet & Rector 2015, s. 168), som igjen påvirker avgjørelser som skal tas i fremtidige etiske dilemmaer (Reynolds 2006, s. 737-748).

1) Sosial tilpasning

Sosial tilpasning og selektiv sosial avveining beskrives i litteraturen som mekanismer som bidrar som unnskyldning av korruperte handlinger. Ifølge Gannet & Rector (2015, s 170) påvirkes rasjonaliseringsstrategier i stor grad av miljøet, et argument som ser ut til å ha bred støtte i litteraturen. Forskningen til Coleman (1998) og Vitell og Grove (1987) beskriver hvordan de fleste mislighetsforklaringer er kulturelt lært og sosialt opprettholdt. En årsak til eksistensen av ulike nøytraliseringsteknikker er at så fort en teknikk fungerer i en situasjon, vil dette bli lagt merke til og kunne fungere som inspirasjon i en beslektet situasjon senere. På denne måten er mislighetsforklaringene ofte tillært av den som tidligere har hatt stillingen, kollegaer eller andre i en lignende arbeidssituasjon, ifølge Vitell og Grove (1987). At mislighet sosialiseres kan ha flere konsekvenser. Selektiv sosial sammenligning (med folk som er verre) går ofte ut på vise til andre som er mer korruperte, som en demonstrasjon på at vedkommende 'ikke er så ille'. Aktørene sammenlikner seg med andre som fremstår som enda verre (Ashforth & Anand 2003; Ashforth & Kreiner 1999; Sykes & Matza 1957; Anand et al. 2004; Rabl & Kühlman 2009; Gannet & Rector 2015) og hevder for eksempel at "andre er verre enn oss" (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse). Av dette følger ofte en direkte eller indirekte overføring av ansvar fra forbryteren til en større (tidvis vagt definert) gruppe som vedkommende tilhører. "Alle andre gjør det også" eller "vi gjorde ikke noe som alle de andre ikke gjør" er ifølge Cressey (1953, s. 105, egen oversettelse) en vanlig forklaring.

Korruperte ansatte vil ofte si at de ikke har gjort noe feil, fordi deres handlinger ble akseptert av andre. Ifølge Coleman (1987, s. 413) gjør slike unnskyldninger at kriminell oppførsel ikke fremstilles som et individuelt valg. En person er ikke ansvarlig for sin oppførsel, men føyer seg til forventningene fra andre.

En mulig konsekvens av sosialisering av mislighet er at det skapes et bilde av at tilsvarende handlinger (og mislighetsforklaringer) er en organisasjonskulturs *modus operandi*, og/eller er utbredt i andre 'likesinnede fellesskap' (Gannet & Rector 2015, s. 168). Ashford og Anand (2003) viser hvordan korrupsjon blir normalisert og sosialisert innad i en organisasjon, slik at den blir tatt for gitt og videreført. De trekker frem tre gjensidig forsterkende prosesser som muliggjør normaliseringen: 1) institusjonalisering, der en opprinnelig korrupt avgjørelse eller handling blir rutinemessig integrert i strukturer og prosesser, 2) rasjonalisering, hvor egoistisk logikk utvikles for å rettferdiggjøre, og potensielt begrunne korrupsjon og 3) sosialisering, hvor naive nykommere induseres til å se på korrupsjon som akseptabelt – om ikke attråverdig. Enkelte forfattere (blant annet Coleman 1985) argumenterer for at kommersiell markedsdynamikk der profitt verdsettes over etikk, skaper en grobunn for sosialisering av oppførsel som i andre sammenhenger ville blitt vurdert som uetisk eller korrupt.

2) *Begrensede valgmuligheter*

Korruperte aktører hevder at de ikke hadde noe annet valg enn å delta i korruperte aktiviteter på grunn av forhold utenfor deres kontroll. Eksempler er ordre fra ledelsen, finansielt press, å bli lurt inn i det, eller av ulike grunner bli presset av andre (Anand et. al. 2004; Ashforth & Anand 2003; Ashforth & Kreiner 1999; Gannet & Rector 2015). Sykes og Matza (1957, s. 667) beskriver at de involverte aktørene ser på seg selv som biljardkuler som blir hjelpeløse når de skytes ned i et hull. Anand et al. hevder at denne typen rasjonalisering er lik logikken: "Hva kan jeg gjøre? Jeg er kneblet, og bundet på armer og ben" (2005, s. 11, egen oversettelse).

3) *Opptjent rett*

Sykes and Matza (1957) oppdaget at noen gir dem selv en form for 'tillatelse' til hvitsnippkriminalitet, som lovovertrederen opplever er rimelig, i motsetning til tolkningen i rettsvesenet eller samfunnet for øvrig. Dette blir i ulike analyser beskrevet som 'vekting' (metaphor of the ledger) (Ashforth & Anand 2003; Rabl & Kühlman 2009; Gannet & Rector

2015). Korrupte aktører rasjonaliserer at de har rett til å begå korrupsjon fordi de har akkumulert kreditt som følge av tid og innsats de allerede har nedlagt (Ashforth & Anand 2003, s. 21), og hevder for eksempel ”Vi har gjort oss fortjent til det” (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse).

4) *Forpliktelse til høyere mål*

Korrupte aktører hevder at universelle etiske normer må ofres for å oppnå verdier på et høyere plan (Ashforth & Anand, 2003, s. 21). Rasjonaliseringen kan få som uttrykk at “vi responderte på en viktigere sak” (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse), eller mer konkret: “Jeg gjorde bare hva jeg kunne for å bedre ordreinngangen og inntekten for selskapet vårt” (Rabl & Kühlman 2009, s. 276, egen oversettelse). Kravene fra et større samfunn vil kunne settes til side for kravene fra en mindre sosial gruppe som lovbyteren hører til – en gjeng, arbeidsplass, søskenflokk eller lignende (Sykes & Matza 1957, s. 669). Dette er ofte beskrevet som 'appell til høyere lojalitet' (Anand et al. 2004; Ashforth & Anand 2003).

5) *Eufemistisk verbalisering*

Ifølge Anand et al. er en av de viktigste faktorene som medvirker til rasjonalisering og sosialisering bruken av eufemistisk språk: ”Språk som muliggjør at involverte i korrupsjon beskriver sine handlinger slik at de fremstår som uskyldige” (2004, s. 47, egen oversettelse). Schuchter & Levi (2013, s. 6) beskriver at når noen bryter sosiale normer, så kan språklig fremstilling utjevne forskjellen mellom lovbyterens individuelle moralske opplevelse og selvbilde og lovbruddet som er utført. Eufemistisk språkbruk blir på denne måten avgjørende for å opprettholde et ærlighetsideal (Cressey 1953, s. 142) og muliggjør at individer kan bryte viktige normative standarder samtidig som de nøytraliserer oppfattelsen av dem selv som avvikende eller kriminelle (Coleman 1998, s. 188). Normaliserende formulering muliggjør dannelsen av et helhetlig bilde, bestående av opprinnelig motstridende verdier (Cressey 1953, s. 96). Misbilligelse som kunne ha kommet av internaliserte normer blir nøytralisert, tilbakevist eller omdirigert (Sykes & Matza 1957, s. 667). På denne måten får lovbyteren i både pose og sekk: Vedkomne forblir tro mot det dominerende normative systemet og på samme tid mottatt med aksept, om ikke støtte. Eufemistisk portrettering beskytter de kriminelles selvbilde og opprettholder en positiv fremstilling (Cressey 1953, s. 142). Det skjerner også lovbytere fra sosial kritikk (Sykes & Matza 1957; Vitell & Grove 1987; Schuchter & Levi 2013). Sosialt akseptert vokabular eller nøytraliserende beskrivelser kan

også bidra til at straff forkortes eller utelates, fordi misligheten fremstilles som harmløs og mindre alvorlig (Schuchter & Levi 2013, s. 7).

6) *Flytting av fokus*

I korrupsjonslitteraturen beskrives flytting av fokus (refocusing attention) som en utbredt nøytraliseringsforklaring (Gannet & Rector 2015; Sykes & Matza 1957; Ashforth & Anand 2003). Fokus flyttes som regel ved å trekke frem positive sider ved den anklagde, i en forestilling om at deres gode handlinger oppveier deres dårlige handlinger og/eller forminsker overtredelsen (Rabl & Kuhlmann 2009, s. 273). Det kan vises til den anklagdes personlige historie for å verifisere at han, til tross for disse avvikene, i virkeligheten er en lovlydig person. Effekten blir som karaktervitnets i en retts sak, eller sagt med en lovbryters egne ord: ”Etter å ha vært i bransjen i 33 år, blir du ikke bare automatisk en kriminell over natten” (Benson 1985, s. 600, egen oversettelse). Behandlet på denne måten, vil en handling som på overflaten fremstår som et brudd med regelverk eller etiske retningslinjer fremstå som en harmløs forretningspraksis, som et 'teknisk avvik'.

7) *Fordømmelse av fordømmeren*

Fordømmelse av fordømmeren, eller 'avvisning av avviserne' imøtegår legitimiteten til dem som beskylder aktøren eller vedkommendes handling som korrumpert (Ashforth & Anand 2003, s. 20; Sykes & Matza 1985, s. 668; Kvalnes & Iyer 2011, s. 39). De kan respondere til mulige fordømmere: ”Dere har ikke rett til å kritisere oss” (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse). En slik type argumentasjon kan også forekomme ved at noen beskriver mediernes oppslag, eller rettsforfølgelsen, som en 'heksejakt' av de korrupsjonsinvolverte selskapene/aktørene (Breit 2009, s. 626).

Rettferdiggjøring: fjerning av negativt innhold

8) *Fraværende eller utydelig offer*

Fordi korrupsjon er kriminalitet synlige uten ofre (hvor begge parter er lovovertridere) kan de involverte ignorere eller fornekte konsekvensene som deres korrumperte handling har for fellesskapet. Höffling kaller dette 'utydelig offer' (abstraction of victim) (Rabl og Kuhlmann 2009, s. 272). Moralsk indignasjon kan bli nøytralisert av en forståelse av at skaden ikke er feil i lys av de ikke-eksisterende omstendighetene: Mislighet vil kunne fremstilles som en handling uten offer (Sykes & Matza 1957, s. 668; Anand et al. 2004, s. 42-43; Kvalnes &

Iyer 2011, s. 39; Rabl & Kühlman 2009, s. 281; Gannet & Rector 2015, s. 169): “Det skadet ingen. De lønte seg for alle” (Rabl & Kühlman 2009, s. 276, egen oversettelse).

Korruperte aktører benekter at det finnes offer på en av tre måter: For det første kan de hevde at den fornærmede parten fortjente det som skjedde: 'De fortjente det' (Anand et al. 2005, s. 11) slik at den korruperte handlingen er en form for hevn (Ashforth & Anand 2003, s. 19). For det andre kan de hevde at 'offeret' deltok frivillig og derfor ikke er noe offer: “De valgte å delta” (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse). For det tredje, de kan enten frarøve offeret egenverdi ved å gjøre det upersonlig – ved å hevde at offeret bare er et utskiftbart medlem av en gruppe, eller de kan frarøve offeret dets menneskelighet ved å hevde at offeret er en gjenstand eller et laverestående vesen (Ashforth & Anand 2003, s. 20). En fjerning av offer kan også skje implisitt gjennom hvordan korrupsjonen fremstilles (Cavender & Mulcahy 1998, s. 700). Ved for eksempel bestikkelser vil ikke offeret nødvendigvis lett kunne identifiseres, hverken av den lovbrøtende eller av andre medlemmer av samfunnet. Salcedo-Albarán et al. (2008, s. 14) argumenterer for at kun dersom samfunnet blir konfrontert ansikt-til-ansikt med korrupsjonens ofre, vil de nødvendige emosjonelle betingelsene for å anse korrupsjon som noe kriminelt være tilstede. Salcedo-Albarán et al. (2008) studerer dette fra et nevropsykologisk perspektiv, og konklusjonen deres er at vi har vanskelig for å kategorisere eller forstå korrupsjon som alvorlig kriminelt fordi vi ikke klarer å mobilisere følelser av empati i mangel av et tydelig offer.

9) *Ikke kriminell hensikt/intensjon*

Vektlegging av ikke-kriminell intensjon er sterkere i forklaringen av hvitsnippkriminalitet enn annen kriminalitet, og denne mislighetsforklaringen bidrar til å unngå stigma og sanksjoner fra samfunnet (Sykes & Matza 1957, s. 667). Et individ kan unngå moralsk klanderverdighet for sin kriminelle handling – og dermed unngå samfunnets negative sanksjoner – hvis han kan bevise fraværende kriminell intensjon (Sykes & Matza 1957, s. 667). Hvitsnippkriminelle kan opprettholde en ikke-kriminell selvportrettering for å unngå stigmatisering som kriminelle (Benson 1985, s. 583). En ikke-kriminell portrettering er vanlig både når hvitsnippkriminelle beskriver sin egen handling og hvordan de fremstilles i offentligheten: ”Min hensikt er å bare bruke disse pengene midlertidig, så jeg låner, ikke stjeler”. Cressey (1953, s. 96, egen oversettelse) hevder at sitatet viser hvordan rasjonalisering brukes i tilpassingen av kolliderende personlige verdier. Majoriteten av

kriminalitetsforskning støtter ifølge Cressey (1953, s. 141) at kriminelle ofte rasjonaliserer egen handling som en unntakssituasjon.

10) *Ikke kriminell handling/usikkerhet om juridiske rammer*

Cressey (1953) argumenterer for at det ofte eksisterer en usikkerhet/forvirring rundt rommet for å tolke lovverket, og om en handling kan eller bør regnes som et lovbrudd. En rekke studier bekrefter dette, og finner at korruperte aktører unnskylder sin oppførsel ved å hevde at den ikke er klart betegnet som feilaktig, eller at den ikke er ulovlig og derfor må være ok (Gannet & Rector 2015, s. 170; Kvalnes & Iyer 2011, s. 39). Benson (1985, s. 591) sitt studie viser at selv om lovbrysterne viste et mangfold av ulike følelser knyttet til sine opplevelser, var de nesten enstemmige i å benekte at det var en kriminell handling. "Det er ikke skrevet noe sted at det er ulovlig" (Rabl & Kühlmann 2009, s. 276, egen oversettelse).

11) *Fornektelse av skade*

Fornektelse eller tåkelegging av faktisk skade er en måte å nøytralisere mislighet på (Anand et al. 2004, s. 42). Korruperte aktører er overbeviste om at deres oppførsel ikke har skadet noen fordi organisasjonen for eksempel er forsikret eller den egentlige skaden er minimal (Ashforth & Anand 2003, s. 18). De kan hevde at "ingen egentlig ble skadelidende" (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse). Korruperte aktører kan også vurdere korrupsjonen som mindre skadelig ved å sammenlikne den med mer ekstreme tilfeller (Ashforth & Anand 2003, s. 19). Et eksempel på dette er utsagn som "Det kunne vært verre" (Anand et al. 2005, s. 11, egen oversettelse).

12) *Nyttige bieffekter*

Positive sideeffekter av korrupsjonen fremstilles ofte som en slags nøytralisering av den korruperte handlingen (Rabl & Kühlmann 2009, s. 272). Korrupsjonen rettfærdiggjøres fordi den var nyttig, muligens også nødvendig. Ifølge Coleman (1987, s. 412) er enkelte typer kriminell handling nødvendig for å oppnå viktige økonomiske mål, eller liketil for å overleve. Cressey trekker også frem slike forhold, hvor tillitsbrudd ikke bare fremstilles som greit, men også nødvendig: "Noen av våre mest respektable borgere fikk sin oppstart ved å bruke andre folks penger midlertidig", eller "I eiendomsmeidlerbransjen er det ingenting galt med å bruke innskudd før avtalen er i havn" (Cressey 1953, s. 96, egen oversettelse).

2.3 Privilegerte kriminelle og medieframstilling

Dette delkapittelet redegjør for hvordan og hvorfor hvitsnippkriminalitetsbegrepet har oppstått. Deretter drøftes kriminalitet i media, med fokus på medias rolle i representasjonen av korrupsjon og hvitsnippkriminelle.

2.3.1 Identifisering av hvitsnippkriminalitet

Konseptet 'hvitsnippkriminalitet' ble først brukt av sosiologen og kriminologen Edwin Sutherland, under hans tale som president for American Sociology Society i 1939 (Morales et al. 2014, s. 173). Sutherland definerte hvitsnippkriminalitet som "kriminalitet begått av en respektert person med høy status i utførelsen av hans yrke"¹³ (Cliff og Destiles 2014, s. 483, egen oversettelse) – med andre ord en privilegert kriminell. Fokuset på lovbrysterens – heller enn lovbruddets – karakter var kjernen i Sutherlands argument. Ved å fokusere på karaktertrekk ved denne gruppen kriminelle vil en kunne motvirke det Sutherland beskrev som en utbredt skjevfordeling i rettsvesenet: Handlinger utøvd av privilegerte aktører i samfunnet ble ifølge Sutherland ikke behandlet som andre kriminelle overtredelser på grunn av aktørenes sosial status som anerkjente maktpersoner. Et sentralt poeng i Sutherlands definering av hvitsnippkriminelle, som senere skulle være med på å endre lovverket, er at begrepet hvitsnippkriminelle burde inkludere forhold som ikke representerte brudd på straffeloven (Berger 2011, s. 67). Sutherland baserte denne konklusjonen på fire forhold han observerte i samtiden: For det første at sivile instanser ofte håndterte forseelser i næringslivet, forhold som burde vært behandlet som økonomiske misligheter i strafferetten. For det andre at privatpersoner ofte er mer interessert i å motta sivil erstatning enn å se kriminelle dømt. For det tredje at hvitsnippkriminelle er uforholdsmessig dyktige til å unnsnippe straffeforfølgelse, fordi deres sosioøkonomiske posisjon påvirker rettsvesenet. For det fjerde stopper retterganger med hvitsnippkriminalitet ofte med identifisering av én skyldig part og overser de mange medskyldige i det kriminelle forholdet (eksempelvis at en dommer blir dømt for å motta bestikklser mens de som betaler bestikkelsen ikke straffeforfølges) (Cliff & Desilets 2014, s. 482-483).

At klassetilhørighet er fundamentet for definisjonen, har blitt kritisert fra en rekke ulike fagdisipliner. Kritikere har argumentert at konsekvenser av lovbruddet burde tillegges mer

¹³ Sutherland har i de senere år innsnevret sin definisjon til: "økonomisk kriminalitet begått av en person med høy sosial status i løpet av vedkommendes tjenesteposisjon" (1940, 1949, egen oversettelse)

vekt enn skadevolders klassetilhørighet (Creditnews 2012). Denne debatten har resultert i særlig to teoretiske retninger: definisjoner med henvisning til *lovbryterens* karakter, og definisjoner med henvisning til *lovbruddets* karakter. Gotschalk (2015) kaller dette lovbrytterbasert og krenkelsesbaserte tilnærminger og hevder at den vanligste krenkelsesbaserte definisjonen stammer fra Edelhertz (1970) sitt arbeid. Edelhertz definerte hvitsnippkriminalitet som ”en ulovlig handling, eller en serie ulovlige handlinger, begått ved hjelp av ikke-voldelige midler og ved skjuling eller svik for å skaffe penger eller eiendom, eller for å unngå å tape penger eller eiendom, eller å begunstige sin bedrift eller få en personlig fordel” (Gotschalk 2015, s. 11, egen oversettelse). Denne forståelsen av hvitsnippkriminalitet er utbredt i dag og benyttes blant annet av den amerikanske etterretningstjenesten (Cliff & Desilets 2014, s. 484-485).

Det finnes ingen 'riktig' definisjon av hvitsnippkriminalitet – bare definisjoner som er riktig for det formål begrepet i en bestemt situasjon er ment å beskrive (Cliff & Desilets 2014, s. 483). Sutherland definerer hvitsnippkriminalitet som ”kriminalitet begått av en respektert person med høy status i utførelsen av hans yrke”. I denne oppgaven brukes begrepet i tråd med dette, men ordet *kriminalitet* erstattes med mislighet, slik at definisjonen blir: ”økonomisk mislighet begått av en person med høy sosial status i løpet av hans eller hennes tjenesteposisjon”. 'Høy sosial status' er ingen gitt størrelse. Jeg verken ønsker eller evner å vurdere den sosiale statusen til oppgavens studieobjekter (norske næringslivsaktører). Min forståelse er likevel at i et valg mellom høy og lav sosial status, vil norske næringslivsaktører som gruppe heller assosieres med det førstnevnte. Ved å legge til grunn Sutherlands premiss om at en slik definering ikke krever en juridisk dom rommes også aktører som 'kun' er involverte i en korrupsjonssak. Det kan diskuteres hvor stort rettslig gyldighet hvitsnippsbegrepet har, men begrepet kan gi et meningsfullt utgangspunkt for undersøkelse av forståelse og portrettering av gitte grupper i samfunnet (Cliff & Desilets 2014, s. 483) og tjener derfor godt til oppgavens formål.

2.3.2 Mediekonstruksjon av kriminalitet

Kriminalitetsdekning i nyhetene former vår opplevelse av kriminalitet (Savelsberg 1994, s. 923-929). Vår kunnskap om kriminalitet er en del av vår generelle virkelighetsforståelse, som er informert av media. Tuchman beskriver at medias fremstilling av korrupsjonssaker setter dagsorden for den offentlige diskursen: Hvilke historier fortelles, hvilke rammer gis de, og hvilke ideologiske budskap inkluderes. Hvilke saker som velges ut og hvordan de blir gjengitt påvirker hvilke problemer offentligheten eksponeres for og mulige løsninger på disse. Rammene som skapes i media og brukes til å rapportere hendelser gjenspeiler, forsterker og former kategoriene vi bruker for å gi mening til verden, og legger grunnlaget for hvilke forhold som folk opplever er verdige politiske tiltak (Cavender & Mulcahy 1998, s. 698-699). Entman hevder at medierepresentasjon er avgjørende for hvordan fenomen forstås av offentligheten gjennom å tilby spesifikke tilnærminger til definisjon, årsaksforklaringer, moralsk evaluering og forslag/implikasjoner om nødvendig håndtering (Park 2012, s. 8).

Konstruksjonen av korrupsjon reflekterer ikke nødvendigvis den 'korrupte virkeligheten', men heller spesifikke interesser eller sosiale bevegelser (Breit & Vaara 2014, s. 49). Måten media representerer korrupsjon påvirker hvordan det snakkes om, vurderes og håndteres (Park 2012, s. 3) som gir medietekster en betydningsfull rolle i å representere og forme hva korrupsjon er (Breit 2009, s. 621). Medias fremstilling av kriminalitet skaper en fortelling om hva som er avvikende og hvilke typer avvik som er godkjent og ikke. På denne måten er mediediskursen normaliserende og ideologisk – den tilbyr kategorier og sannheter om hva som er kriminalitet, og hva som ikke er kriminalitet (Cavender & Mulcahy 1998, s. 714). Ved å ta utgangspunkt i tatt-for-gitte kategorier og antagelser er media med på å stadfeste grupperinger, samtidig som disse fremstilles som sannheter (Barak 1995, s. 13).

Cavender og Mulcahy (2006) fremhever fire tendenser som preger mediediskursen om kriminalitet. For det første gjøres sakene 'nyhetsverdige' gjennom et mangfold av journalistiske grep (sakene blir eksempelvis ofte individualisert). For det andre tillegges kriminalitetsnyheter ansvar til enkeltpersoner. Publikum foretrekker vanligvis å legge skyld på enkeltindivider, en tilbøyelighet som forsterkes i nyhetsmedia. Individualisering og personalisering er effektfulle teknikker som gjør en nyhet mer aktuell, spesielt om den involverer personligheter med høy status. For det tredje gjenspeiler kriminalitetsnyheter sosiale grenser ved å fordømme lovbruddet og en saks nyhetsverdi i kan ofte avhenge mer av

hvilke sosiale grenser som er krenket enn hvilken skade som ble forårsaket av lovbruddet. Ifølge Cavender og Mulcahy hevder Durkheim at kriminalitet og straff gjenspeiler samfunnets moralske grenser. Suksessfull offentlig fordømmelse reetablerer verdiene som ble krenket. For det fjerde er reaksjon en sentral del av kriminalitetsmediediskursen. Reaksjon (på lovbruddet) bringer inn en ideologisk dimensjon i nyhetsdekningen ettersom den representerer rådende definisjoner av orden og autoritet, anklager enkeltpersoner heller enn sosiale strukturer for sosiale problem og (derved) impliserer at systemet fungerer (2006, s. 696-699).

Lite oppmerksomhet har til nå blitt rettet mot hvordan korrupsjon forstås og forklares gjennom tekst og medierepresentasjon (Breit 2009, s. 621). Enkelte studier har likevel identifisert fellestrekk for hvordan korrupsjon fremstilles og gis mening gjennom media. Ifølge Breit (2009, s. 621) er en tendens i dekningen av korrupsjon i media at det presenteres gjennom forenklete stereotyper og kategorier som er enkle for lesere å forholde seg til, som er med på å bidra til at korrupsjonens dynamikk og kompleksitet forenkles eller fjernes. Problemstillingene knyttet til korrupsjonsbegrepets komplekse natur kommer til uttrykk i media: begrepets innhold og betydning problematiseres og utdypes sjelden. Når det skjer, havner definisjonsmakten hos de få skribentene som tar på seg denne oppgaven (Breit & Vaara 2014, s.58-59). Korrupsjon presenteres ifølge Park (2012, s.19) ofte i media uten beskrivelse av korrupsjonens årsak eller konsekvens. Media retter lite fokus mot de strukturelle årsakene til korrupsjon (Breit 2011, s. 32; Breit & Vaara 2014, s. 59; Morales et al. 2014, s. 190; Park 2012, s. 19). Medienes tendens til å fremstille korrupsjonssaker gjennom enkeltpersoner, bidrar til å undergrave underliggende strukturell dynamikk. Til tross for at systemiske lovbrudd i form av misligheter ikke enkelt kan tilskrives noe enkeltindivid, blir de avgjørende underliggende strukturelle mekanismene som skaper korrupsjon i stor grad ignorert gjennom slik medierepresentasjon (Morales et al. 2014, s. 190). En del av forklaringen på dette kan være de sterke insentivene for å gjøre sakene 'leseverdige', som fører til tabloidisering (Cavender & Mulcahy 1998, s. 714). Medias vektlegging av skandaleaspektet ved korrupsjon kan implisere at problemet forsvinner når lovbrøyterne er tatt, og det individuelle fokuset i medias dekning av korrupsjonssaker kan bidra til at årsakene til det som har skjedd trivialiseres (Park 2012, s. 19).

Det er ikke bare hvilke vinkling og virkelighetsforståelse som kommer til uttrykk i mediedekningen av korrupsjon som er av betydning. Fraværet av diskusjon og

problematisering som kan prege mediedekningen av korrupsjon har også ideologisk og politisk betydning (Breit 2011, s. 32). Ifølge Cavender og Mulcahy (1998, s. 697) inneholder mediediskurs lite offentlig kritikk eller avvisning av korrupte forhold i næringslivet, og ansvarliggjøring av økonomisk mislighet får lite oppmerksomhet i media. Cohen et al. (2010) sin undersøkelse av medias dekning av økonomisk mislighet støtter dette, og viser at dersom noen ansvarliggjøres er det kun enkeltmennesker. Til tross for at relativt få studier til nå har studert medierepresentasjoner av korrupsjon, kan det se ut til at de studiene som gjør det har særlig én sammenfallende konklusjon: De underliggende utfordringene som skaper korrupsjon har en forsvinnende liten plass i mediedekning. Hva som er 'problemet' med korrupsjon er i beste fall overlatt for tolkning til den enkelte leser (Breit & Vaara 2014, s. 58).

2.3.3 Analysemodell oppsummert

Særlig fire teoriinformerte spørsmål vektlegges i analysen av oppgavens datamateriale:

- 1) Hvordan samsvarer forståelsen av *hvitsnippkriminalitet* og *hvitsnippkriminelle* med forståelsen av korrupsjon og korrupte aktører i norsk næringsliv som kommer til uttrykk i media?
- 2) Hvordan samsvarer representasjonstendensene i norsk mediediskurs med teorier om *hvitsnippkriminalitet* og *korrupsjon i media*?
- 3) På hvilken måte *forklares* mislighet i den undersøkte diskursen?
- 4) På hvilken måte lar teorier om individuelle *mislighetsforklaringer* seg overføre til mislighetsforklaringer som skapes og opprettholdes kollektivt gjennom representasjon?

Ashforth og Anand (2003) hevder at mislighetsforklaringer blir vesentlig sterkere når de blir institusjonalisert kollektivt i samfunnet, enn når de brukes individuelt. Forrige delkapittel beskrev at forklaring av mislighet på ulike måter kan bidra til normalisering, nøytralisering og rasjonalisering av mislighet. Offentlig representasjon av mislighet vil kunne ha en tilsvarende effekt: det samsvarer med og forsterker individuell rasjonalisering av mislighet.

Studiets analysemodell inneholder også aspekter fra påfølgende metodekapittel: teoretiske rammer for hvordan mening, kunnskap og 'sannhet' konstrueres og formidles gjennom språk, diskurs og representasjon.

3 METODISK TILNÆRMING

Formålet med dette kapitlet er å fremlegge og drøfte mine metodiske verktøy, antagelser, vurderinger og valg. Kapitlet er tredelt: Først redegjøres det for vitenskapsteoretisk bakteppe, deretter legges mitt diskursanalytiske rammeverk frem. Avslutningsvis drøfter jeg forskningsdesign og analytisk strategi.

Diskurs drøftes både som teoretisk konsept og analytisk strategi. Diskursanalytisk tilnærming bør ikke brukes uten å referere til tilnærmingens teoretiske og metodologiske røtter. Ettersom teori og metode er såpass sammenknyttet, må forskere akseptere de grunnleggende filosofiske premissene for å benytte seg av diskursanalyse som metode for deres empiriske studie (Jørgensen & Phillips 2002, s. 4). Jeg legger til grunn en sosialkonstruktivistisk forståelse av kunnskap- og sannhetsproduksjon. En sosialkonstruktivistisk virkelighetsforståelse sammenfaller ikke bare med oppgavens premiss om diskurs som noe betydningsfullt, dynamisk, og sosialt konstruert, det gir også et hensiktsmessig utgangspunkt for å analysere hvordan forståelse av korrupsjon formes gjennom prosesser av representasjon.

Jeg har valgt å hovedsakelig benytte meg av diskursanalytiske verktøy hentet fra Fairclough sitt arbeid. Jeg vil redegjøre for hva de utvalgte verktøyene består av, og hvordan disse er blitt brukt i oppgaven.

3.1 Vitenskapsteori og tekstanalyse

Dette delkapittelet setter min metodiske tilnærming inn i en vitenskapsteoretisk ramme. Med utgangspunkt i Hall (1997) sitt skille mellom semiotisk og diskursive retninger innenfor sosialkonstruktivisme, snevres fokus inn mot Fairclough sin forståelse av diskursanalyse.

3.1.1 Faghistorisk bakteppe

Hva sannhet er, og hvordan vi forstår den (epistemologi og ontologi), er fundamentale vitenskapsteoretiske problemstillinger. Den positivistiske forståelsen av kunnskap som et speilbilde av faktiske, konkrete hendelser i verden, står i kontrast til den sosialkonstruktivistiske forståelsen av sannhet som subjektiv, og kunnskap som konstruert gjennom språk, diskurs og kultur. Fra et sosialkonstruktivistisk (tidvis referert til som konstruktivistisk) utgangspunkt vil mennesker og deres relasjoner ikke kunne leses gjennom noe nøytralt språk: Vi kan ikke på en meningsfull måte snakke om en virkelighet uten at språket fungerer som en slags konstituerende linse (Bergström & Boréus 2005, s. 22).

Ideen om at anonyme strukturer former individuell og kollektiv virkelighetsforståelse står sentralt i strukturalismen. En forskers oppgave blir å identifisere konturen av disse underliggende systemene. Poststrukturalismen viderefører strukturalismens forståelse av at verden er bygget på, og formet av, strukturer (Bergström & Boréus 2005, s. 22). Der strukturalister tenderte til å anta at disse besto av avgrensede enheter som kan identifiseres, er poststrukturalister skeptiske til eksistensen av slike gitte, forhåndsbestemte enheter (Clocke et al. 2004, s. 235). Forholdet mellom ordene er i konstant glidning, som igjen påvirker relasjonen mellom dem (Bratberg 2014, s. 36). Dette skaper diskursive og språklige mønstre, som er sentrale i produksjonen av subjektivitet og identitet (Alvesson & Sköldberg 2000, s. 227). Det finnes ingen konsensus om forholdet mellom sosialkonstruktivisme og poststrukturalisme, men poststrukturalisme kan forstås som en underkategori av sosialkonstruktivisme (Jørgensen & Phillips 2002, s. 6).

Ifølge Burr (1995, s. 3) ligger særlig fire premisser til grunn for de mange posisjonene innen sosialkonstruktivisme. Det første handler om forståelsen av 'virkeligheten' og en kritisk holdning til tatt-for-gitt kunnskap. Verden forstås som vår måte å kategorisere på, i motsetning til en objektiv sannhet. Det andre kriteriet er å anse virkelighetsforståelse som avhengig av tids- og stedsmessig kontekst. Menneskers virkelighetsforståelse kunne vært

annerledes, og kan endres over tid (Burr 1995, s. 3). Det tredje kriteriet legger til grunn en forståelse av kunnskap som subjektiv og dynamisk, formet og opprettholdt av sosial handling. Forståelsen av hva som er rett og galt skapes gjennom konstruksjonen av felles sosialt definerte sannheter (Jørgensen & Phillips 2002, s. 14). Det fjerde kriteriet er at sannhetsforståelse former sosial handling: Sosiale virkelighetskonstruksjoner er med på å videreføre og avvise ulike sosiale mønstre (Burr 1995, s. 5).

'Den språklige vendingen' beskriver den økte vektleggingen av språk og språkets makt i samfunnsvitenskapen, særlig fra 1990-tallet. Vendingen bærer med seg viktige prinsipper fra sosialkonstruktivismen, som at den sosiale verden er subjektiv og avhenger av tolkning for å forstås (Bratberg 2014, s. 14). Fairclough (2001, s. 2) skriver at den språklige vendingen var et svar på endringer i språkets stadig mer betydningsfulle rolle i samfunnet. Språk er i økende grad et sentralt medium for sosial kontroll og makt. Vi lever også i en tid med en bredde av språkvariasjon, samt økte forventninger til både kompleksitet i språkkapasiteten til den moderne borger og til hvilke formål språk skal tjene på individuelt og kollektivt plan.

Representasjon forstås i konstruktivismen som et nødvendig og uunngåelig ledd i forståelsen av samfunnet. Laclau og Mouffe beskriver at representasjon ikke innebærer en representasjon av noe(n) i noes eller noens fravær, eller at en gruppe formes først og siden representeres, men heller at grupper og representanter konstitueres i én bevegelse. Det er ikke før noen snakker om, eller til, en gruppe at den konstitueres som en sosial gruppe. Representasjonen utgjør dermed en forutsetning for formasjon av grupper. Hver gang en gruppe representeres følges dette av en hel forståelse av samfunnet, ettersom gruppen er konstituert i kontrast til andre grupper (Jørgensen & Phillips 2002, s. 45). Representasjon brukes i oppgaven i tråd med Hall sin forståelse: "Representasjon er konstruksjonen av mening gjennom språk" (1997, s. 28, egen oversettelse). Ting har ikke en mening, vi konstruerer meningen gjennom representasjonssystemer, konseptualisering og tegn. Det er språk og diskursive univers som skaper denne meningen, ikke den materielle verdens form (Hall 1997, s. 25).

3.1.2 Semiotikk og notasjoner

I semiotikken ligger fokuset på hvordan representasjon skjer gjennom språk. Semiotikere er interessert i 'poesien' bak språklig representasjon (Hall 1997, s. 6-7). Det ligger ingen nødvendighet i måten vi forstår og beskriver det vi opplever som virkeligheten. Tegn forstås

som arbitrære og polysemiske: De produserer aldri kun én mening, deres mening er ikke transparent og åpenbar og forståelsen av tegn krever tolkning (Jørgensen & Phillips 1999, s. 10). Et eksempel på semiotisk tekstanalyse, er å skille mellom tegns denotative og konnotative meningsassosiasjon. En utbredt forståelse av de to konseptene er at denotasjon er 'ordboksdefinisjonen' av et ord, mens konnotasjoner er betydningen som knyttes til konseptet. Fiske beskriver det på følgende måte: "[D]enotasjon er det som er fotografert, konnotasjon hvordan det er fotografert" (Chandler 2014, egen oversettelse). Denotasjonskonseptet er blitt utfordret fra flere vinkler. Silverman argumenterer for at ords denotasjonelle betydning gir en illusjon av å være den 'naturlige' meningen, mens det i sannheten er en betydningsfull normaliseringsprosess som bidrar til å avpolitiserer ideologien bak ords betydning. Ord har sånn sett bare konnotasjonell betydning, selv ordboksdefinisjoner er kontekstavhengige og diskutabile. I dag er de fleste semiotikere enige om at ingen ord mangler konnotativ betydning, og at skillet mellom konnotasjon og denotasjon er uhendig fordi det fjerner den subjektive tolkningen som ligger i å vurdere ords betydning avhengig av kontekst og diskursivt univers (Chandler 2014).

3.1.3 Diskurs og (kritisk) diskursanalyse

Det finnes likheter, men også forskjeller, mellom semiotiske og diskursive tilnærminger. Jeg beskrev over at det er mulig å argumentere for at hovedfokuset i semiotikken er hvordan språket former mening gjennom representasjon, språkets 'poesi'. Fokuset i diskursive tilnærminger er i større grad effekter og konsekvenser av representasjon – språkets 'politikk' (Hall 1997, s. 6). Begge tilnærmingene er opptatte av hvordan identiteter og subjekter diskursivt plasseres og representeres på spesifikke steder og tidspunkt. Diskursive tilnærminger gir imidlertid ikke språkanalysen i seg selv egenverdi – fokuset er i større grad på maktimplikasjonene ved språkbruk (Hall 1997, s. 7).

Til nå har oppgaven lagt til grunn at måten vi snakker på ikke er en nøytral refleksjon av verden, identiteter eller sosiale relasjoner. Diskurs spiller derimot en aktiv rolle i å skape og endre disse konstruksjonene (Jørgensen & Phillips 2002, s. 1-9). Diskurs handler imidlertid ikke om hvorvidt noe finnes, men om meningen som knyttes til det som finnes. Laclau og Mouffe beskriver det slik: Fysiske objekter eksisterer, men de har ingen gitt mening – denne skapes gjennom diskurs (Hall 1997, s. 45). Diskurser skaper konturer av den tatt-for-gitte virkelighet; de kan implisitt naturalisere og universalisere en spesifikk verdensanskuelse,

hvor subjekter plasseres avhengig av øvrig diskursiv forståelse (Johnston et al. 2000, s. 181). Jørgensen og Phillips foreslår følgende definisjon som et generelt utgangspunkt til diskursanalyse: ”en spesiell måte å snakke om og forstå verden (eller et aspekt ved verden) på” (2002, s. 1, egen oversettelse). Når en snakker om at diskurser er måter å representere noe på, innebærer det en grad av repetisjon, stabilitet og utbredelse over tid. Det betyr at ikke alle representasjoner er diskurser: I enhver tekst vil en kunne finne en rekke representasjoner av aspekter ved verden, men man ville ikke kalt hver enkelt en separat diskurs (Fairclough 2003, s. 124).

Betydningsdannelse handler om å fastlåse tegns betydning, og en rådende diskurs lykkes nettopp med dette: å midlertidig stanse tegnenes glidning i forhold til hverandre. Oppgaven for diskursanalytikeren er å vise hvordan det har seg at bestemte oppfatninger har fått hegemoni (Bratberg 2014, s. 48-49)

En diskursanalyse er en undersøkelse av hva som ligger til grunn for en bestemt representasjon av virkeligheten, og hvilke faktorer som kan ha påvirket at denne representasjonen har fått fortrinn i konkurranse med andre representasjoner. Diskursanalyse muliggjør en forståelse av hvordan det som har blitt sagt passer inn i et nettverk som har sin egen historie og eksistensielle betingelser (Johnston et al. 2000, s. 180).

Fairclough og kritisk diskursanalyse

Ifølge Bergström og Boréus (2005, s. 341) viser bredden av ulike teknikker brukt innenfor kritisk diskursanalyse hvor åpen diskursanalysen kan være. Fairclough sin tilnærming til språk er *kritisk språkstudie*¹⁴, en form for kritisk diskursanalyse. Fairclough bruker begrepet kritisk diskursanalyse både med referanse til en bredere vitenskapsteoretisk bevegelse¹⁵, og om rammeverket han selv har utviklet (Fairclough & Wodak 1997). Fairclough (2001, s. 5) forklarer at ordet 'kritisk' henviser til et fokus på koblinger som er skjult for folk (som forholdet mellom språk, makt og ideologi). Maktaspektet ved språkbruk er viktig i kritisk diskursanalyse, ofte beskrevet som *ideologiske effekter* (Fairclough & Wodak 1997, s. 271). Fairclough er opptatt av det han kaller *kritisk språkbevissthet*: en bevissthet om at diskurser fungerer som en sosial relasjon som reflekterer og former ujevne maktforhold i samfunnet (Jørgensen & Phillips 2002, s. 88). Det antas at diskursiv praksis viderefører ujevne maktforhold mellom sosiale grupper (eksempelvis mellom kjønn, etniske grupper og sosial

¹⁴ Critical Language Studies (CLS)

¹⁵ Der Faircloughs tilnærming består av et sett med filosofiske premisser, teoretiske metoder, metodologiske retningslinjer og spesifikke teknikker for lingvistisk analyse, består den bredere kritisk diskursanalytiske bevegelsen av tidvis sammenfallende og tidvis ulike, tilnærminger (Jørgensen & Phillips 2002, s. 60)

klasse). Kritisk diskursanalyse bør dermed ikke forstås som politisk nøytralt, men som en kritisk, politisk dedikert, tilnærming til sosial endring (Jørgensen & Phillips 2002, s. 63).

Fairclough forstår diskurs som representasjonsmåter, gjennom at diskurser former sosial praksis, og med det identiteter og oppførsel (Fairclough 2003, s. 26). Språket forstås både som konstituert og konstituerende: Diskurs former ikke bare handling, handling kan også forme diskurs (Bratberg 2014, s. 44). Fairclough argumenterer for at mye makt ligger i språklig representasjon og viser hvordan denne representasjonen kan forstås gjennom en analyse av setningers grammatiske oppbygning. Kritisk diskursanalyse skiller seg fra andre diskursanalytiske innfallsvinkler gjennom den utstrakte bruken av lingvistiske analyseredskap, som dominerer Faircloughs tekstanalyser (Bergström & Boréus 2005, s. 323). Faircloughs tilnærming er således en tekstorientert diskursanalyse, og han bruker detaljerte tekstanalytiske verktøy til å få innsikt i hvordan diskursive prosesser opererer lingvistisk i gitte tekster. Disse markørene kan belyse hvordan diskurser aktiveres gjennom tekst (Jørgensen & Phillips 2002, s. 65-69). Fairclough har et større språkfokus enn for eksempel Laclau og Muffe og knytter diskursanalyse til semiotiske systemer av språk og bilder. Fairclough avviker generelt fra tradisjonell poststrukturalistisk diskursteori fordi han bygger teoretiske modeller og metodologiske verktøy for samfunnsforskning, og argumenterer for at det kan, og bør, gjøres systematiske analyser av talt og skrevet språk (Jørgensen & Phillips 2002, s. 65-67).

3.2 Diskursanalytisk rammeverk

Enhver helhetlig tilnærming til diskursanalyse består ifølge Jørgensen og Phillips (2002, s. 4) av en hel 'pakke' bestående av 1) filosofiske premisser (ontologiske og epistemologiske), 2) teoretiske modeller, 3) metodologiske retningslinjer og 4) spesifikke analyseteknikker.

Bergström og Boréus (2005, s. 352) argumenterer for at diskursanalysens primære mål bør være anvendelighet. De anmoder forskere om å bevisst stille seg kritisk til å akseptere slike 'hele pakker' og vektlegger kobling til teori som et særlig fleksibelt element i en diskursanalyse. Jørgensen og Phillips (2002, s. 4) hevder at å utvikle sin egen tilpassede diskursanalytiske pakke ikke bare er mulig, det vil også kunne verdsettes som et bidrag til videreutviklingen av det diskursanalytiske feltet.

Jeg har valgt å bruke utvalgte tekstanalytiske verktøy fra Faircloughs arbeid. Dette ble avgjort etter at jeg hadde gjort en første gjennomgang av datamaterialet, og fant tendenser verdt å undersøke. Faircloughs syntaksanalytiske¹⁶ rammeverk og lingvistiske fokus fremsto hensiktsmessig for analysen av hvordan temaene undersøkt i oppgaven konstrueres gjennom diskurs, særlig på grunn av hans analysebegreper: nominalisering, transitivitet, modalitet, ordvalg, metaforer og logiske koblinger. Jeg legger til grunn Faircloughs forståelse av diskurs som en form for representasjon av virkeligheten, og at tekst påvirker endringer i holdninger, handlinger og sosiale relasjoner (Fairclough 2003, s. 8). Jeg støtter antagelsen om at det er en sammenheng mellom hvordan vi snakker om, forstår og forholder oss til fenomener – i oppgavens setting norsk næringsliv og deres involvering i korrupsjon. Selv om ikke produksjonen av (ujevne makt)strukturer i samfunnet undersøkes direkte, mener jeg at analysekapittelets drøfting av språklig fordeling av ansvar, roller og sannhetsframstillinger gir et bilde på hvilke representasjoner som dominerer i diskursen omkring norsk næringsliv og korrupsjon i dag. Hvilken direkte innvirkning diskursen har på sosial praksis vil kun problematiseres kort i oppgavens konklusjonsdel, som en oppfordring til videre forskning.

¹⁶ Syntaksanalyse innebærer at man interesserer seg for ulike aspekter av meningsdannelsen i en tekst. Fairclough benytter seg av ulike grammatiske teknikker som kan hjelpe diskursanalytikere å tilnærme seg dette (Bergström & Boréus 2005, s. 324)

3.2.1 Transitivitet og nominalisering

Fairclough (2001, s. 102) oppfordrer til undersøkelse av setningskonstruksjoner som beskriver *prosesser*. Språklig fremstilling av prosesser representerer hendelser, skaper mening og definerer roller. Undersøkelsen av språklig *transitivitet* handler om hvordan hendelser og prosesser kobles (eller ikke kobles) med subjekter og objekter. Laclau og Mouffe beskriver at implikasjonene av subjektposisjonering utforskes innenfor en rekke diskursteoretiske retninger, og forstås av flere som mulighetene og begrensningene personens tildeles gjennom diskurser (Jørgensen & Phillips 2002, s. 41). Fairclough (2001, s. 101-103) knytter dette til tilstedeværelse eller fravær av en handlende agent (agency) og dets betydning for årsaksforklaringer og ansvar. Nominalisering er et lingvistisk grep som reduserer ansvarsidentifisering (Jørgensen & Phillips 2002, s. 83). Effekten av å omgjøre prosesser til nominaler¹⁷ er at selve prosessen stilles i bakgrunnen, ofte fjernes steds- og tidsmessige tilknytning, og informasjon om hvem som gjør hva med hvem etterlates til å bli implisitt eller fraværende. Nominalisering omgjør prosess og aktivitet til tilstand og objekt og konkret omgjøres til abstrakt (Fairclough 1992, s. 182).

Fairclough er opptatt av hvordan samme budskap kan fremstilles forskjellig gjennom setningstyper med ulik plassering av syntaktisk funksjon, og argumenterer for at undersøkelsen av plassering (eller fjerning) av *agens* og *patiens* i setninger er viktig for å tolke meningsproduksjon i språk. Agens er en semantisk rolle i norsk grammatikk, og den som utfører en handling (deltageren i situasjonen). I mange setninger har subjektet en agensrolle. Den grammatiske rollen *patiens* er den noen utøver noe på. *Patiens*rollen er passiv og avhengig av hva agensleddet gjør. Fairclough understreker det ideologiske og politiske aspektet av beskrivelser uten agens og argumenterer for at det kan bidra til å avpolitiserings fordi årsak og/eller avsender fjernes fra fortellingen. En måte å undersøke representasjon av hendelser er å bryte fra hverandre setninger av deklarativ type¹⁸ som beskriver hendelser. Fairclough (2001, s. 101, egen oversettelse) eksemplifiserer dette ved å beskrive den samme hendelsen ved hjelp av de tre vanligste måtene å representere en prosess på: som handling, hendelse eller attribusjon.

¹⁷ Noe som danner et nomen (substantivistisk ledd) som subjekt eller objekt

¹⁸ En vanlig hovedsetning som annonserer noe til mottaker(ene), i motsetning til for eksempel spørresetning. Fairclough (2001, s. 101) forklarer at slike setninger består av et subjekt (S), etterfulgt av et verbal (V). Verbalen kan etterfølges av flere elementer fra denne listen: objekt (O), komplement (C) eller adjunkt (A)

- 1) Handling (action): "Contras (S) har drept (V) mange bønder (O)"
- 2) Hendelse (event): "Mange bønder (S) har dødd (V)"
- 3) Attribusjon (attribution): "Mange bønder (S) er (V) døde (C)"

De grammatiske forskjellene mellom handling-, hendelse- og attribusjonsbeskrivelser¹⁹ har betydning for virkelighetsframstillingen, og det er i denne forskjellen Fairclough (2001, s. 104) beskriver at den politiske og ideologiske makten ligger: De nicaraguanske bøndenes død fremstilles enten som noe som bare har skjedd, eller som en handling med ansvarlige agenter. I den første setningen tildeles Contras agensrollen, og bøndene-patiensrollen. Setningen gir på denne måten en forklaring på hvem som er 'utøver' av og 'offer' for det som har skjedd. Nettopp inkluderingen av både subjekt (her agens) og objekt (her patiens) er kriteriet for en *handlingsbeskrivende* setning (Fairclough 2001, s. 101). I både *hendelses-* og *attribusjonssetninger* oppgis kun én deltager. Attribusjonssetninger kan også inneholde også en utdypelse av det som forklares (dette er ikke så tydelig i eksempelet over, men kan være et komplement (C)²⁰, eller adjunkt (A)²¹). Både i hendelses- og attribusjonsbeskrivelser skjer det ifølge Fairclough nominalisering: Bøndene har dødd, men leseren etterlates uten noen informasjon om kontekst, eller hvem som drepte. Handlingssetningen er den eneste som inneholder agens.

Til tross for at det er mulig å formulere hendelses- og attribusjonsbeskrivelser gjennom aktive setninger, er handlingsbeskrivelser de som oftest formuleres i aktiv form. I en aktiv setning står subjektet fremst, mens i en passiv setning er det snudd sånn at det som var objektet blir subjektet. Han argumenterer for at passive, agensløse setninger etterlater årsaksforklaringer og ansvarlige aktører til leserens fantasi og kan bidra til å nøytralisere hendelsen (2001, s. 104). Fairclough trekker frem et eksempel fra The Guardians dekning av britisk forsvarspolitik som viser hvordan passivsetninger kan bidra til nominalisering av prosessen: "forsvarsproblematikken kom til overflaten" (2001, s. 102, egen oversettelse). Jørgensen og Phillips gir et annet eksempel på en setning der prosessen stilles i bakgrunnen, fordi setningen mangler agensrolle og er i passivform: "50 sykepleiere ble sparket i dag" (2002, s. 83, egen oversettelse). Her fremstilles det at sykepleierne er sparket som et slags naturlig fenomen, som bare skjedde uten en ansvarlig aktør.

¹⁹ For utdypning, se Fairclough (2001) s. 100-102

²⁰ Ledd som forklarer noe som subjektet

²¹ Ikke-obligatorisk preposisjonsledd med løserer tilknytning som utdyper det som har blitt skrevet

3.2.2 Modalitet

Fairclough (2001, s. 105) skiller mellom to dimensjoner: relasjonell modalitet og uttrykksmodalitet. *Relasjonell modalitet* har å gjøre med avsenderens autoritet over publikumet det er rettet mot: deres legitimitet ovenfor et visst publikum. *Uttrykksmodalitet* omhandler avsender/forfatters overbevisning når det kommer til 'sannheten', eller sannsynligheten i vedkommendes virkelighetsbeskrivelse, med andre ord modaliteten av vedkommendes sannhetsvurdering. Modalitet uttrykkes gjennom verb som kan, må, burde²² osv. Med andre ord åpner dette for en undersøkelse av hvilken (u)sikkerhet som rammer inn påstander og beskrivelser i tekstmateriale. Jeg skal kun forholde meg til uttrykksmodalitet i min analyse. Uttrykksmodalitet kan ifølge Fairclough undersøkes ved å vurdere tekstens, eller avsenderens, påståelighet i fremstillingen av virkeligheten/sannheten (Jørgensen & Philips 2002, s. 83). Jørgensen og Philips forklarer at hvilke modalitet som velges påvirker den diskursive konstruksjonen av sosiale relasjoner, kunnskap og systemer av mening og forklarer at:

Påstandene "det er kaldt", "jeg tror det er kaldt" og "det er muligens litt kaldt" viser ulike måter å uttrykke seg om været på, og dermed ulike grader av forpliktelse til sannheten de presenterer; ulike modaliteter (...) Sannhet er et eksempel på en type modalitet (2002, s. 83-84, egen oversettelse)

Fairclough beskriver at forskjellige diskurser benytter seg av ulike former for modalitet, og at modalitetsuttrykk varierer innad i forskjellige diskurser. Massemedia presenterer ofte tolkning som om det var fakta, delvis ved å bruke kategoriske modaliteter og delvis ved å velge objektive heller enn subjektive modaliteter. Et eksempel Fairclough gir på dette er å si "Det er farlig", heller enn "Vi tror det er farlig". Medias bruk av kategoriske, 'objektive' modaliteter opprettholder en sterk diskursmakt (1992, s. 160, egen oversettelse).

3.2.3 Ordvalg og metaforer

Innenfor samfunnsgeografien har det i løpet av de siste årene blitt rettet et sterkt søkelys på undersøkelsen av metaforbruk i tekst, fordi det er sentralt for meningskonstruksjon (Clocke et al. 2004, s. 360). For å undersøke hvilket bilde som males når gitte ord settes sammen i en gitt kontekst, bygger jeg på Faircloughs konsept om *ords verdi*. Et ledd i Faircloughs språkanalyse er å lete etter uttrykks eksplisitte eller implisitte verdi (2001, s. 92-93). Mens

²² Og de modale hjelpeverbene negasjon, som for eksempel 'burde ikke'

noen ord har åpenbare positive konnotasjoner, vil andre være mer avhengig av sammenhengen de settes i, ref. redegjørelsen i 3.1.2. Fairclough (2001, s. 98) vektlegger at verdien som tillegges ord er mottageravhengig. I analysen undersøker jeg ords betydning ved å benytte meg av en inndeling fra grammatikken; plussord og minusord. Ideen bak begrepene er at plussord gir leser en god/positiv assosiasjon, mens minusord gjør det omvendte. Eksempler på plussord er sterk, pålitelig, vakker og troverdig, mens minusord eksempelvis kan være svak, selvopptatt, svik og hat (Ressurssidene udatert). Det finnes ingen fasit på hva som utgjør et pluss- eller minusord, derfor krever vurderingen av dette omstendelig redegjørelse og bevissthet om egen subjektivitet i fortolkningen av ords assosiasjoner og konnotasjoner.

Begrepet *metafor* er kjent for mange fra lyrikken, og forbindes ofte med (tidvis svulstige) språklige bilder. Metaforer kan og være subtile og innebygde, til den grad at de konsumeres under leserens radar. Fairclough argumenterer for at slike metaforer er vel så meningsdannende som de uttalte metaforene, og er derfor opptatt av på hvilke måter meningsladning eller ideologi kommer til uttrykk gjennom bruk av normaliserte metaforer i tekst. Han bruker et eksempel fra en skotsk nyhetsavis sin dekning av ungdomsopptøyene i 1981 som bredt ble gjengitt som 'opprør':

KREFTEN SPRER SEG: Etersom opprørene fra voldelige ungdom sprer seg fra sør, frykter selv de mest optimistiske fremtiden, redde for at det verste fortsatt er i vente. Hvor langt kan trøbbelet spres? Hvis det kommer til Skottland, hvor vil det slå til? (Fairclough 2001, s. 100, egen oversettelse)

Metaforer knyttet til sykdom, vold og krig er veldig vanlig i omtale av sosiale problemer. Disse metaforene kommer til uttrykk på en vag måte, ofte som en kraft ("hvor vil den *slå til*"). Ulike metaforer impliserer ulike måter forholde seg til ting: en setter seg ikke ned til et rolig samarbeidsmøte med kreft, noe man ville gjort i en diskusjon (gitt metaforer knyttet til diskusjon som et alternativ). Kreft må utslettes og fjernes (Fairclough 2001, s. 100). Undersøkelsen av metaforbruk i tekst kan, i kombinasjon med andre språkanalytiske verktøy, gi indikasjoner på undertoner og antagelser som preger diskursen.

3.2.4 Logiske koblinger

Det siste av Faircloughs analyseverktøy jeg benytter meg av er undersøkelsen av tekstens logiske koblinger. I tekster kobles setninger sammen av det Fairclough kaller samling (cohesion). Samling kan innebære språklige koblinger mellom setninger, det være seg ord, gjentakelser eller 'koblere'. Disse koblingene markerer temporale, romlige og logiske relasjoner mellom setninger og setningsledd (2001, s. 108-109). Ved å undersøke disse er det mulig å avdekke hvilke forklaringer som gis gjennom sammenkobling av faktorer i setninger. Fairclough kaller dette *logiske koblinger*, og beskriver det som bindeledd som inneholder uttalte eller underliggende antagelser og implikasjoner. Også setninger som kan implisere tydelig årsakssammenheng kan bygge på underliggende antagelser om logisk sammenheng som det er verdt å analysere. Et eksempel på dette er tekstutdraget: ”De nektet å betale den økte leien som var annonsert. Som et resultat av dette ble de kastet ut av leiligheten”. I dette eksempelet legges det for eksempel til grunn for forklaringen at å ikke betale leie vil føre til utkastelse (Fairclough 2001, s. 109, egen oversettelse).

Fairclough forklarer at i komplekse setninger vil ofte hovedsetningen fremkomme tydeligst, mens den underordnede bisetningen pakkes inn eller fungerer som 'tatt-for-gitt' ramme (Fairclough 2001, s. 109-110). Et eksempel er setningen: ”Vi kan ikke la troppene våre miste motivasjon under dekk mens argentinske diplomater spiller blindebukk i korridorene til FN”. Her er den første hovedsetningen (frem til og med ”dekk”) den overordnede og resten av setningen underordnet. Mens første del av setningen (om troppene) inneholder en påstand, er det ikke påstått - men lagt til grunn – at de argentinske diplomater leker i FNs korridorer (Fairclough 2001, s. 110, egen oversettelse). Slike presupposisjoner²³ bør ifølge Fairclough analyseres for å få tak i formuleringen av meningsproduksjon.

²³ I semantikken forstått som underforstått betydning/forutsetning eller påstand

3.3 Forskningsdesign og analytisk strategi

Opplevelse av steder, menneskegrupper og individer er sterkt på virket av nyhetene, som kan være en viktig informasjonskilde til forståelsen av vårt verdensbilde. Nyheter presenteres ofte som en nøytral kilde når det kommer til fakta, analyse og rapportering – med upartisk og uambisiøst språk (Clocke et al. 2004, s. 71). Dette kapitlet redegjør for hvordan jeg tilnærmer meg dekonstruksjonen av diskursen omkring norsk næringsliv og korrupsjon utenfor Norge. Jeg gjennomgår de forskjellige aspektene ved min forskningsprosess og trekker frem vurderinger og dilemmaer fra denne prosessen.

3.3.1 Utvalg

Da jeg hadde avgjort at jeg ønsket å undersøke medierepresentasjon, ble det klart at jeg måtte få tilgang på tekster fra norsk media. Jeg ønsket å bruke Atekst/Retriever som søkemotor fordi jeg forsto at det var det mest komplette biblioteket over norskpublisert mediestoff. Jeg fikk kostnadsfri tilgang via universitetet, og kunne da begynne forarbeidet til datainnsamlingen.

Steg 1: Innramming av univers

Arbeidet med søkestreng og avgrensning besto av utallige vurderinger og revurderinger. Jeg vurderte elementer som a) hvorvidt jeg skulle avgrense til én avis/mediekilde, b) hvor lang tidsperiode jeg skulle ta utgangspunkt i, c) hvorvidt jeg skulle holde meg til papiravis eller også inkludere nettartikler, d) hva som skulle være kriteriene for at en tekst ble valgt ut, e) om jeg skulle holde meg til én teksttype (kronikk eller lignende), f) om jeg skulle ha noen geografisk utvelgelse av kildene, g) om jeg skulle sammenligne på tvers av mediekilder. Det var ikke før jeg begynte å undersøke hva som fantes, at jeg landet disse vurderingene. Mitt endelige søk ga 1488 treff, og var:

Søkestreng: (korrupsjon* OR bestikkels*) AND ((norge OR norsk*) NEAR (firma* OR næringsliv* OR selskap* OR bedrift*))

Tidsrom: 01.01.15-15.03.16

Søk i: norske kilder – rikspresse, magasin/tidsskrift, fagpresse, nyhetsbyrå, norsk web, regionalavis, regionalavis og lokalavis

Jeg ønsket en *søkestreng* som kunne romme temaene i mine tre forskningsspørsmål (sted, næringslivsaktør og korrupsjon), samtidig som jeg ønsket å ekskludere saker om korrupsjon i norsk næringsliv på norsk jord. Dette viste seg imidlertid å være enklere tenkt enn gjort. Jeg fikk et halvtimes møte med en ansatt i Retriever, som ga meg flere nyttige søkeverktøy. Fordi en rekke av tekstene i Retriever/Atekst slo sammen flere nyheter (eksempelvis saker som ”Nyhetsåret 2015”), brukte jeg NEAR-funksjonen, som lot meg spesifisere at samtlige av elementene måtte bli beskrevet i nærhet til hverandre i teksten, og parentesene lot meg separere de ulike temaene.

Tidsrommet ble definert etter en gjennomgang av tilgjengelige datakilder. Jeg ønsket å ha så ferskt datamateriale som mulig for å gjøre oppgaven aktuell, og for å kunne undersøke det nåværende diskursive universet omkring korrupsjon blant norsk næringsliv som opererer i utlandet. Basert på råd og egne erfaringer ønsket jeg å sitte igjen med rundt tusen artikler å velge mellom, for dermed å muliggjøre en endelig populasjon på rundt 2-300 artikler. Jeg hadde ikke som formål å gjøre en representativ, generaliserbar studie. Ett år (01.01.15-01.01.16) viste seg å gi meg et passende antall artikler (rett i underkant av tusen), men jeg så at det var en kraftig økning i relevante saker mot slutten av denne perioden, hovedsakelig på grunn av de store aktuelle korrupsjonssakene pressen dekket. Derfor endte jeg opp med å sette sluttdato den dagen jeg gjorde mitt endelige søk: 15.03.16²⁴.

Jeg landet på å inkludere hele bredden av norske *mediekilder* i søket. På denne måten kunne holde mulighetene åpne for forskjellige avgrensninger *etter* å ha gjennomgått datamaterialet. Jeg forsøkte å avgrense allerede i utvelgelsen i Retriever, men det fremsto ikke hensiktsmessig så tidlig i prosessen.

Steg 2: Definerings av populasjonskriterier

Det overordnede spørsmålet jeg lot lede utvelgelsen av hvilke tekster jeg skulle bruke, var: *kan denne teksten besvare de spørsmålene jeg ønsker å stille?* Forskningsspørsmålene mine omhandler hvordan steder, næringslivsaktører og korrupsjon fremstilles. Jeg visste jeg ønsket å se på norsk media, men brukte tid på å definere hvilke fraksjoner av det norske medielandskapet jeg skulle fokusere på. Først gjennomførte jeg en runde med ustrukturert fjerning av tekster, hvor jeg skrev ned årsak til hvorfor jeg fjernet dem. Etter å ha gjort dette

²⁴ Søkeperioden utgjorde da 14 måneder og 14 dager

med nærmere 50 artikler, oppsummerte jeg kommentarene mine og brukte dem som bakgrunn for et sett med ekskluderingskriterier for videre utvelgelse av datamaterialet:

- a) *Åpenbart irrelevante artikler*. Det snek seg inn flere tekster hvis innhold var uten tilknytning til mitt tema, men som likevel hadde dukket opp, for eksempel fordi de inneholdt linker til andre saker som samsvarte med søkeordene mine
- b) *Korte og utelukkende deskriptive nyhets saker* som kun kort refererte til en hendelse. Et typisk eksempel på dette er en kort NTB-sak om at et selskap anker en sak, etterfulgt av informasjon om tid og sted for rettssak
- c) *Saker som ikke involverte samtlige av de tre elementene jeg skulle undersøke*. Brorparten av dette omhandlet korrupsjonssaker i Norge, eksempelvis saken med ordføreren i Bergen som var anklaget for korrupsjon
- d) *Tekster fra nettsider som ikke har redaksjonelt ansvar*. Dette inkluderte blogginnlegg, innlegg fra private hjemmesider og tilsvarende

Etter denne gjennomgangen satt jeg igjen med i overkant av 300 artikler. Til tross for at jeg hadde planlagt å gjøre en ny runde med avgrensninger, beholdt jeg majoriteten av disse²⁵, av flere grunner: 1) Antallet artikler var nå i tråd med den mengden artikler jeg hadde planlagt å arbeide med. 2) Jeg ønsket å undersøke mediediskursen i Norge i sin helhet og geografisk innsnevring fremsto med det mot min hensikt. 3) Etter å ha organisert de eksisterende artiklene etter ulike medier så jeg at det var en relativt bred dekning på tvers av de ulike kildene²⁶. Jeg hadde heller ingen åpenbar grunn til et slikt valg utover avgrensning for avgrensningens skyld. 4) Jeg ville beholde mangfoldet i artiklene uten å ekskludere tekster med mindre eksplisitte meningsuttrykk. Det kan antas at uttrykk for mening hovedsakelig finnes i lederartikler og kronikker, mens nyheter presenterer 'fakta'. Det er imidlertid viktig å dekonstruere denne forestillingen og anerkjenne at iboende i språkbruk og valg av tekstinnhold ligger og skapes mening, uavhengig av hvilke spalter det fyller i avisen (Clocke et al. 2004, s. 71). 5) Jeg beholdt tekster både fra papiraviser og nett. Å skulle skille mellom disse fremstår lite hensiktsmessig både fordi de fleste papiraviser også har (ofte utdypende) artikler på nett, og fordi nettet i økende grad er et viktig forum for informasjonsspredning. Jeg ønsket heller ikke å avgrense slik at jeg kun forholdt meg til en diskursiv representasjon

²⁵ Ved grundigere gjennomlesning falt noen av artiklene bort i løpet av prosessen, da det viste seg at de ikke sto til de nevnte kriteriene like vel

²⁶ Jeg hadde for eksempel først vurdert å kun bruke saker fra DN, men så at også andre medier hadde mange tekster som falt inn under kategoriene mine

som bare avgrensede grupper har tilgang til. For å få et så helhetlig bilde som mulig beholdt jeg 261 enkeltartikler, fra totalt 54 mediekanaler²⁷.

3.3.2 Håndtering av empiri og teori

Der noen forskningsprosjekter har fastsatte rammer fra begynnelse til start, er andre mer fleksible og udefinerte i så måte at de endrer seg i løpet, og på grunn, av undersøkelsen av datamateriale (Ragin & Amoroso 2011, s. 76). Et klassisk (dog utfordret) skille er induktiv og deduktiv tilnærming til forskningsprosess og datamateriale. Forenklet vil det kunne forstås som en metodeforskjell mellom å gå fra data til teori, eller fra teori til data. Clocke et al. (2004, s. 216) forklarer at induksjon ofte forstås som grundig undersøkelse av et utvalg 'rådata', med formål om å finne kategorier, tendenser og fremtredende elementer. Samlet vil disse tendensene muliggjøre antagelser på tvers av materialet. Deduksjon, på den andre siden, tar utgangspunkt i utvalgt teori eller statistikk, og tester innhentet data opp mot dette. Jeg hadde i så måte en induktiv tilnærming til min data: Fokus, kategorier og spørsmål til teksten jeg leste utviklet (og endret) seg mens jeg undersøkte datamaterialet. Jeg hadde som hensikt at "dataen skulle få snakke for seg selv" (Clocke et al. 2004, s. 207, egen oversettelse). Et datamateriale kan imidlertid ikke snakke: Språket jeg leste tolket jeg, og språket jeg skrev var mitt. Å fremstille det som noe annet ville kunne implisere en antagelse om at sannhet finnes – om en bare leter grundig nok. Jeg føyer meg til en sosialkonstruktivistisk forståelse av 'sannhet' og mener at data aldri kan speile verden 'som den er' (Clocke et al. 2004, s. 207). Dessuten lar det seg vanskelig gjøre å være totalt upåvirket av tillært kunnskap/teoretisk utgangspunkt, så vel som egne antagelser og grader av forutinntatthet. Det er også et skille som er enklere i teori enn praksis: I løpet av de fleste (samfunnsgeografiske) forskningsprosjekter vil både induktive og deduktive tilnærminger ha blitt tatt i bruk (Clocke et al. 2004, s. 216).

Det finnes ingen 'totalt objektive utgangspunkt' i møte med noe som skal studeres, vi er alltid preget av eget verdensbilde og tilegnet kunnskap. Selv valg av tema og innfallsvinkel er politisk ved at det bygger på antagelser om hvordan samfunnet er og bør være. Dette sagt så hadde jeg ingen ideologisk agenda utøver et ønske om å belyse et tema som det så ut til at ikke hadde blitt studert fra samme innfallsvinkel tidligere. Jeg verken har eller hadde noen personlig eller politisk tilknytning til verken norsk presse, norsk næringsliv eller andre

²⁷ Se komplett oversikt over datamateriale i vedlegg 1

berørte parter. Min interesse for korrupsjon er faglig, og vokste særlig etter at jeg tok TI sitt akademiske sommerkurs om korrupsjon før påbegynt mastergrad. Min tilegnede kunnskap om korrupsjonsteori og praksis var derfor inspirasjon til den faglige fordypningen. Fokuset på norsk presse og næringsliv kom siden²⁸. Jeg hadde lest mye korrupsjonsteori før jeg satt i gang med utvalg og bearbeidelse av datamateriale, men gjorde det teoretiske dypdykket som skulle resultere i mitt endelige teoretiske rammeverk etter at jeg var ferdig med det første tekstutkastet av analysen. Et eksempel på dette er vektleggingen av hvitsnippkriminalitet i media, som kom som resultat av at jeg observerte tendenser i datamaterialet jeg ønsket å kunne studere og beskrive ved hjelp av et teoretisk begrepsapparat.

Jeg vil trekke frem vurderinger jeg har gjort i forbindelse med tre aspekter ved min teoribruk, samt kobling mellom teori og empiri. Et nevneverdig poeng er at teoriene presentert i oppgavens teorikapittel stammer fra flere fagdisipliner²⁹, i all hovedsak andre enn samfunnsgeografi. Dette har særlig to årsaker. For det første har korrupsjonstematikken jeg er interessert i blitt studert innen en rekke disipliner og et forsøk på å adskille de teoretiske tilnærmingene fremsto ikke som formålstjenlig. For å mestre en tverrfaglig kombinasjon av teorier, hadde jeg fokus på elementer som passet inn under et samfunnsgeografisk fokus og gjorde en selektiv utvelgelse der jeg utelot elementer av prosjekter som lå utenfor mitt teoretiske fokus³⁰ tilnærminger som ble utelatt. For det andre har forståelse av korrupsjon til nå ikke vært objekt for teoridannelse fra samfunnsgeografisk hold. Min intensjon var å ha et geografisk fokus på bruken av teorier fra andre fagdisipliner. Jeg mener min metodologiske tilnærming og vektlegging av hvordan sted, mennesker og sosiale grupperinger forstås og representeres i media, fjerner tvil om hvor vidt oppgaven er geografisk.

Samfunnsgeografer i dag studerer sted, mennesker, diskurser, tause stemmer og fragmenterte landskap (Winchester & Rofe 2010, s. 1). Ifølge Clocke et al. (2004, s. 71-72) er meningsproduksjon gjennom media en viktig samfunnsgeografisk oppgave. Dette involverer en vurdering av hva som har 'nyhetsverdi' og gjennom dette reflekteres vurderinger om hvordan verden er satt sammen. Et annet interessant aspekt for geografer er å undersøke konstruksjoner av sosiale grupper: Hvordan representeres og reproduseres generaliseringen

²⁸ Min opprinnelige forskningsidé var å undersøke relasjonen mellom ressursfeller og korrupsjon. Fra dette sprang interessen for norsk næringsliv sin virksomhet i utlandet

²⁹ Hovedsakelig sosiologi, psykologi, kriminologi, rettslære, revisjon, regnskap, administrasjon og ledelse, og statsvitenskap

³⁰ Som at jeg unnlot å inkludere aspekter ved mislighetstrekantens forebyggende verdi, som er en sentral problemstilling i flere av artiklene jeg bruker

av spesifikke steder (for eksempel fattige land), sosiale grupperinger (for eksempel hvite middelklassemenn) og så videre.

En annen problemstilling jeg var bevisst, var at slutningene som ligger til grunn for teoriene jeg bruker bygger på andre kontekstuelle rammer enn min undersøkelse. Et element er forskjeller i tid og sted. Jeg valgte å unnlate de delene av slutningene som omhandlet tid- eller stedsspesifikke forhold som fremsto irrelevante eller vanskelig å overføre kontekstuell³¹. Ved å velge ut bruddstykker av teoretiske tilnærminger skal det vanskelig gjøres at elementer (substansielle eller mindre substansielle, avhengig av skjønn) ikke fjernes. En endring som i de fleste tilfeller vil innebære annerledes vektlegging. Det er viktig å være bevisst implikasjonene som kan komme av å overføre teoretiske slutninger fra sin opprinnelige kontekst. Dette er relevant i forbindelse med min inndeling av 12 forskjellige forklaringer (2.2.3). Utvalget er ikke basert på en gitt eller etablert kategorisering, men er en oppsummering av det jeg har vurdert som bredden av teoretiske tilnærminger til rasjonalisering av korrupsjon. Det bør ikke regnes som en 'korrekt' eller komplet dekning av feltet. Jeg kategoriserte slutningene mellom to grupper: 'unnskyldning' og 'rettferdiggjørelse', et skille fra konseptualiseringen til Benson (1985)³². Min vurdering ble gjort på bakgrunn av hvilke av de beskrevne tendensene jeg mente passet inn under de to konseptene. Inndelingen er i aller høyeste grad subjektiv: Den er gjort skjønnsmessig av meg, andre ville ha inndelt annerledes. Det er heller ikke gitt at verken Benson eller de andre forskerne jeg gjengir ville stilt seg bak min tolkning og plassering av konseptene. Jeg er også åpen for at et tilsvarende inndelingsforsøk ville kunne blitt løst annerledes og at dette kunne gitt et (vel så) godt resultat.

Et siste element er at majoriteten av forklaringene beskrevet i 2.2 omhandler studier av aktører på individnivå. Kun et fåtall av teoriene bygger opprinnelig på undersøkelse av kollektivt eller diskursivt skapte forklaringer, som er måten teoriene anvendes på i min analyse. Jeg ønsket å undersøke på hvilken måte forklaringene som er identifisert i fremlagt korrupsjonslitteratur kan overføres til forklaringer som skapes og opprettholdes kollektivt gjennom diskurs. Hvorvidt jeg mestrer denne overføringen av begrepsbruk kan vurderes ut ifra oppgavens analysekapittel. Min vurdering er at denne overføringen fungerte fordi jeg

³¹ Eksempelvis hvordan det amerikanske lovverket behandlet mislighet på 50-tallet

³² Utover å ha plassert de ulike teoretiseringene under Bensons to kategorier, gjorde jeg ikke noe annet med dem. Jeg tilpasset ikke det faglige innholdet så det skulle passe med Bensons todeling og etterstrebet en så helhetlig gjengivelse av tendensene slik de var beskrevet i originallitteraturen som jeg evnet

vektla det teoriene beskriver om mekanismenes sosiale konstruksjon og hvilke konsekvenser dette kan ha for kollektiv sannhet- og meningsproduksjon. Jeg unnlot å studere individuelle prosesser i analysen, med andre ord hvordan korrupsjon forstås og forklares personlig eller psykologisk³³ eller i spesifikke sosiale grupperinger utover de som var tema for oppgaven³⁴.

3.3.3 Koding og analyse

Ifølge Clocke et al. (2004, s. 210-211) begynner den analytiske prosessen allerede i utvelgelsen og organiseringen av hva som skal inkluderes i datamaterialet og hvordan det passer inn i det som etter hvert utvikler seg til forskjellige kategorier. De kaller denne fasen 'sikting og sortering' (sifting and sorting). Selv om de klassiske analytiske spørsmålene 'hvordan' og 'hvorfor' ikke nødvendigvis defineres konkret på dette stadige, begynner forløpet til det som senere skal bli analytisk tilnærming. Den første delen av den analytiske prosessen kan kalles 'enhetsfasen', fordi den involverer identifisering av hva som skal være datamaterialets enheter og beskrivelsen av disse elementene gjennom kategorier eller ulike variabler (Clocke et al. 2004, s. 217).

Å kategorisere noe under forskjellige overskrifter og merkelapper har ulike implikasjoner: det bygger på forskerens egen virkelighetsforståelse og valgene legger føringer for hele den videre analysen. Dette er det viktig å være bevisst og tydeliggjøre i resultatene som presenteres (Clocke et al. 2004, s. 223-226). Implikasjonene av kategorisering gjelder ikke kun datamaterialet – også i utvalg og sortering av ulike teoretiseringer av virkeligheten skjer en betydningsfull meningsdefinering. Dette utdypes i kapittelets siste del (se 5).

Spørsmål til teksten

Fairclough (2003, s. 129) oppfordrer til å innlede diskursanalysen gjennom en undersøkelse av det empiriske tekstmaterialets hovedtema og lete etter røde tråder i hvordan disse temaene representeres. Fairclough foreslår fire spørsmål som kan stilles til tekstmaterialet når innholdet skal analyseres: 1) Hva foregår? 2) Hvem er involvert? 3) I hvilke relasjoner? 4) Hva er språkets rolle? (2001, s. 123-124).

³³Som at frykten for stigma fra pressen er en viktig motivasjon for individuell rasjonalisering av oppførsel (Benson 1985)

³⁴ Som at nøytralisering er nødvendig for normavvikende ungdom for å opprettholde status blant jevnaldrende (Sykes & Matza 1957)

Saldaña (2009, s. 18) foreslår spørsmålet 'hva slår deg' som et nyttig innledningsspørsmål og refererer til Creswell (2007, s. 153) som beskriver at en kode kan oppstå fra data som inneholder noe som overrasker. Hvorfor det overrasker og eventuelt hvordan det skiller seg ut, kan undersøkes videre i analysen. Dette spørsmålet sto sentralt i min gjennomgang av datamaterialet. Et annet viktig spørsmål er hva som *ikke* nevnes. Dette undersøkte jeg i alle de tre siste kodesyklusene beskrevet under. Forskningsspørsmålene hadde jeg ved siden av meg i de første rundene med gjennomgangen av datamaterialet. For å finne ut av hvordan noe ble representert, var mine første spørsmål: ”Hvordan fremstilles/hvilke bilde skapes av x?”, ”Hva nevnes/hva tillegges verdi i forklaringen av x?” og ”Hvordan fremstår/forklares x?”. Svarene på disse spørsmålene ble notert ned i analytiske memoer underveis og videreutviklet til nye spørsmål, som igjen ble utviklet til koder. Jeg undersøkte hvor vidt tekstene inneholdt uttrykk for kodene beskrevet under, gjennom spørsmål som ”Hvem er sannhetsvitner?”, ”Hvilke reaksjoner kommer til uttrykk?” og ”Hva kobles sammen?”. Deretter undersøkte jeg, som beskrevet under, tekstene med utgangspunkt i diskursanalytiske og teoretiske spørsmål.

Den første kodesyklusen

Den første kodesyklusen preges ofte av overordnet koding. Formålet er heller å få en oversikt og begynne å merke seg tendenser enn å kategorisere dataen. Datareduksjon er et av formålene med koding (Cope 2010, s. 281). Kodene som utvikles i den første syklusen blir revidert og mange av dem slått sammen eller fjernet i den andre syklusen (Saldaña 2009). Et begrep som beskriver min innledende kodeprosess, er *holistisk koding*. Holistisk koding har som formål å fange opp store trekk i dataen, heller enn å dele opp tekst og analysere den stykkevis. Dette er en innledende teknikk som gir grobunn for videre kode- og kategoriutvikling (Saldaña 2009, s. 118).

Jeg la først inn alle de utvalgte tekstene i kvalitativdataanalyseprogrammet NVivo, som tillot meg en ryddig og oversiktlig kodeprosess. Det første steget jeg tok i NVivo var å kategorisere alle tekstene under noder³⁵ basert på medie³⁶ og teksttype³⁷, hovedsakelig for å sortere og få et overblikk. Som et utgangspunkt for analysen, gjorde jeg deretter en gjennomgang av tekstenes innhold og struktur. Selv om jeg endte opp med å bruke enkelte elementer fra denne gjennomgangen i analysekapitlet mitt (som hvilke faktorer som trekkes

³⁵ Navn på markør i dataanalyseprogrammet NVivo

³⁶ Egen kode for hver avis/mediekanal

³⁷ Skilte mellom kategoriene nyhetsnotis, leder, kronikk, leserbrev/ekstern kronikk, dybdesak/portrett

inn når sted, korrupsjon og næringslivsaktører beskrives), fungerte store deler av disse undersøkelsene i stor grad som orientering. Dette ledet til et kodemønster som skulle vise seg å bli uhensiktsmessig komplisert. Typisk for den første kodesyklusen er at store deler av tekst og lengre avsnitt markeres (Saldaña 2009, s. 3). Jeg begynte med å markere hva som ble skrevet i tekstene, som enkelte forstår som *In vivo*-koding (Saldaña 2009, s. 74). Dette utviklet seg til et kodemønster som i for stor grad var direkte gjengitte tekstelementer. Med mengden av datamateriale jeg hadde ble det vanskelig å manøvrere i systemet jeg hadde satt i gang. Etter å ha jobbet mer med formål og intensjon bak kodingen kom jeg frem til et mer overkommelig kodemønster. Jeg gjorde først en grovsortering av alt tekstmaterialet, der jeg markerte hvilke deler av tekstene som omhandlet oppgavens tre fokusområder: sted, korrupsjon eller næringslivet. Deretter markerte jeg hva og hvem tekstene omhandlet. Videre skilte jeg mellom hvem teksten beskrev³⁸, ved hjelp av deskriptive koder.

Den andre kodesyklusen

To begreper som samsvarer med kodeprosessen min på dette stadiet er *innledende koding* og *mønsterkoding*. Mønsterkoding er å kode store trekk og temaer i dataen, som deretter omformes til koder for tendenser (Saldaña 2009, s. 152). Målet med innledende koding er å holde seg åpen for alle teoretiske retninger gitt av datamaterialet (Saldaña 2009, s. 81).

I denne fasen stilte jeg åpne analytiske spørsmål til tekstene mine. Jeg lette etter forskjellige mønstre og forsøkte å forholde meg åpen til hva datamaterialet besto av og hvilke ting som virket fremtredende, enten i form av gjentakelser eller andre ting som gikk igjen på tvers av datamaterialet. Jeg utviklet enkelte deskriptive koder³⁹ basert på det jeg fant, som jeg plasserte under kategoriene beskrevet over. Det var ingen strømlinjet form på kodingen: Oppdatering av kodeboken, innledende analyse og videreutvikling av retningslinjene skjedde underveis. Utviklingen av koder og underkoder⁴⁰ var i stor grad basert på funn jeg hadde gjort underveis. Deretter lagde jeg underkategorier for å tolke tekstutdragenes meningsbærende innhold videre.

³⁸ Kategoriene var Stat/regjering, Hele norsk næringsliv, Navngitte norske selskaper, Ikke-navngitte norske selskaper og Aktører (som jeg igjen skilte mellom navngitt norsk næringslivsaktør (NNA), anklagd/dømt NNA og ikke-anklagd/dømt NNA)

³⁹ Deskriptive koder er (ofte ett) ord om tema, ikke sammenfatting av innholdet

⁴⁰ Jeg skilte mellom direkte og indirekte ansvarsfraskrivelse og vurderte hva av informasjonen og beskrivelsen av steder og norske næringslivsaktører som hadde positive og negative konnotasjoner, som diskuteres i 3.1.2, 3.2 og 3.3.4

Den tredje kodesyklusen

Etter å ha sammenfattet tekstmaterialet som var markert under de overnevnte kodene, begynte tendenser og mønstre å ta form. På dette tidspunktet gikk jeg videre i analysen, ved å velge tekstanalytisk innfallsvinkel og utvikle et analytisk rammeverk. Fairclough (2001) beskriver at etter at spørsmål er stilt til tekstene og enkelte tendenser blir synlige, kan tekster undersøkes videre gjennom en undersøkelse av tekstens oppbygning og hvilke elementer som inkluderes. Nyhetsartikler kan eksempelvis inneholde beskrivelser av hva som har skjedd, hvorfor det skjedde, hva som er gjort for å håndtere det, hvem som er involverte, samt hvilke kort- og langtidseffekter det har (Fairclough 2001, s. 114). Verktøyene presentert av Fairclough (se 3.2) brukte jeg som kodekategorier, som jeg markerte i tekstmaterialet. Dette tillot en grundig språklig undersøkelse av tekstmaterialet. Jeg hadde eksempelvis lagt merke til at det sjeldent ble gitt noen direkte årsaksforklaring på korrupsjon, derfor valgte jeg å heller undersøke forklaringsrepresentasjoner gjennom språkbruk og innholdsmessige koblinger.

Den fjerde kodesyklusen

Denne syklusen skjedde en stund etter de første tre kodesyklusene. Jeg hadde alt skrevet et analyseutkast på bakgrunn av tendensene jeg hadde funnet så langt. Jeg utviklet på dette stadiet mitt teoretiske rammeverk, som jeg kodet i gjennomlesningen av korrupsjonslitteratur. I denne syklusen brukte jeg hypotesekoding og teoretisk koding. Teoretisk koding skjer når du har utviklet teoretiske knagger og leter etter disse i datamaterialet (Saldaña 2009, s. 163). Når en forsker gjør hypotesekoding testes antagelser i datamaterialet (Saldaña 2009, s. 123). En mulig fellesbetegnelse er *begrepsdrevne* koder: De springer ut ifra teori eller bestemte hypoteser som forskeren ønsker å teste (Brinkmann & Tanggaard 2010, s. 39). Jeg kodet her datamaterialet og de fremtredende tendensene ut ifra begreper fra metodelitteraturen (utdypet i 3.2). I tillegg undersøkte jeg hvordan tendensene i mediediskursen samsvarer med øvrig fremstilt teoretisk rammeverk (forklart i kapittel 2).

3.3.4 Refleksjon

Når forskning skal evalueres, gjøres dette opp mot ulike standarder og kriterier. Typiske vurderingsspørsmål er hvor vidt forskningen er utført og redegjort for på en tillitsvekkende måte (troverdighet), om studiet er pålitelig (reliabilitet), hvordan funnene vil kunne samsvare med andre kontekster (overførbarhet) og hvorvidt resultatene fra studiet er gyldige (validitet).

Forskjellige prosjekter og tilnærminger vil kreve ulike vurderingskriterier. Det er et ideal for forskeren å forholde seg kritisk til egne tolkninger (Thagaard 2013). Et sentralt kriterium innenfor konstruktivismen er reflekterende forskning. Refleksivitet innebærer ifølge Alvesson og Sköldberg (2000) en åpenhet om at forskningsresultater er *tolkningsresultater*. Forskningsprosessen utgjør en (re)konstruksjon av den sosiale virkeligheten og skillet mellom 'virkelighet' (eller empiriske 'fakta') og ideen om forskningsresultat bør forkastes. Sannhet er ikke objektiv, men avhenger av en konstant utviklende sannhetsforståelse som forskeren er med på å forme. En forskers teoretiske og begrepsmessige forståelsesramme er av stor betydning både for valg av studieområde, tilnærming og analyse. Det skjer en interaksjon mellom den som studerer og det som blir studert. Det er i dette skjæringspunktet at forskningsresultater formes og gis mening. Forskeren må være klar over denne dynamikken i innhenting og bearbeidelse av data og etterstrebe en etterrettelighet i fremleggelsen av sine tolkningsresultater som subjektive (Alvesson & Sköldberg 1994, s. 11-16). En målemetode er ifølge Rosing valid dersom den måler det som den er tiltenkt å måle (Bergström & Boréus 2005, s. 34). Innholdet i validitetsbegrepet i relasjon til et konstruktivistisk syn på forskning har blitt mye diskutert. Dersom samfunnsvitenskapen ikke beskriver fakta som kan bedømmes så mener noen at spørsmålet om validitet forandres. Hvis det er lagt til grunn at den sosiale virkeligheten konstant konstrueres og at forskeren er en aktør i dette, burde også forskeren være en del av validitetsvurderingen. Med dette menes det at forskeren også må vurdere på hvilken måte vedkommendes virkelighetsoppfatning og faglige interesse eller kunnskap har vært med på å påvirke spørsmålene som er stilt til datamateriale og hvilke svar vedkommende har funnet som følge av tilnærming til datamaterialet (Bergström & Boréus 2005, s. 35).

”Refleksjon innebærer at man tolker sine egne tolkninger, perspektiver sine egne perspektiv og stiller sin egen autoritet som tolker og forfatter i selvkritisk belysning” (Alvesson & Sköldberg 1994, s. 5, egen oversettelse). Dette kapitlet har reflektert at jeg ønsker å ha en så refleksiv og åpen tilnærming til egne valg som mulig. Kapitlet har redegjort for vurderinger og problemstillinger knyttet til de forskjellige aspektene av mine metodiske grep. For å bidra til etterrettelighet og åpenhet omkring forskningsprosessen har jeg forsøkt å ha et så gjennomslutlig forskningsprosjekt som mulig, gjennom en redegjørelse for egen mulige posisjonering og andre analytiske vurderinger (se eksempelvis 3.3.2). Valget av hva jeg leter etter, og dermed finner, er unektelig basert på mine egne prioriteringer, interesser og faglige fokus. Et eksempel på hvordan min faglige interesse påvirket hvilke spørsmål jeg stilte til

tekstmaterialet er min undersøkelse av hvordan korrupsjon blir forklart og forstått. Dette ville med sannsynlighet ikke vært mitt fokusområde dersom jeg ikke hadde lest mye om teoretiseringer av korrupsjonsforståelser, noe som muliggjorde identifiseringen av forklaringer i det undersøkte datamaterialet. Det endrer imidlertid ikke 'sannheten' i det jeg har funnet. Til tross for at det preger hvilke navn jeg ga tendensene jeg tolket i datamaterialet, ønsket jeg på ingen måte å tilpasse 'funnene' i analysen slik at de passet inn i mine fremlagte teoretiske kategoriseringer. Tvert imot har jeg etterstrebet en åpenhet omkring hva jeg fant og ikke fant. Dette tydeliggjøres i oppgavens siste kapittel (5.1).

Ettersom utviklingen av koder og underkoder i stor grad var basert på funn jeg hadde gjort underveis, jobbet jeg mye med å vurdere (og revurdere) mine egne kategoriseringsvalg og implikasjonene de hadde for prosjektets analyse. Som resultat av dette har jeg valgt å ikke tildele alle 'funnene' betydelig verdi i den endelige vurderingen av den totale medierepresentasjonen. For eksempel har jeg kun brukt funnene knyttet til plussord og minusord som underbyggelse av større tendenser i datamaterialet, nettopp fordi vurderingen av pluss- og minusord er skjønnsmessig. Jeg benytter allikevel de ovennevnte begrepene, men med en visshet om min egen posisjonering og tolkning. Dette har jeg også forsøkt å reflektere over fortløpende. En annen vurdering jeg har gjort rede for i dette kapittelet, er å se bort ifra mitt eget teoretiske skille mellom unnskyldninger og rettfærdiggjøring i oppgavens analyse og heller fokusere på de 12 forklaringene uavhengig av hvilke kategori jeg hadde plassert dem i. Det er en rekke elementer jeg har valgt å ikke studere som hadde kunnet gi utslag i analysen, som for eksempel forskjellige fremstillinger i representasjoner avhengig av papirutgave og nettgave (eksempelvis effekter av behov for 'klikk' på internett). En annen faktor som med stor sannsynlighet har påvirket mine analytiske 'funn' er begrensningene som ligger i å anvende en såpass detaljert søkestreng som jeg gjorde. Dette gjør at resultatene beskrevet i dette studiet ikke representerer sannheten om artikler som ikke inneholder disse ordene. Det er mye mulig at et studie som hadde hatt et annet søk (eksempelvis kun ord som 'Yara-saken' eller 'korrupsjonssak') ville ha gitt andre resultater.

For å bidra til åpenhet om grunnlaget for mine slutninger har jeg valgt å inkludere enkelte kvantitative indikatorer (som forekomst av ord) og relativt store mengder tekstutdrag fra datamaterialet i analysen. Disse tekstutdragene er som nevnt tidligere ikke grunnlaget for mine slutninger, men eksempler jeg fant i ettertid av å ha identifisert tendenser. Jeg bruke tekstutdrag fra 36 (av 54) aviser/nyhetskilder som – om ikke annet – kan være en indikator

på at eksemplene viser tendenser fra en bredde av datamaterialet. Videre ønsker jeg å understreke at undersøkelsen på ingen måte baserer seg på en kvantitativ tekstanalyse. Der jeg har vist til forekomst og hyppighet i beskrevne tendenser, er dette kun for å eksemplifisere eller tydeliggjøre tendensene jeg har tolket. I undersøkelsen av tekst, har min intensjon vært å være så tro til tekstlig kontekst som mulig, ved eksempelvis å ikke avkontekstualisere sitater og andre uttrykk i materialet.

Det er viktig å understreke at hensikten med analysen ikke er å tillegge (journalister eller medier) intensjon bak teksters innhold eller språklige uttrykk. Jeg påstår heller ikke at mine funn representerer en udiskuterbar sannhet om mediediskursen omkring norsk næringsliv og korrupsjon.

4 ANALYSE

Dette kapitlet presenterer og analyserer tendenser i den norske mediediskursen om korrupsjon i norsk næringsliv. Fokuset er på hvordan *sted*, *aktør* og *korrupsjon* kommer til uttrykk gjennom representasjoner. Tolkningen som presenteres bygger på det som fremstår som fellestrekk i den undersøkte mediediskursen. Mitt analytiske fokus har ligget på vurdering av hvilke sannhets- og meningsuttrykk som dominerer, hvilke fortellinger som fortelles og ikke fortelles, hvilke konklusjoner som trekkes – og hvilke konklusjoner som overlates til leser.

I dette analysekapitlet refereres det til 'den undersøkte diskursen' i entallsform. Dette reflekterer et overordnet funn i analysen: Heller enn å ha identifisert ulike og/eller motstridende diskurser, fremstår den undersøkte mediesamtalen som én diskurs – bestående av forskjellige representasjoner. Det er disse representasjonsmønstrene som fremlegges og drøftes. Kapitlet viser at med unntak av enkelte 'avvik' fra de utbredte representasjonstendensene, fremstår det som om den undersøkte diskursen langt på vei er preget av homogenitet. Diskursen består i liten grad av diskusjoner eller motstridende sannhetsfremstillinger. Dette kan muligens sees i sammenheng med en annen tendens som preger diskursens virkelighets- og sannhetsfremstilling: Det forekommer en høy grad av reproduksjon av tekst. Gjennom en 'genealogisk' undersøkelse av artikler som fremsto svært like, fant jeg at 'klipp-og-lim' av tekst (ofte fra NTB-artikler, men også mellom aviser) innebærer at tekster trykkes i identisk form i flere medier. Dette kan bidra til at det diskursive landskapet preges av mer homogenitet enn om 'sannheten' hadde blitt beskrevet fra flere hold. Reproduksjon av tilsvarende tekst kan slik øke sjansen for at visse formuleringer, tatt-for-gitt-sannheter eller antagelser videreføres.

4.1 Korrupsjon forbauser

En av de tydeligste tendensene i datamaterialet mitt er at korrupsjon i norsk næringsliv sjokkerer, gang på gang. Korrupsjonen beskrives som urealistisk og usannsynlig og avsløringer presenteres ofte med følelsesladede beskrivelser. Mest overraskelse uttrykkes fra media selv, fra næringslivsaktører og representanter fra næringslivsorganisasjoner. Mens korrupsjon i norsk næringsliv som sådan tidvis portretteres som ikke-overraskende, fremstilles korrupte enkeltpersoner alltid som overraskende nytt.

4.1.1 Sjokk og overraskelse

Korrupsjonsavsløringer beskrives ofte som *overraskende* ("Det var helt ukjent for meg, og jeg tror dette er veldig overraskende for mange"⁴¹), *sjokkerende* ("Sevan Marine-gründer Jan-Erik Tveteraas er sjokkert og skuffet over opplysningene som nå har kommet frem"⁴²), *skummelt* ("Det er veldig skummelt når det kommer opp såne systemiske saker"⁴³), *uvirkelig* ("Uvirkelig å lese"⁴⁴), *ubegripelig* ("Det er ubegripelig at våre betalinger skal ha gått til personer i Petrobras og politikere i Brasil"⁴⁵) og *surrealistisk* ("Det er helt surrealistisk å bli surret inn i en sak som dette"⁴⁶). Følelsesreaksjoner presenteres ofte allerede i overskrifter (eksempelvis "Sjokkerende, ubegripelig og tragisk"⁴⁷, "Yara-sjokket"⁴⁸ og "Mistanke sjokkerer gründer"⁴⁹). Overraskelse og sjokk er de to hyppigst forekommende begrepene som knyttes til reaksjon på korrupsjon i datamaterialet. De foregående sitatene viser hvordan sjokk ofte presenteres gjennom metaforer. Et annet eksempel på reaksjonsmetaforer er "satte kaffen i halsen"⁵⁰.

Til tross for nyanser inneholder datamaterialet en tydelig overvekt av beskrivelser om korrupsjon i norsk næringsliv som avvikende og uventet. Tekst som omhandler enkeltaktørers involvering i korrupsjon inneholder størst grad av overraskelsesbeskrivelser, det er kun ett sted beskrevet at det ikke overrasket at den respektive aktøren var involvert i

⁴¹ Dagbladet 19.10.15

⁴² DN 01.07.15

⁴³ MSN 23.10.15

⁴⁴ DN 22.02.16

⁴⁵ DN 19.10.15

⁴⁶ DN 19.12.15

⁴⁷ Dagens Næringsliv (DN) 19.10.15

⁴⁸ Ukeavisen Ledelse 08.07.15

⁴⁹ DN 01.07.15

⁵⁰ Bergens Tidende (BT) 13.11.15

korupsjon⁵¹. Siktete næringslivsaktører, deres forsvarere og andre aktører i nær relasjon til den siktede, beskriver i størst grad anklagene som sjokkerende. Næringslivsaktører uttrykker overraskelse når de beskriver a) egen korupsjonssiktelse, b) siktelse mot aktører i eget selskap og c) siktede i et annet selskap.

- Jeg er sjokkert over å reise tilbake til Norge for en rettssak. Jeg trodde jeg skulle komme hit for å motta en medalje, fordi jeg var rett mann til rett tid (...) Jeg var sjokkert da jeg fikk vite at Yara har godtatt at det var korupsjon. Jeg var sjokkert da jeg ble arrestert. Jeg er sjokkert over at jeg skal sitte her i tre måneder og at jeg har fått hele mitt privatliv endevendt (DN 28.01.15)

Også korupsjon i navngitte selskap beskrives som overraskende. Når korupsjonen unntaksvis beskrives som lite sjokkerende, er det fordi selskapet behandles som del av norsk næringsliv generelt, slik at omtalen ikke vektlegger de navngitte selskapene spesielt.

Å beskrive en korupsjonsavsløring som et sjokk har en trippel effekt: Det vitner om en distansering fra det som er skjedd, samtidig som det impliserer at den/de sjokkerte er så uinformerte at opplysningen kom som en stor overraskelse. I tillegg vil offentligheten, når noe gang på gang fremstilles som en overraskelse, skjermes fra en mer ubehagelig fortelling: en som handler om gjentakelser, rutinemessige normavvik og systemiske utfordringer. På denne måten kan overraskelsen over alvorlige integritetsbrudd fra aktører innad i næringslivet minne om logikken bak strategisk uvitenhet: ”tåkelegging og bevisst skjerming fra foruroligende informasjon” (McGoey 2012, s. 555, egen oversettelse).

4.1.2 Tvil

Der overraskelsen fremstår som størst, underbygges den av adjektiv som 'uvirkelig', 'urealistisk', 'usannsynlig' og andre forsterkninger av tvil om at korupsjon kunne ha funnet sted, som 'skeptisk til hvorvidt'.

- Er det vanlig at en leder for et stort børsnotert selskap er villig til å begå korupsjon, og det i samarbeid med sin juridiske direktør, spurte Holager Andenæs, før hun ga svaret selv: - Noe slikt har vel aldri forekommet i norsk næringsliv (...) Holager Andenæs reagerer også på at Økokrim i sin prosedyre hevdet at korupsjonen ikke ble gjort på tross av tiltaltes høye stillinger, men på grunn av deres posisjon. - Dette er et utgangspunkt som jeg må tillate meg å karakterisere som en ganske dramatisk korupsjonsteori, sa Holager Andenæs. Engers advokat fortsatte denne kritikken ved å si at den himmelfallende hårreisende påstanden fra Økokrim gjør at politiet må fremlegge eksepsjonelt gode bevis. Det mener hun ikke foreligger. Og et poeng til;

⁵¹ I ”Jusekspert: - Har inntrykk av at det skjer en del kriminalitet i norsk næringsliv ” (Dagbladet 06.11.15) problematiserer en jusekspert mengden korupsjon i norsk næringsliv

Økokrim har ikke sannsynliggjort noe motiv for hverken Enger eller hans medtiltalte (E24 23.03.15)

Uttalelsen til Engers forsvarer ble gjengitt bredt i norsk media. Tekstutdraget over gjengir en påstand om at korrupsjon begått av en leder for et stort børsnotert selskap ikke bare er uvanlig, men påståelig aldri har forekommet i norsk næringsliv. Påstanden fra Økokrim beskrives som 'himmelfallende hårreisende', basert på en 'dramatisk korrupsjonsteori'. Argumentene til forsvarer ble sjelden utfordret i tekstene der de ble gjengitt.

Påstanden om korrupsjon som urealistisk bygges særlig opp ved hjelp av henvisning til *ikke-kriminell intensjon*, eller med utgangspunkt i hvor stort avvik det er mellom aktørers personlighet og den angivelige kriminelle overtredelsen. På denne måten stemmer representasjonen overens med tidligere studier av mislighetsforklaringer og hvitsnippkriminalitet i media (utdypet i 2.3.2). Hvitsnippkriminalitet og korrupsjon i næringslivet fremstilles som overraskende nytt og portretteres med enkeltaktørene i sentrum, fremstilt som et enkeltavvik heller enn et bevis på et større problem (Morales et al. 2014, s. 190). Fokuset på ikke-kriminell intensjon er sterkere i forklaringen av hvitsnippkriminalitet enn annen kriminalitet og denne mislighetsforklaringen bidrar til å unngå stigma og sanksjoner fra samfunnet (Sykes & Matza 1957, s. 667). En annen forklaring som til en viss grad kommer til uttrykk i diskursen er *ikke-kriminell handling*, tvil omkring hvorvidt handlingen kan regnes som kriminell, eller usikkerhet omkring lovverket. Det er kanskje ikke overraskende at slike argumenter presenteres av forsvarere, gitt at deres oppgave nettopp er å vurdere og problematisere skyldspørsmålet. Uttrykk for tvil omkring skyld kom imidlertid også fra andre enn forsvarsadvokater. Et eksempel på dette er problematiseringer av at grensene for hva som er korrupsjon kan være vanskelig å tolke ("Betalingen ble sluset inn på konti i utlandet. Usmakelig, kanskje. Men er det korrupsjon?"⁵²). Utover dette besto diskursen i liten grad av direkte problematisering av hva som bør behandles som mislighetsovertredelser, eller direkte aksept av brudd på norsk lov.

Jeg fant også uttrykk for tvil gjennom avsendermodalitet (forklart i 3.2.2). Med forbehold om at dette er en subjektiv vurdering, fremstår det som om skribenter ikke tror at de norske næringslivsaktørene er skyldige. Selv i etterkant av dom (dog i påvente av anke) utvises tvil om at korrupsjon har funnet sted. En nærmere undersøkelse viste at handlingsbeskrivelser (eksempelvis ordet 'korrupsjonen' eller 'lovbruddet') i utstrakt grad akkompagneres av

⁵² Aftenposten 06.06.15

modifiserende partikler som 'angivelige', 'påståtte', eller 'mulige'. Også i vinklingen av saker kommer tvilsmodalitet til uttrykk. En utbredt tendens er at artikler konkluderes med at ingen ting enda er sikkert, eller at rettssaken vil vise. Referanser til uttalelse om uskyld er et gjengående element i diskursen:

Lunder påpekte samtidig til at det hele tiden snakkes som om det har foregått korrupsjon, men understreket at dette ennå ikke er fastslått, og at mye derfor er basert på spekulasjoner (Agderposten 12.11.15)

Ofte vektlegges tvilsspørsmålet i overskrifter og underoverskrifter – også uavhengig av hvor vidt det står sentralt i den påfølgende informasjonen som presenteres eller ei. Et eksempel på dette er en artikkel⁵³ som gjennomgår hovedavsløringene en korrupsjonssak bygger på og det at dommen ankes. Skyldspørsmålet er i fokus, rammet inn av underoverskriften ”Under tvil”. Det kan være mange årsaker til et slikt fokus, som nyhetsverdi eller presseetiske vurderinger knyttet til 'uskyldig til det motsatte er bevist'-prinsippet. Det endrer imidlertid ikke det faktum at summen av slike artikler gir tvilsspørsmålet en sentral plass i diskursen og er med på å forme lesers forståelse av ansvar- og skyldspørsmål.

4.1.3 Skuffelse

Etter beskrivelser av overraskelse og mistro var *skuffelse* det som gikk mest igjen i uttrykk for reaksjoner på korrupsjon (“Han sier avsløringene av Valcke gjør ham skuffet”)⁵⁴.

Anklagde parter og deres forsvarere uttrykker hovedsakelig skuffelse over den juridiske vurderingen som ligger til grunn for deres anklage (“Tor Holba er svært skuffet over domfellelsen og stiller seg uforstående til rettens vurdering av bevisene”⁵⁵).

Næringslivsaktører beskriver hovedsakelig skuffelse over a) andre selskaps involvering i korrupsjon (“Jeg er skuffet over at et selskap som vi er deleier av, har begått korrupsjon”⁵⁶) eller b) opplysningene som har kommet frem (“Erik Tveteraas er sjokkert og skuffet over opplysningene som nå har kommet frem”⁵⁷). Ofte blir sjokk og skuffelse uttrykt sammen og knyttet opp mot at den anklagde har stor tillit. Tillitt er et annet sentralt begrep i diskursen rundt norske næringslivsaktører, som behandles i kapittel 4.2. En annen gruppe som uttrykker skuffelse er politikere, i hovedsak med henvisning til tilbakeholdelse av informasjon i

⁵³ VG 06.11.15

⁵⁴Dagbladet 19.10.15

⁵⁵ Aftenposten 08.07.15

⁵⁶ Dagbladet 24.02.16

⁵⁷ DN 01.07.15

forbindelse med en spesifikk rettssak ("De nye opplysningene fra Telenor om VimpelCom-saken er overraskende, svært alvorlig og skuffende"⁵⁸).

Dekningen av hvitsnippkriminalitet er forskjellig fra dekingen av andre former for kriminalitet, blant annet på grunn av den fremtredende personlige vinklingen (Cavender & Mulcahy 1998). Det er ikke sikkert at skuffelse er et sentralt ord i diskursen omkring en ransbølge, eller at skuffelse er blant de vanligste reaksjonsbeskrivelsene på drap. Kanskje har dette å gjøre med at skuffelse fremstår som en myk reaksjon på noe alvorlig eller kriminelt – med mindre det beskriver reaksjonene til overgriperens nærmeste, eller at skuffelse kan tolkes som noe som forutsetter en relasjon. Det er lite trolig at en pårørende ville uttalt til en avis: "Jeg ble så skuffet da drapsmannen drepte kona mi". Det er mulig å anta at sjansen er større for å bli skuffet over handlingene til et menneske en bryr seg om, eller kjenner forutsetningene til, enn å bli skuffet over en fremmed person sine handlinger. I møte med andre reaksjonsuttrykk (som sinne) fremstår skuffelse som en mindre aggressiv reaksjon (ref. frasen "Jeg er ikke sint, bare veldig, veldig skuffet"). Et annet fremtredende uttrykk i datamaterialet er 'trøst':

Det er i det minste en trøst oppi det hele at den nye konsernsjefen, Sigve Brekke, er tydelig på at han ønsker full opprydning rundt Telenors opptreden i korrupsjonssaken (Østlendingen 07.11.15)

Det kan virke som om korrupsjon er noe som krever trøst. Tekstutdraget under impliserer at dersom en sak er såpass alvorlig at den angivelig kan endre en 'korrupsjonskultur', vil dette kunne fungere som trøst:

Og i Arendal sitter en gründer og lurere på hva som har truffet selskapet han opprettet. Han kan trøste seg med at «Lava Jato» er så rystende, omfattende og ydmykende for brasilianerne, at saken kanskje en gang for alle endrer den kriminelle forretningskulturen i Brasil. Hvis han er optimist (BT 22.10.15)

Trøst kan assosieres til følelser og mulighet for oppmuntring. Kanskje er det det sterke individfokuset i portretteringen av korrupsjonssaker (drøftet senere i kapitlet) som gir disse begrepene en plass i diskursen omkring økonomisk mislighet i norsk næringsliv.

⁵⁸ Dagsavisen 30.10.15

4.1.4 Overraskelsen utfordres

Den offentlige samtalen rommer også uttrykk for at korrupsjon i norsk næringsliv *ikke* burde overraske. Kun et lite utvalg artikler beskriver direkte at korrupsjonen *ikke* sjokkerte. I kontrast til overraskelsen som følger med nyhetspresentasjonen av korruperte personer, argumenteres det tidvis for at korrupsjon i norsk næringsliv generelt ikke bør overraske.

Flere steder problematiseres det hvor vidt korrupsjon 'burde' overraske. Hovedsakelig kom slik utfordring fra to hold: Fra forskere, jurister eller eksterne kronikkforfattere (uten noen entydig tidsmessig tilknytning) og i lederartikler (i etterkant av rettskraftig dom). Utsagnene fra den første gruppen ble møtt med motstand fra representanter fra eller for næringslivet, eksempelvis NHO og disse meningsutvekslingene preget diskursen ("NHO sjokkert over professor etter Vimpelcom-debatt: - Hvor har hun dette fra?"⁵⁹). I etterkant av omfattende rettsaker fremstår kritikk av norsk næringslivspraksis i utlandet mindre kontroversielt, noe som ofte kommer til uttrykk i datamaterialet – hyppig fra lederplass. Jeg fant fire forskjellige måter koblingen mellom korrupsjon og overraskelse ble utfordret på: For det første problematiseres det hvor vidt det er mulig å la seg overraske over korrupsjon i det hele tatt ("Burde det overraske oss at det er så mange kriminelle og uærlige personer i næringslivet? Svaret er nei - vi er alle potensielle kriminelle"⁶⁰). Disse utsagnene kom i hovedsak i forbindelse med korrupsjonsavsløringer. For det andre problematiseres det hvor vidt det er mulig å bli overrasket over korrupsjon gitt den lokale konteksten der selskapene har operert ("Kan man handle i god tro i et land som Angola?"⁶¹). Denne typen problemstilling dukket opp gjennom hele tidsperioden datamaterialet dekket og virket uavhengig av andre nyhetssaker. For det tredje er det utsagn som uttrykker at det er mulig at de ikke visste. Her åpnes det for at aktørene ikke selv var klare over at de hadde vært delaktige i mislighold ("Spørsmålet er om de visste de tok feil eller om de bare tok feil"⁶²). Disse utsagnene kom i hovedsak i forbindelse med en rettssak. Den siste koblingen kommer til syne gjennom ulike former for oppfordring eller ansvarliggjøring og omhandler at noen 'burde ha visst' ("Dette burde toppledelsen i begge selskaper ha visst"⁶³). Samtlige av disse kom i siste fase av en rettergang, eller etter en domsavsigelse.

⁵⁹ Dagbladet 06.11.15

⁶⁰ Dagsavisen 11.02.16

⁶¹ Dagsavisen 08.02.16

⁶² MSN 19.02.16

⁶³ Nordens Nyheter 26.11.15

4.2 Korrupte næringslivsaktører normaliseres og berømmes

Forrige delkapittel viste at korrupsjon blant norsk næringsliv overrasker. Hvorfor er det så vanskelig å tro at norske næringslivsaktører er involverte i korrupsjon? For å se på hvilken måte bildet av den norske næringslivsaktøren skiller seg fra bildet på en lovbrøyer, har jeg undersøkt hvordan aktørene skildres.

Det undersøkte datamaterialet har et sterkt individorientert fokus og mye vekt legges på beskrivelser av de involverte norske aktørene. To elementer knyttet til næringslivsaktørene tillegges størst verdi: personkarakteristikk og yrkesmessig bakgrunn. Yrkeskarriere fremstilles gjennom meritter og den norske næringslivsaktøren fremstilles i positive termer. Til tross for at tekster beskriver lovbrudd de (angivelig) har begått, fremstilles næringslivsaktørene ikke som kriminelle, men som 'helt vanlige, ærlige folk'. I datamaterialet kritiseres norsk medias rosemaling av næringslivsaktører i fire artikler⁶⁴. Bortsett fra dette presenteres den positive portretteringen både gjennom beskrivelser av aktørene fra journalister og i beskrivelser fra næringslivsaktører selv, uten å bli utfordret. Jeg har skilt ut tre fremtredende karakteriseringer av den norske næringslivsaktøren: *Den erfarne og mektige*, *Den gode og menneskelige* og *Den naive, maktesløse og sårbare*. Disse tre 'idealtypene' sameksisterer i de fleste medietekstene, så skillet gjøres her hovedsakelig av analytiske årsaker. Sammen danner disse beskrivelsene representasjonen av den norske næringslivsaktøren i mediediskursen. De tre fremstillingene vektlegges ulikt, men de fleste tekstene som beskriver næringslivsaktører inneholder aspekter av alle karakteristikkene.

4.2.1 Positiv fremstilling av de norske næringslivsaktørene

En tydelig tendens er at norske næringslivsaktører fremstilles på en distinkt positiv måte. For å kunne konkretisere dette undersøkte jeg bruk av 'plussord' og 'minusord'⁶⁵. Jeg valgte ut⁶⁶ ord fra de 1000 mest brukte ordene⁶⁷ i tekst markert som personkarakterstikk. Jeg valgte ord som er brukt minimum tre ganger og i tabell 2 gjengis ordenes forekomst i parentes.

⁶⁴ Morgenbladet 16.01.15, Klassekampen 14.03.15, DN 17.05.15 og Morgenbladet 07.08.15

⁶⁵ Se forklaring i 3.2.3 og drøfting i 3.3.4

⁶⁶ Hvert ord som gjengis i tabellen under er sjekket for tekstuell kontekst og bruken av ord som har flere betydninger forklares i fotnote

⁶⁷ Komplette liste over søkeresultat er vedlagt oppgaven

Tabell 2: Plussord knyttet til næringslivsaktører

administrerende (19), alfa (52), alltid (52), ansvar (36), bauta (6), beste (21), blid (4), børnoteringen (3), børnoterte (6), direktør (24), doktorgrad (3), dyktig (6), eget (10), energi (8), energien (3), engasjert (4), entusiasme (3), fantastisk (3), første (16), gir (8), glad (7), god (14), gode (4), godt (11), grundig (5), gründer (16), gullgutt (4), Harvard (7), helt ⁶⁸ (18), hytta (3), innsats (5), jobbe (10), karriere (9), kjent (14), kometkarriere (4), konsernsjef (40), konsernsjefen (6), kraftig (8), lagkaptein (6), lede (6), leder (26), ledet (11), ler (4), liker (4), mest (16), millioner (21), norge (29), norsk (75), nye (11), næringslivslederne (5), næringslivstopp (7), profesjonell (4), raus (7), roser ⁶⁹ (4), sjef (26), skape (10), stjerneskudd (7), stjerneskuddene (4), styreformann (6), styreleder (28), styremedlem (5), styreverv (4), største (22), særdeles (4), tilliten (28), toppjobben (4), toppjobber (4), topps (4), toppsjef (13), tøffe (5), universitetet (5), utdannet (5), veldig (19), viktig (8), wonderboy (12), åpent (3)
--

Ord som i seg selv kan ha en nøytral betydning gir i konteksten positive konnotasjoner, når de settes sammen med andre positivt ladede ord. Ordene som skiller seg ut fordi de gir helt tydelig positive assosiasjoner (raus, stjerneskudd osv.) blir toneangivende for betydningen av ordene de settes i sammenheng med.

En implikasjon av bruken av superlativer og metaforer som 'wonderboy', 'stjerneskudd', 'helt', 'stjerneskuddene', 'beste', 'gullgutt', 'alfa', 'raus', 'bauta' og 'god' er at det uttrykkes mening om de omtalte, uten at denne tydeliggjøres. Å skrive ”jeg synes han er en wonderboy” om en som er dømt for grov korrupsjon ville nok fremstått mer påfallende enn overskriften ”Jo Lunder en wonderboy i urent farvann”⁷⁰. Denne setningen inneholder sikkerhetsmodalitet: Jo Lunder er en wonderboy. Det er rimelig å anta at majoriteten av de som leser overskrifter ikke leter etter uuttalte sannhetskonstruksjoner og antagelser. Det er på denne måten også plausibelt at en slik overskrift forstås og konsumeres som en sannhet. Summen av tilsvarende beskrivelser kan være med på å stadfeste og normalisere påstanden (om at noen som er korrupte på samme tid kan være wonderboys) som en sannhet.

Tabell 3: Minusord knyttet til næringslivsaktører

aldri (8), arbeidsulykker (3), dum (4), etterforskning (5), fall (3), grov (8), høringen (28), korrupsjon (31), korrupsjonen (8), korrupsjonssaken (3), mistanke (3), ned (10), nei (7), protester (3), pågrepet (5), tiltalt (15), permittert (4), retten (10), skade (6), skandalen (28), straffeskyld (5), tingrett (6), økokrim (3)
--

⁶⁸ Substantiv (ikke adverb)

⁶⁹ I presens (ikke som i blomsten)

⁷⁰ Aftenposten 05.11.15

Av de overnevnte ordene er det ett adjektiv som skiller seg ut som særlig negativt: 'dum'. Hver gang ordet nevnes i datamaterialet står det imidlertid et 'ikke' foran ordet (”Baksaas er ikke dum, sannsynligvis er han det motsatte”⁷¹). De aller fleste av de overnevnte minusordene er knyttet til saken (korrupsjon/tingrett/etterforskning osv.) og ikke beskrivelser av næringslivsaktørene. De overnevnte pluss- og minusordene er ikke nødvendigvis noen motsetning – en og samme person kan ha samme ordene koblet til seg på samme tid. Det er mulig å være en wonderboy selv om du har 'rotet deg inn i' korrupsjon. Plussordene er substantiv eller adjektiv som i større grad enn minusordene bidrar til å karakterisere dem som personer, mens minusordene beskriver konteksten rundt. Det er på denne måten en sterk relasjon mellom plussordene og minusordene – de sameksisterer og brukes retorisk ofte som kontraster til hverandre (eksempelvis i overskriften ”Fra stjernejobb til politiavhør”⁷²).

Et interessant funn er at næringslivsaktører involverte i korrupsjonssaker (eksempelvis Jo Lunder etter at han ble pågrepet for korrupsjon november 2015) og næringslivsaktører som ikke er direkte involverte i korrupsjonssaker (eksempelvis Jo Lunder frem til han ble pågrepet) ser ut til å bli portrettert veldig likt. Det kan se til det flyttes noe mindre oppmerksomhet mot person og mer mot sak dess nærmere saker kommer rettslig avgjørelse, eller dess mer omfattende en korrupsjonssak fremstår (i lys av bevismateriale som offentliggjøres). Dette er imidlertid verken en sterk eller gjennomgående tendens. Av de undersøkte artiklene omhandler 69% av tekstene korrupsjonsinvolverte norske næringslivsaktører, mens 26% av omhandler næringslivsaktører som *ikke* er direkte involvert i korrupsjonssaker⁷³. Representasjonen av korrupsjonsinvolverte næringslivsaktører er åpenbart forskjellig fra mer generelle medieoppslag om næringslivsaktører⁷⁴. I dekingen av korrupsjonsinvolverte aktører inkluderes flere minusord knyttet til korrupsjonssaken og tekstenes tematiske ramme påvirker vinklingen og aktualiseringen av saken. Men til tross for at de norske næringslivsaktørene er korrupsjonsinvolverte, portretteres de like positivt som før avsløringen. Den eneste forskjellen er at fremstillingen er mer preget av kontraster, som vist i overskriften ”Jo Lunder en Wonderboy i urent farvann” (Aftenposten 05.11.15) som ble publisert etter Lunders pågrep. Representasjonen av den korruperte, norske næringslivsaktøren skiller seg lite fra representasjonen av den gjengse norske

⁷¹ VG 06.11.15

⁷² DN 06.11.15

⁷³ De resterende 5% var artikler som ikke passet inn i enten eller og forble under 'Aktør'-kategorien, uten videre spesifisering

⁷⁴ Slike saker har blitt inkludert i utvalget fordi de nevner korrupsjon eksemplvis i forbindelse med land de opererer i eller tidligere erfaringer

næringslivsaktøren. Dette samsvarer med fremstilling av mislighet og hvitsnippkriminalitet beskrevet i oppgavens teorikapittel: Kriminaliteten ser ikke ut til å være 'alvorlig' nok til at den endrer den kollektive oppfattelsen av lovbrysterne.

4.2.2 Den gode og menneskelige

Sosial status og personlige egenskaper har en sentral rolle i pressedekningen av norske næringslivsaktører involverte i korrupsjon. Dette fremgår ofte allerede i overskrifter. Den norske næringslivsaktøren portretteres som vennlig og sympatisk ("Arbeidernes venn"⁷⁵) god ("Snill og raus: [...] De FIFA-ansatte sier at han er utrolig snill og raus"⁷⁶), idealistiske og hardtarbeidende (). Næringslivsaktører fremstår også som rause i sin støtte til hverandre. Det finnes lite kritikk på tvers av navngitte næringslivsaktører. I forbindelse med rettsaken mot aktører i Yara, var diskursen preget av beskrivelser som denne:

Den korrupsjonstiltalte tidligere Yara-toppsjefen Thorleif Enger roser medtalt Daniel Clauw som uunnværlig da gjødselvirksomheten i Hydro ble effektivisert før utskillelsen til eget selskap. (..)- Jeg kan ikke nok få understreket Daniel Clauws betydning i denne perioden. Jeg kunne ikke klart dette uten ham, sa Enger i tingretten mandag (NTBtekst 02.02.15)⁷⁷

I de mange portrettintervjuene av norske næringslivsaktører fremstilles intervjuobjektet, korrupsjonsanklaget eller ei, som lovlidige, jordnære og folkelige. Tabloidiseringen innebærer at det personlige omtales. Næringslivsaktørene beskrives ofte gjennom hobbyer, familieliv, interesser og sympatiske egenskaper:

Han har tatt på seg en sort skjorte med Telenor-logo («de burde lage en med korte ermer også»), skjenket eplemost («Ringi er nabogården min hjemme») og skal til å legge ut om snekring på hytta («det er jeg ganske god til») (DN 18.07.15)

Næringslivsaktører beskrives ofte som 'den beste' og det et trekkes ofte opp at de er 'best' ("en av de hundre beste businesslederne av Harvard Business Review"⁷⁸ eller "Lunder ble kåret til beste telekomleder i Russland av Magazine Company"⁷⁹). De fremstår jordnære, dødelige og langt fra farlige:

⁷⁵ Magasinet Aktuell 20.03.15

⁷⁶ Dagbladet 19.10.15

⁷⁷ Nærmest tilsvarende tekst som artiklene som begge heter "Enger roser medtalt" i Dagsavisen NA24 02.02.15 og Dagsavisen 03.02.15

⁷⁸ Aftenposten 05.10.15

⁷⁹ Aftenposten 05.11.15

Den beste. Det er ikke uvanlig at venner, familie eller kolleger beskriver et menneske de står nær med rosende ord. Det er naturlig og sjelden noe å legge vekt på. Men i tilfellet Jo Lunder er det så store ord som brukes fra såpass ulikt hold, at det må bety noe. Det handler ikke om spesifikke egenskaper, mer om et sjeldent vinnende vesen. Et fantastisk menneske, ble sagt. Enormt sympatisk. Den beste av alle norske ledere, sa en som kjente temmelig mange av dem (...) Han har sandaler og olabukse, oppbrettede skjorteermer, det er passe varmt under markisen, jordbær og moreller på bordet, og kanskje er det mer stemning for å snakke om sykkelturner rundt Bjørnsjøen enn korrupsjonskulturer i Sentral-Asia (DN 27.06.15)

Dette tekstutdraget beskriver en tendens som fremgår av datamaterialet: Det er 'mer stemning' for å snakke om personlige anliggender enn korrupsjon. I artikkelen "Eneste måten å forsvare Enger er å fortelle hva slags menneske han er" beskrives noe som samsvarer med den øvrige diskursen: Personkarakteristikk er viktig i portrettering av næringslivsaktørene, kanskje også for å 'bevise deres uskyld':

Alle vitnene skal forklare seg om sin kjennskap til Enger som person og leder. Enger er ikke skyldig i beskyldningene mot ham, og den eneste måten å forsvare Enger er å fortelle hva slags menneske han er, sier Andenes (E24 04.01.15)

Sutherland (se **2.3.1**) sitt forsvar av en karakterbasert kriminalitetsdefinisjon – hvitsnippkriminalitet – presenteres som en respons på at personer med høy status som har utført økonomisk kriminalitet ofte anses som og erklæres, uskyldige. Det brukes mye *eufemistisk språk* i omtale av de norske korrupsjonsinvolverte næringslivsaktørene. Det går med mye spalteplass til å normalisere og menneskeligjøre de norske næringslivsaktørene. En logisk forklaring på dette er tabloidiseringen og nyhetsverdien i 'nære saker'. Media ser ut til å formidle et behov for å forklare hvem de 'egentlig' er – 'mannen bak maska'. Konsekvensene av denne folkeligjøringen er at det skapes en enorm avstand mellom næringslivsaktører slik de representeres i media og en kriminell. Her ser litteraturen om portrettering av hvitsnippkriminalitet og korrupsjon i media (**2.3.2**) til å gi en god beskrivelse på representasjonen av den norske (kriminalitet) næringslivsaktøren i norsk media.

4.2.3 Den erfarne og mektige

Fortid er et betydningsfullt element i portrettering av korrupsjonsanklagede næringslivsaktører. I 71 % av tekstene som beskriver næringslivsaktører trekkes deres bakgrunn frem. I de fleste tilfeller beskrives karrieremessig fortid, før teksten deretter går inn på hvorfor vedkomne er i media (hovedsakelig korrupsjonsanklage/dom). Når norske næringslivsaktørers bakgrunn blir fremlagt er det alltid beskrivelser av karrieremessige meritter eller øvrig informasjon som bygger opp under et bilde av den norske næringslivsaktøren som erfaren, klok og sterk. Allerede i overskrifter fremstår næringslivsaktører sterke og vellykkede (“Et tilfeldig studievalg var med på å føre ham til topps”⁸⁰, “Trodde han skulle få medalje”⁸¹, “Diktatordatter kan felle wonderboy”⁸², “Gjorde kometkarriere i Telenor”⁸³, “Mistanke sjokkerer gründer”⁸⁴, “Fra stjernejobb til politiavhør”⁸⁵).

Et vanlig innholdsmessig grep er at tekster lister opp aktørenes komprimerte CV-er, tidvis akkompagnert av styrkende adjektiv. I tillegg til meritter så beskrives andre hendelser fra fortiden som er med på å skape bilder av næringslivsaktøren. En artikkel i VG trekker frem en korrupsjonsdømts fotballbakgrunn:

Bauta på fotballaget: Før han steg gradene i Telenor-systemet var Lunder regnet som en bauta i forsvaret til fotballaget Lyn FK. Han var lagkaptein og i en kort periode også assistenttrener for klubben. Tidligere landslagssjef Egil «Drillo» Olsen trente Lunder i flere sesonger på midten av 80-tallet. - Jeg husker Jo som en ordentlig og ryddig fyr, som det var veldig greit å ha med å gjøre, sier han til VG. Det norske fotballikonet forteller at han alltid stolte på Lunder - spesielt på fotballbanen. - Jo var en allrounder og fast på laget. Han var defensivt solid og dessuten brukbar med ballen. Men noe hurtigtog var han ikke, ler Drillo. Sjakkeksperter Simen Agdestein var blant Lunders medspillere. - Han var veldig populær og et sosialt midtpunkt, sier han. Lunder måtte imidlertid legge fotballkarrieren på hyllen på grunn av lyskeproblemer (VG 06.11.15)

Metaforen 'bauta' gir assosiasjoner til trygghet, styrke og stabilitet. Lagkaptein og assistenttrener gir indikasjoner på at han har fått (og fortjent) ansvar også i ung alder. Ordentlig, ryddig og grei er adjektiver som snakker for seg selv. Han fikk tillitt, var en allrounder og 'fast på laget' – han ga seg ikke og var utholdende. Han beskrives også som populær og et sosialt midtpunkt. At han ikke var brukbar med ballen eller rask på banen (ref.

⁸⁰ Aftenposten 15.05.15

⁸¹ DN 28.01.15

⁸² Dagbladet 06.11.15c

⁸³ VG 06.11.15c

⁸⁴ DN 01.07.15

⁸⁵ DN 06.11.15

metaforen 'hurtigtog') og at han måtte slutte på grunn av sykdom, står ikke i motsetning til de øvrige beskrivelsene. Dette etterlater leseren med et positivt inntrykk av den korrupsjonsdømte. Begge disse kommentarene er gitt av mennesker med relativt høy status; en landslagskaptein og en 'sjakkeksperter'. Dette er ikke nødvendigvis en garanti for fremstillingen av sannhet i det som beskrives, men det vitner om en større sannhetsautoritet (ref. Faircloughs modalitetsbegrep beskrevet i 3.2.2) enn en beskrivelse fra, eksempelvis, en annen fengslet forbryter. At de korrupsjonsanklagede/dømte stoles på, er det lite tvil om i diskursen. Artikkelen ”Jeg stolte på ham da, og stoler på ham nå” (NRK 02.02.15) føyer seg til rekken av tekster der dette uttrykkes.

Beskrivelsene av korrupsjonsdømtes forsvar og/eller rettsanking gjøres gjennom metaforer som 'slår tilbake' (”Thorleif Enger slår tilbake i Yara-saken”⁸⁶). Ordet 'tilbake' inneholder også en presupposisjon: det er en represalie. Noen har slått før, eller gjort andre ting som legger opp til motreaksjon. Å 'slå tilbake' fremstår kraftig ('å ta til motmæle' er et eksempel på en metafor som beskriver noe av det samme på en mykere måte). Metaforene som brukes i forbindelse med beskrivelser av næringslivsaktørene henspiller imidlertid ikke alltid til styrke: Det brukes også mye bilder på ydmykhet og utholdenhet. Et eksempel på dette er 'ryddegutt' (”I et romslig hus i Bangkok fikk han jobben som Telenors ryddegutt i et marked der korrupsjonen gjennomsyret alt”⁸⁷). Når det kommer til den anklagdes relasjon til anklagen, brukes også 'myke' metaforer:

Men ingen annen norsk næringslivsleder på så høyt nivå og med en slik fremragende karriere som Enger har stått overfor en så alvorlig tiltale. Enger var allerede som 38-åring prosjektleder for utbyggingen av det gigantiske Oseberg-feltet. Senere ble han direktør i Hydros oljedivisjon og til slutt Yaras første sjef da gjødseldelen av Hydro ble skilt ut i et eget selskap. Han også vært styreleder i Telenor (Aftenposten 06.01.15)⁸⁸

Relasjonsbeskrivelsen 'stå ovenfor' fremstår som en ufarlig og udramatisk i sammenligning med andre mulige handlingsbeskrivende metaforer som 'kjemper med', 'fanget i' eller 'felles av'. I tillegg til at det refereres til tidligere meritter, underbygges disse av ord som 'fremragende', 'allerede' (imponerende at han hadde en lederstilling i såpass ung alder) og 'også'. Setningsleddet ”første sjef da gjødseldelen av Hydro ble skilt ut i et eget selskap” utgjør et komplement, som indikerer ytterligere prestasjon (utover å være sjef i Yara). Det vitner også om at den som beskrives er modig og tør å ta sjanser.

⁸⁶ Aftenposten 02.02.15

⁸⁷ Aftenposten 15.05.15

⁸⁸ Lik tittel og tilnærmet lik tekst gjengitt i Fædrelandsvennen 05.01.15

En interessant tendens er at også artikler som har kritiske tilnærminger til næringslivsaktører portretterer dem ved hjelp av superlativer som 'beste' ("kan landets beste menn ikke stille like opplagte spørsmål som førstesemesters studenter?") eller "Noen vil mene at han er den beste konsernsjefen i et større norsk selskap noensinne. Så det kan ikke ha vært at han ikke forsto"⁸⁹). Med kun ett unntak (beskrevet i 4.2.5) fant jeg ingen beskrivelser av norske næringslivsaktører som ikke trekker frem en rekke positive aspekter.

4.2.4 Den naive, maktesløse og sårbare

Representasjonen av norske næringslivsaktører inneholder et paradoks: samtidig som næringslivsaktørene fremstilles som sterke, kloke og handlekraftige fremstilles de også som hjelpeløse og sårbare. 'Naiv' er et begrep som går igjen i de undersøkte artiklene (drøftes videre i delkapittel 4.3.1). Norske næringslivsaktører er kanskje litt blåøyde, men de har intet kriminelt forsett og beskrives som lovlydige. Tillitt er et gjennomgående og sentralt ord i diskursen omkring norske næringslivsaktører – vi stoler på dem. De mener ikke noe vondt:

Skutle tror ikke på noe forbrytersk forsett i disse store norske statseide selskapene. - Jeg tror heller det er naivitet og for stor tillit til andre som er det største problemet - ikke et forbryters forsett. De har nok ikke sittet i et mørkt rom og tenkt at de nå skal tjene masse penger på å være skurker (Dagbladet 08.03.16)

Flere steder refereres det til at (aktører i) bedrifter ikke selv er klare over hvor grenser går ("Det er nok flere selskap som er usikre på om de er involverte i korrupsjon. Det er flere gråsoner her"⁹⁰). Begrepet 'gråsoner' nevnes kun et fåtall ganger i det undersøkte datamaterialet, men det uttrykkes på flere måter usikkerhet om hvor grenser går i forbindelse med norsk næringslivspraksis i utlandet. Intensjon og hvor vidt den er kriminell eller ikke, har et særfokus i beskrivelse av hvitsnippskriminelles handlinger. I andre kriminalitetssaker gis dette lite oppmerksomhet. Den siste setningen i tekstutdraget over viser at ideen om at korrupte norske næringslivsaktører er kriminelle ('skurker' i et 'mørkt rom') er så utenkelig at det er en spøk. Teksten "Hvorfor tar gode mennesker dårlige valg?" forklarer hvor enkelt det kan være for gode mennesker å henfalle til korrupt oppførsel:

Hva med vårt arbeidsliv - er det mulig å tenke seg (...) at konkurranseinstinkt og kulturen i bedriften vinner over vårt indre moralske kompass når vi møter etiske dilemmaer? Ja, sier sosialpsykologene, fordi forskningen deres gang på gang viser at presset i situasjonen ofte er den beste målestokk på vår atferd, mye mer enn vår indre

⁸⁹ VG 06.11.15

⁹⁰ MSN 20.10.15

moralske karakter (...) Forestill deg at du er nyansatt i et stort norsk selskap som forhandler kontrakter med underleverandører i Danmark (...) Hvor mye ville det sosiale presset ha økt hvis de andre i gruppen var kolleger, venner eller sjefer? Og hvis det riktige svaret ikke sto svart på hvitt? Vi må forestille oss situasjonen før vi svarer (Dagbladet 07.02.15)

Denne artikkelen eksemplifiserer en tydelig tendens: Leserne oppfordres til å forsøke å forstå den norske næringslivsaktøren, enten uttalt eller gjennom normaliserende portrettering. Sette oss inn i rollen. Gjøre en grundig vurdering av om ikke også vi ville ha vært tilbøyelige til å utføre mislighet dersom konteksten krevde det. Istedenfor å fordømme eller ta avstand fra korrupsjon, utvises det på slike måter stor forståelse for tilbøyelighet hos enkeltmennesker og selskap som 'må' ty til korrupsjon. Artikkelen "Vi er alle skurker"⁹¹ beskriver det på følgende måte: "Burde det overraske oss at det er så mange kriminelle og uærlige personer i næringslivet? Svaret er nei - vi er alle potensielle kriminelle". Det fremstår som om det er et sterkt behov for å forklare og begrunne enkeltmenneskers tilbøyelighet til korrupsjon, gjennom forklaringer om at enkeltaktørene er langt ifra kriminelle (i tråd med forklaringen *ikke-kriminell intensjon*). Enkelte av forklaringene som gis er i tråd med det som i korrupsjonslitteraturen er beskrevet som *forpliktelse til et høyere mål*:

Målstyring fungerer slik at det har konsekvenser for individer. Lykkes du med utenlandsetablering for selskapet ditt, blir du forfremmet. Lykkes du ikke, får du sparken. Korrupsjon ute er da et nyttig middel for å beholde jobben og bli forfremmet hjemme. (Aftenposten 24.05.15)

Det fremstår viktig å forstå og forklare de hvitsnippkriminelle og å understreke at disse menneskene ikke burde forstås som kriminelle med dårlig moral. Artikkelen "Det bor en jukse-maker i oss alle" forklarer at korrupsjon er noe som kan ramme selv den beste:

[Korrupsjons]saken blir møtt med forargelse og fordømmelse, men Øystein Kock Johansen påpeker at jukseere langt fra er moralske unntaksmennesker. Når fristelsen blir for stor, er det ifølge Kock Johansen tilsynelatende helt tilfeldig hvem som går over grensen. Hvem som helst kan havne i situasjoner der man gir etter for sterke impulser til å jukse. Disse personene er altså ikke moralske avvikere, men helt vanlige mennesker med ganske alminnelige moralske og etiske styrker og svakheter. (...) - Jeg tror at det å berike seg på andres bekostning har ligget i menneskets intellekt og ønske siden tidenes morgen (Aftenposten 06.06.15)

'Vi gjorde det vi kunne' er en vanlig respons på korrupsjonsanklage i norsk media. Nedenfor presenteres fire analogier til slik respons som var hyppig forekommende i datamaterialet: *Det er vanskelig å bare være minoritetseier* ("Å sitte i en minoritet er alltid krevende fordi man ikke kan kontrollere selskapet (...) Dette er jo ikke en Telenor-sak, men en VimpelCom-

⁹¹ Dagsavisen 11.02.16

sak”⁹²). *Selskapet har gjort sin del av avtalen* (”Det er ikke Statoils ansvar”⁹³ dersom Angolas statlige oljeselskap Sonangol ikke bruker midler de har fått som avtalt”⁹⁴). *Hva annet kunne ha blitt gjort?* (”Men hva mer skulle Telenor ha gjort? Dreier dette seg om mer enn politisk etterpåklokskap?”⁹⁵). Det er *umulig å ikke gjøre noen feil* (”Selv om man har gode regler, så er det umulig å si at ikke noen kan trække over eller gjøre noen feil”⁹⁶).

Ofte kommer slike utsagn fra representanter for næringslivet, men det uttrykkes også av journalister og andre kronikkforfattere. Slike unnskyldninger gis mye spalteplass og er ofte et fokusområde også i tekster der et slikt sitat kun er et av mange elementer i teksten (”Umulig å sikre seg: [...] – Selv om man har gode regler, så er det umulig å si at ikke noen kan trække over eller gjøre feil”⁹⁷). Det fremstår som en bred diskursiv enighet omkring det faktum at norske næringslivsaktører ikke alltid har nok kunnskap til å håndtere de utfordringene de møter når de jobber internasjonalt og at intensjonene ikke er kriminelle. Tidvis kommer dette til uttrykk gjennom en kritisk oppfordring til økt søkelys på bedrifters samfunnsansvar og kontroll- og varslingsrutiner. Flere steder fremstår forklaringer om manglende kunnskap som en unnskyldning, som i dette utsagnet:

Omfattende lover og en rekke krav til utenlandske selskaper i landet, i tillegg til raske endringer i lovgivningen, gjør at man i Norge kan bli oppfattet som korruperte, mens man egentlig bare forsøker å holde tritt med nye regler og krav (Vestviken24 09.02.16)

Vurderingen av hvor skillet mellom en forklaring og en bortforklaring er imidlertid både subjektiv og kontekstavhengig. Et poeng som kan ha hatt en kritisk undertone risikerer å fremstå som en unnskyldning når det kommer ut av kontekst, som dette tekstutdraget:

-Norske selskaper reiser ut med et håp om å klare å holde seg unna korrupsjon, men iblant kommer de til kort. De mangler kunnskap om hva de skal møte og hvordan de skal møte det, sier spesialrådgiver innen samfunnsansvar i næringslivet, Trude Andersen i Innovasjon Norge (Aftenposten 23.05.15)

Det er flere motsetninger i portretteringen av de norske næringslivsaktørene. Samtidig som næringslivsaktører ofte beskrives som erfarne og mektige, er sårbarhet og maktesløshet også betydningsfulle elementer i representasjonen av den norske næringslivsaktøren. Det fremstår som om disse sterke og gode aktørene blir maktesløse og sårbare når de flyttes over i en ny

⁹² Aftenposten 05.10.15

⁹³ Mer eller mindre direkte tilsvarende tekstgjengivelser finnes i EnerWE 26.01.16, NA24 26.01.16 og NTBtekst 26.01.16

⁹⁴ Stavanger Aftenblad 26.01.16

⁹⁵ Ukeavisen Ledelse 26.02.16

⁹⁶ DN 02.02.15

og utfordrende kontekst. Når det kommer til en alvorlig korrupsjonsanklage, fremstilles næringslivsaktørene langt mindre sterke og udødelige:

- Kjedelig situasjon (...) 54-åringen legger ikke skjul på at korrupsjonssaken har vært tøff, og at den naturligvis har fått store konsekvenser for ham selv, ikke minst som sjef for Fredriksen-gruppen. Han er nå permittert. – Jeg har grunnlagt hele mitt yrkesliv på å bygge tillit og å være en troverdig person (Agderposten 12.11.15)

Både næringslivsaktører⁹⁸ og representanter fra næringslivsorganisasjoner uttrykker at det kritiske bildet som males av norsk næringsliv, selskap og aktører ikke har rotfeste i virkeligheten. Det refereres til svartmaling av enkeltaktører eller selskap ("Det er skapt et bilde jeg overhode ikke kjenner meg igjen i"⁹⁹) og medias påståtte negative viking av norsk næringsliv. Et eksempel på dette finnes i artikkelen "Jeg stolte på ham da, og stoler på ham nå":

- Det er skapt et bilde av Yara som er fullstendig feil, og er et bilde som jeg ikke tror de 8000 ansatte i Yara kjenner seg igjen i (...) Han sa i retten at han var overrasket over hvor godt pressen til en hver tid har vært oppdatert på saken. I sin forklaring tar Enger et kraftig oppgjør med de mange negative oppslagene i pressen de siste årene (NRK 02.02.15)

Påstått uskyld knyttes ofte opp mot å 'bli trodd', eller misforstått ("Synd om vi ikke blir trodd"¹⁰⁰) og følelser er sentralt i hvordan næringslivsaktørene presenteres ("– Gruer seg til rettsaken"¹⁰¹). Det er flere uttrykk for *fordømmelse av fordømmeren* i diskursen: Både media og rettsvesenet fremstilles som skyldige i forfølgelse av norsk næringsliv:

- Det er snart fire år siden Yara og Økokrim startet etterforskning i saken. Etter det har det vært en strøm av negative nyheter i pressen om Yara, kulturen i Yara, om ledelsen i Yara og styringen av Yara (Aftenposten 02.02.15)

⁹⁸ Anklagde og ikke-anklagde

⁹⁹ DN 07.07.15. Tilsvarende tekst gjengitt i Aftenposten 02.02.15 og DN 02.02.15

¹⁰⁰ Dagsavisen 15.01.15

¹⁰¹ NRK Vestfold 10.01.16

4.2.5 Unntak: CV-juks

Det var kun to tydelige avvik fra den positive representasjonen av næringslivsaktører: omtale av ikke-norske næringslivsaktører og beskrivelser i forbindelse med CV-juks-saken. Etter å ha samlet alle portretteringene som avvek fra overnevnte representasjon av næringslivsaktører, viste det seg at samtlige av disse var i forbindelse med utenlandske næringslivsaktører eller relatert til en sak om CV-juks.

Datamaterialet viste at norske og utenlandske næringslivsaktører representeres forskjellig. Av alle næringslivsaktørene som omtales med navn, er det særlig 14 stykker som går igjen. Samtlige av disse er menn. Disse omtales fra 50 til i overkant av 500 ganger hver. Med andre ord var det relativt få aktører som ble beskrevet mye. 10 av disse 14 er norske statsborgere og fortid inkluderes i beskrivelsene av samtlige. Når det kom til omtale av norske, versus utenlandske næringslivsaktører, fant jeg en forskjell. Utenlandske næringslivsaktører ble i stor grad portrettert med fortellinger om tidligere suspekke arbeidsforhold, som i ”Den som bør dømmes strengest” (DN 08.07.15). I denne artikkelen trekkes fem korrupsjonsanklagede næringslivstopper sin fortid frem. Informasjonen om de tre norske omhandler tidligere meritter, mens det ble fremstilt som om amerikaneren og franskmannen hadde en suspekt fortid bak seg. Denne forskjellen er ikke noe jeg skal se på videre i oppgaven fordi det ikke omhandler de norske næringslivsaktørene, men det er likevel en interessant tendens verdt å nevne.

Det andre avviket jeg fant omhandler portrettingen av én norsk næringslivsaktør: Telenors forholdsvis nyinnsatte leder, Sigve Brekke. Brekke skal angivelig ha jukset med CV-en sin, en sak som fikk bred dekning i pressen. Til tross for at dette ikke er snakk om korrupsjon (ingen steder ble denne avsløringen omtalt som korrupsjon) førte saken til at han ble portrettert gjennom kritiske beskrivelser og med uttalt skepsis om hans fortid. Det ble også sådd tvil omkring hans evne til å styre et av Norges største statseide selskap på en etterrettelig måte. Avsløringene som igangsatte kritikken mot Brekke skjedde i tidsperioden som blir dekket i datautvalget. Det muliggjorde en undersøkelse av medierepresentasjonen før og etter avsløringen. I forkant av avsløringene portretteres Brekke på en positiv og ukritisk måte og hans mange meritter og tidligere oppnåelser trekkes frem. I artikkelen ”Et tilfeldig studievalg var med på å føre ham helt til topps” (Aftenposten 15.05.15) rosebles Brekke og fremstilles nærmest som en seirende krigshelt. Artikkelen ”Nekter å snakke om Usbekistan” (DN

25.03.15) er den mest kritiske vinklede portretteringen av Brekke før avsløringen. Den inneholder to faktabokser, én om utviklingen av VimpelCom-saken og en som viser Brekkes CV. Faktaboksene viser viktige verv og stillinger. Til tross for at overskriften har en kritisk antydning gjennom formuleringen 'neker å snakke om' og det blir stilt relativt konfronterende spørsmål ("Du gir deg midt i stormen?", "Telenors styreleder Svein Aaser har stilt spørsmål ved styrets tillit til toppledelsen i Vimpelcom?" og "Er du fornøyd med måten Vimpelcom har gått inn i disse landene på?"), presenteres likevel Brekke som en etterrettelig næringslivsaktør. Først i etterkant av fokuset på hans mulige CV-juks etter november 2015, fikk omtalen av Brekke mer negative konnotasjoner og det ble blant annet stilt spørsmål ved ansettelsen hans (eksempelvis hvor vidt han hadde relevant erfaring). Artikkelen "Historiefortelleren" fremstiller en ganske annen historie om den samme bakgrunnen:

Derfor er ikke Kapitals avsløring en bagatell. Den viste at en del av historien som Telenors toppsjef har fortalt om seg selv, ikke tålte møtet med fakta. Det fremkaller en ødeleggende tvil om hvilke andre historier som er pyntet på og tilpasset. Dette er ødeleggende for alle ledere, men særlig for en som har nådd toppen med god hjelp av politiske forbindelser (BT 23.11.15)

I beskrivelsen av norske korrupsjonsinvolverte næringslivsaktører går mye spalteplass til å 'bevise' at de korrupsjonsanklagede er ansatt på rett grunnlag og at deres bakgrunn fremstår tillitsverdig. Diskursen omkring CV-saken er annerledes¹⁰². Bortsett fra CV-avsløringssaken, stilles det kun ett annet sted spørsmål ved norske næringslivsaktørers plettfriske fortid: "Etter pågripelsen av Lunder, melder likevel spørsmålet seg om Fredriksen hadde gjort et grundig nok forarbeid før sjefsutnevningen i Fredriksen Group." (Dagbladet 06.11.15). Dette indikerer at å (muligens) ha jukset med sin CV fremstilles mer negativt og som mer dramatisk i norsk presse enn å ha vært involverte i alvorlige korrupsjonssaker.

¹⁰² Beskrivelsene er ikke representative for den totale mediedekningen av 'CV-juks'-saken. Kriteriene for mitt datasøk (tekster som omhandler både selskap/nærings*, korru* og norge/norsk* i nærhet til hverandre), har med stor sannsynlighet ekskludert en del tekster som omhandlet CV-juks-saken men eksempelvis ikke ordet 'korr'

4.3 Fortellingen om Norge og andre steder

Hvordan vi forstår, definerer og adskiller steder handler om langt mer enn deres plassering på kartet. Sted kan forstås som en måte å forstå verden på (Creswell 2015, s. 18). Enkelte forstår steder som en meningsfull lokasjon – et rom mennesker har gitt mening (Creswell 2015, s. 12). Massey påpeker at steder aldri har én fastsatt og motsetningsfri identitet, men gis mening gjennom sosiale relasjoner og aktiviteter. Sted kan forstås som en sosial konstruksjon: skapt gjennom fortellinger og representasjoner som ”kan gi et bilde av, eller bygger opp under en myte om, stedet” og således gir rom og steder mening. Studiet av sted som en sosial konstruksjon kan identifisere ulike verdier, identiteter, interesser og maktforhold (Røe 2010, s. 306). Når sted i dette studiet studeres som sosial konstruksjon muliggjøres en undersøkelse av hvilke mening som knyttes mot steder og hvordan det er med på å forme steders identitet og 'kunnskapen' om de ulike stedene. Steder blir her ikke studert ut ifra avgrensede geografiske områder (eksempelvis land og kontinenter), men som områder som er avgrenset, definert og tillagt verdi gjennom hvordan de representeres diskursivt. Et eksempel på dette er skillet mellom 'her' (Norge) og 'der' (andre steder) som fremgår i den undersøkte diskursen.

I dette studiet er det blitt identifisert to svært ulike representasjoner av steder: fortellingen om Norge og fortellingen om andre steder. Forskjeller mellom 'her' og 'der' vektlegges mye i den undersøkte diskursen og mye indikerer at betydningen av Norge og andre steder formes diskursivt gjennom forskjellen mellom dem. Det fremstår som om det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom konstruksjonen av 'dem'-et og 'vi'-et: noe som jamfør Saids betraktninger (1978) kunne blitt forstått som en prosess av annengjøring. Et av analyseverktøyene presentert av Fairclough (2001) er undersøkelsen av hvilke elementer som inkluderes i en representasjon – hva som tillegges verdi. Norge og det norske representeres stor grad gjennom positive beskrivelser, som for eksempel faktorer som etterrettelig rettsvesen, kraftig internasjonal antikorrupsjonsinnsats og lite korrupsjon. Dette står i tydelig kontrast til beskrivelsene av ikke-norske (heretter beskrevet som 'andre') steder, som presenteres gjennom stedsinformasjon i mindre positive valører. Det er også en tydelig forskjell i hvilken stedsinformasjon som fremstår relevant: Andre steder portretteres, i betraktelig større grad enn Norge, gjennom lite flatterende statistiske indikatorer.

Dette delkapittelet drøfter den diskursive konstruksjonen av Norge og det norske, og konstruksjonen og sammenkoblingen mellom andre steder. Undersøkelsen av andre steder er

basert på fremstillingen av samtlige¹⁰³ navngitte¹⁰⁴ og ikke-navngitte stedshenvisninger (eksempelvis 'tilsvarende steder') i undersøkt datamateriale.

4.3.1 Norsk eksepsjonalisme

Norske verdier, oppnåelser og standarder er sentrale elementer i diskursen knyttet til korrupsjon i norsk næringsliv. Norsk innsats i forbindelse med antikorrupsjonstiltak står særlig sentralt og trekkes inn som relevant i tekster om korrupsjonsavsløringssaker. Norge fremstilles på ulike måter som et symbol på det omvendte av det korruperte og som eksempel på et land med sterkt fokus på antikorrupsjon, sterk rettsstat og høy grad av etisk bevissthet blant befolkningen. Norsk innsats i internasjonal politikk har en viktig rolle i diskursen ("Norge gikk foran i dette arbeidet"¹⁰⁵) og det fremstår som om det er logiske koblinger mellom norsk internasjonal innsats og korrupsjon i norsk næringsliv. Også i denne forbindelse settes Norge opp mot andre land ("Norge er et av de få stedene som fortsetter å støtte utviklings- og fellesskapsorganisasjonene i verden"¹⁰⁶). Med enkelte unntak fremstår det som en tydelig diskursiv enighet omkring fire påstander. For det første er Norge lite korrupt, langt mindre korrupt enn andre land. Korrupsjonsavsløringer dissonerer med det 'norske selvbildet' ("Norges selvbylde settes på prøve"¹⁰⁷) og fremstilles som 'unorsk'. For det andre er Norge eksportør av antikorrupsjon og en positiv bidragsyter i andre land. ("Norge er blant landene som holder fanen høyest i antikorrupsjonsarbeidet"¹⁰⁸) og er flinke når det kommer til bedrifters samfunnsansvar. For det tredje ser andre til Norge. Norsk brukes i flere sammenhenger som adjektiv, som i overskriften "Brasil vil bli norsk":

Brasil er opptatt av den norske modellen. Ønsket er at nasjonale myndigheter skal kopiere Norge, forteller Sagen Helgø til RA. (...) – Modellen vår er etterspurt i hele verden (Rogalands Avis 30.10.15)

Et fjerde element som tillegges mye betydning i den undersøkte diskursen er at Norge og norske selskaper har nulltoleranse mot korrupsjon. Når selskap, ledere eller aktører konfronteres med konkrete korrupsjonsanklager, er den vanligste responsen å referere til deres nulltoleranse for korrupsjon. Dette stadfestes som en slags *modus operandi* og ser ut til

¹⁰³ Med unntak av land som ikke er beskrevet utover å dukke opp i lister (eksempelvis rangeringer over hvordan ulike land scorer på TI sin korrupsjonsindeks) og enkelte land i Nord-Amerika og Skandinavia fordi de nevnes minimalt i de undersøkte avisartiklene

¹⁰⁴ Totalt 21 land/geografiske områder: Afghanistan, Afrika, Angola, Aserbajdsjan, Brasil, India, Indonesia, Iran, Kasakhstan, Kirgisistan, Kongo, Libya, Myanmar, Nigeria, Russland, Tadsjikistan, Thailand, Ukraina, Usbekistan, Zimbabwe og Øst-Afrika

¹⁰⁵ Bistandsaktuelt 05.10.15

¹⁰⁶ Bergens Tidende, 13.11.15

¹⁰⁷ Fædrelandsvennen 05.01.15

¹⁰⁸ Dagens perspektiv, Dagsavisen og Ukeavisen Ledelse 06.01.15

å snakke for seg selv. Begrepene knyttet til nulltoleranse fremstår nærmest opphøyd: Det utfordres sjelden, men fremstår heller som en uangripelig trosbekjennelse. Norsk nulltoleranse blir ved flere anledninger også brukt som forklaring på hvorfor selskap ikke blir tilbudt, eller utsatt for, korrupsjon ("Vi aksepterer ingen ulovlig eller uetisk oppførsel og gjør dette klart for alle våre partnere (...) det kan være derfor vi aldri blir utsatt for det"¹⁰⁹). Ofte brukes 'norske prinsipper' og 'norske verdier' som et bilde på uskyld i denne sammenheng ("Telenor er et selskap tuftet på norske verdier og vi aksepterer ikke korrupsjon"¹¹⁰). Sitatet over er et eksempel på at norske verdier fremstår som et selvforklarende konsept. Norge, og norske verdier, beskrives ofte med ord som 'rene', 'uskyldige' og 'gode'. Bratberg (2014, s. 36) beskriver at ords mening skapes og forstås i kontrast til andre ord. Mulige motstykker til disse begrepene er 'skitne', 'skyldige' og 'onde'. 'Det norske' settes ofte i kontrast til det 'ikke-norske' ("Nordmenn er mindre naive"¹¹¹ eller "De nordiske landene troner på toppen. De fleste vil mene det er naturlig at vi kommer bedre ut enn korrupsjonsherjede land i Afrika"¹¹²). Dette er et godt eksempel på relasjonell konstruksjon av her/der gjennom kulturelle og symbolske forskjellsmarkører. Norge opphøyes ofte gjennom kontrast til andre ("Bare fire land er mindre korrupte enn Norge, ifølge den nyeste rangeringen fra Transparency International"¹¹³) og bildet av hva som er norsk formes på denne måten gjennom sammenligning med andre steder:

Klinisk rene, norske oppfatninger om korrupsjon er noen ganger vanskelig å forene med den virkeligheten bedrifter møter i andre land (Adresseavisen 11.07.15)

Metaforen 'klinisk rene' er spennende: De norske holdningene til korrupsjon er ikke bare rene, de er bakteriefrie og hygieniske. 'Den virkeligheten' som bedrifter møter i andre land står i kontrast til det rene norske. Setningen er passiv, inneholder ikke agens og det ligger en presupposisjon om at det er en forskjell mellom 'virkeligheten' i andre land og de norske oppfatningene om korrupsjon. Dette skaper ikke bare en distinksjon mellom her og der, men også et hierarki mellom bra/rent og dårlig/skittent.

Det males et vakkert bilde av Norge. Den eneste beskrivelsen i tabellen under som fremstår lite positiv er 'nisseluelandet'. Det fremgår imidlertid av setningen det er hentet fra at dette

¹⁰⁹ Dagbladet 24.10.15

¹¹⁰ Dagbladet 24.02.16

¹¹¹ Aftenposten 23.05.15

¹¹² Trønder-Avisa 28.10.15

¹¹³ Dagsavisen 06.01.15

ikke er tilfelle (”Myten om nisseluelandet Norge som bare ser innover har aldri vært riktig”¹¹⁴).

Tabell 4: Samtlige beskrivelser* av Norge

blant verdens fem minst korrupte land
blant landene som holder fanen høyest i antikorrupsjonsarbeidet
et av de beste stedene
et av de få stedene som fortsetter å støtte utviklings- og fellesskapsorganisasjonene i verden
fortsatt lite korrupt
merkevaren
moderne
nisseluelandet
unorsk
verdensmestere i livskvalitet

*0-2 ord unna ordet 'Norge' eller, enten direkte koblet eller koblet sammen med ett av følgende bindeledd: 'er' eller 'ansett som'

Beskrivelsene i tabellen viser at Norge fremstilles som moderne og et av verdens minst korrupte land. Norge er en merkevare. Summen av den utbredte personifiseringen av Norge (”Norges selvbilde settes på prøve”¹¹⁵) og de mange referansene som impliserer uuttalte positive konnotasjoner, brukes 'Norge/norsk' både som en metafor og et adjektiv i den norske diskursen (”Brasil vil bli norsk”¹¹⁶). Det 'norske' glorifiseres og opphøyes. I artikkelen ”Rammes ikke av Brasil-korrupsjon” kan vi lese setningen ”Alt som har med olje og gass å gjøre kommer fra Norge, der selskapene besitter både ekspertise og «knowhow»”¹¹⁷. Antagelsen om at Brasil, som en av verdens største oljeprodusenter, besitter mindre ekspertise og *knowhow* om 'alt som har med olje og gass å gjøre' enn nordmenn, underbygges ikke.

Et ord som ofte beskriver det norske, er 'naiv'. Den norske naiviteten og tillitten fremstår som et viktig forklaringselement i korrupsjonsdiskursen. Tidvis fremstilles den norske naiviteten som årsaken til mislighet:

Svikten har vært at de nok har vært litt norske og naive. Disse selskapene har operert i Norge fram til midten av 90-tallet. Så går de ut i verden og tar de med seg den norske tilliten. Men der er ikke samfunnet skrudd sammen som i Norge. Den tilliten er jo i utgangspunktet en fin ting, men dessverre er man ikke rustet for å gå inn i de markedene hvis man opererer som i Norge (Dagbladet 08.03.16)

¹¹⁴ Aftenposten 23.02.15

¹¹⁵ Aftenposten 06.01.15

¹¹⁶ Rogalands Avis 30.10.15

¹¹⁷ Teknisk Ukeblad 17.09.15

Dette tekstutdraget er et eksempel på udefinerte henvisninger til innholdet i 'det norske'. Det beskrives at andre samfunn ikke er 'skrudd sammen' som Norge og hvor det kan virke som om det henvises til tillitt. Til tross for at det ikke nødvendigvis er slik det menes, er det mulig å forstå at andre samfunn ikke har så høy grad av tillitt som Norge. 'Rustet' er en metafor som henspiller på krig. Dersom 'man opererer som i Norge' – er naiv – kan man ha en utfordring i en krigssone.

Nordmenn fremstilles imidlertid ikke alltid som naive. En undersøkelse¹¹⁸ viste at norske næringslivsaktører, i større grad enn respondenter fra andre skandinaviske land, mente det var mye korrupsjon i deres arbeidshverdag. Denne studien fikk bred pressedekning i norsk media. Forklaringene som kom til uttrykk på hvorfor norske næringslivsaktører mente det var mye korrupsjon i deres arbeidshverdag var ikke at det *er* mer korrupsjon i Norge, men derimot at korrupsjonen er et resultat av at ”nordmenn er mindre naive” (Aftenposten 23.05.15) enn sine skandinaviske naboer (”Korrupsjonseksperter: - Nordmenn er minst naive i Norden”¹¹⁹). Dette viser at diskursen rommer et paradoks: Nordmenn (og Norge) fremstilles på samme tid som mest, og minst, naive i verden.

4.3.2 Andre steder er korrupte, fattige og underutviklede

Andre steder portretteres også til en stor grad gjennom sammenligning med, og i tilknytning til, Norge (”Angola: Norges ”perfekte partner” i 40-årskrise”¹²⁰). Det fremstår som om det er en diskursiv enighet om at det er forskjeller i det norske og aspekter ved andre steder. En rekke argumenter bygges opp på denne måten:

Å drive næringsvirksomhet i utlandet kan være krevende. Regelverk og byråkrati er ofte noe annerledes enn det vi er vant til her på bjerget. Du skal ikke lenger enn til Sverige før det kreves en viss tilpasning. Og i en del land er det ikke bare lover og regler som er annerledes. Her til lands er korrupsjon fortsatt unntaket fra regelen også i næringssammenheng. I en del andre land er korrupsjon regelen (Østlendingen 07.11.15)

Dette tekstutdraget inneholder antagelser om hva som utgjør forskjellen mellom steder og på hvilke måte disse manifesterer seg gjennom utfordringer. Leseren fortelles her at det kan være krevende å drive næringsvirksomhet i utlandet, på grunn av forskjeller i regelverk og

¹¹⁸ Gjengitt i Aftenposten 23.05.15

¹¹⁹ Aftenposten 22.05.15

¹²⁰ Aftenposten 10.11.15

byråkrati. Det oppgis videre at i 'en del land' er det ikke bare dette som er forskjellig fra Norge: korrupsjon er angivelig regelen. 'En del andre land' fremstilles her gjennom korrupsjon, som stilles i kontrast til Norge – presentert gjennom den ufarliggjørende metaforen 'her på berget'. Beskrivelser av andre steder preges, i samsvar med den øvrige diskursen, av passive setninger med få aktørledd i setningene.

Informasjon om andre steder inkluderes i de fleste tekster om korrupsjon i norsk næringsliv. Denne informasjonen fremstilles ofte i en såkalt 'faktaboks'¹²¹ og stedsinformasjonen som trekkes frem omhandler i hovedsak fem aspekter: korrupsjon, politikk/styresett, økonomi, helseindikatorer og naturressurser. Informasjonen knyttet til *korrupsjon* består av beskrivelser om hvor korrupt stedet er ("korrupsjon gjennomsyrrer alle nivåer av samfunnet"¹²²).

Utfordringer knyttet til *politikk/styresett* vektlegges i en stor grad ("Typisk for alle saker av denne typen er at de foregår i land som har et litt tvilsomt styresett"¹²³, "utfordringer knyttet til demokrati og menneskerettighetsspørsmål"¹²⁴, "en jungel av lover og korrupsjon"¹²⁵, eller "negativ utvikling i henhold til sivile og politiske rettigheter og ytringsfriheten"¹²⁶). Steders *økonomiske situasjon* beskrives som kritisk ("de fleste lever under FN sin fattigdomsgrense"¹²⁷, "lav oljepris, negativ vekst"¹²⁸ eller "de finansielle systemene er fulle av hull og gråsoner"¹²⁹). Indikatorer knyttet til *sosiale og helsemessige forhold* trekkes ofte inn i tekster ("Store deler av Afrika preges av korrupsjon, politisk ustabilitet, stor sosial ulikhet og fattigdom"¹³⁰, "Forventet levealder ligger på 53,7 år"¹³¹ eller "Angolas plassering på FNs liste over menneskelig utvikling er fallende [...] Barsedødelighetsrate (per 1,000 levendefødte - 2010): 97.9"¹³²). Sammenhengen, eller relevansen, mellom de fremlagte indikatorene og tekstenes øvrige innhold fremstår tidvis som vag.

Steders korrupsjonsnivå fremstår særlig relevant for deknningen av norske næringslivsaktørers korrupsjon. I tekster som omhandler andre steder enn Norge, varierer avstanden mellom

¹²¹ Til sammenligning med representasjonen av Norge, inneholder ikke utvalget – til tross for at faktorer ved Norge tidvis inkluderes - en eneste tilsvarende faktaboks bestående av karakteristikk ved Norge som land

¹²² DN 20.02.16

¹²³ Ukeavisen Ledelse 06.01.15

¹²⁴ DN 26.03.15

¹²⁵ Sandefjords Blad 07.02.16

¹²⁶ Fredrikstad Blad 21.02.15

¹²⁷ Klassekampen 28.07.15

¹²⁸ Stavanger Aftenblad 14.01.16

¹²⁹ Bergens Tidende 11.12.15

¹³⁰ E24 14.07.15

¹³¹ Stavanger Aftenblad 23.01.16

¹³² VG 25.01.16

korrupsjonsordet¹³³ og stedsnavnet mellom null til 20 ord. Flest steder er det kun to ord mellom korrupsjonsordet og stedsnavnet, mens gjennomsnittlig antall ord mellom er fem. Dette illustrerer hvordan korrupsjonsinformasjon og andre steder sammenknyttes i diskursen. Tabellen under viser samtlige adjektiv eller beskrivelser som settes direkte sammen med et stedsnavn. Andre steder beskrives hovedsakelig gjennom negativ informasjon. Adjektivene 'krevende', 'autoritære' og 'risikabelt' er også et eksempel på en annen tendens: Steder personifiseres og portretteres som om de har iboende egenskaper.

Tabell 5: Samtlige beskrivelser* av andre steder**

<p> autoritære et av verdens aller mest brutale regimer et av verdens mest korrupte familiedrevet diktatur fattig fattige fattigere gjennomkorrupt gjennomkorrupte korrupsjonsherjede korrupsjonsutsatt korrupsjonsutsatte korrupt krevende krigsherjede lutfattig mørke land Norges viktigste handelspartner oljeproduserende oljerikt risikabelt risikoland selskapets viktigste land superkorrupte utfordrende og krigsherja </p> <p> *0-2 ord unna et stedsnavn, ordet 'land' eller 'sted', enten direkte koblet eller koblet sammen med ett av følgende bindeledd: 'er' eller 'ansett som' ** Datamateriale merket som 'Ikke norsk sted' </p>

Tabellen over står i stor kontrast til portretteringen av Norge (vist i tabell 4). Mens Norge ble beskrevet med få beskrivende adverb (heller formuleringer som 'Norge fortsetter å bidra til', 'Norge er store i', 'Norge har vært viktig for') beskrives det i stor grad hva andre steder 'er' og

¹³³ gjennomkorrupt, gjennomkorrupte, korrupsjon, korrupsjonsherjede, korrupte, korrupsjonsindeks, korrupsjonsutsatt, korrupsjonsskandalen, korrupsjonen, korrupsjonsoversikt, korrupsjonsrisiko, korrupsjonsrangeringen, korrupsjonsnivået, superkorrupte og korrupsjonskulturen

er 'anses som'. Steders naturressurser er det eneste aspektet ved steder som beskrives med positive fortegn, eksemplifisert av 'oljeproduserende' og 'oljerikt' i tabellen over. Denne informasjonen etterfølges imidlertid ofte av et 'men' ("enorme oljeressurser, men", "store naturressurser, men"¹³⁴, "oljeinntekter i samme klasse som Norge, men"¹³⁵, "rikt på ressurser, men"¹³⁶). Etter det språklige forbeholdet 'men' beskrives ofte andre indikatorer som ujevn fordeling og korrupsjon, som forminsker det positive inntrykket av det som sto før 'men'.

En formulering som går igjen i datamaterialet er 'et land som'¹³⁷ ("Det jeg har vært kritisk til hele tida, er at man valgte å gå inn i et selskap i et så krevende land"¹³⁸). Kun få steder utdypes 'et slikt land', eller det forklares (i hvert fall til en viss grad) hva som menes med referansen ("For et land som Brasil, med begrenset erfaring med offshore oljeutvinning, ville det være umulig å ikke støtte seg på utenlandsk ekspertise"¹³⁹). Setningen: "Den eneste måten å drive lovlig forretningsvirksomhet i et land som Usbekistan er å ha full kontroll på hver eneste detalj" (Dagsavisen. 05.11.15) er et eksempel på at hva som impliseres med 'et land som' ikke fremgår utover at konteksten en korrupsjonssak knyttet til stedet som beskrives. Det henvises her sannsynlig til noe *à la* 'et såpass korrupt' land som Usbekistan, men denne koblingen overlates det til leseren å gjøre. Det er flere implikasjoner av å bruke 'et land som'-begrepet. For det første kan det bidra til å forklare, eller unnskyld, korrupsjonen som har skjedd ("Kan man handle i god tro i et land som Angola?"¹⁴⁰). For det andre bidrar det til en diskursiv sammenkobling av steder:

Land som Usbekistan, Kasakhstan, Tadsjikistan og Kirgisistan blir omtalt som korrupte land med store utfordringer knyttet til demokrati og menneskerettighetsspørsmål (DN 26.03.15)

Det er flere implikasjoner av en slik diskursiv sammenkobling av steder. Begreper som 'et slikt land' impliserer fastlåste konnotasjoner eller fellesoppfatninger. Til tross for at disse betydningene kan fremstå åpenbare i gitt tekstuell kontekst, innebærer det like fullt en forventning om at denne innforståtheten forstås og deles av leseren. Slike sammenkoblinger, som i utgangspunktet er basert på en skjønsmessig og subjektiv sammenligning, presenteres som en etablert kategori. Dette kan føre til en subtil konstruksjon av en sannhet om grupper

¹³⁴ Stavanger Aftenblad 23.01.16

¹³⁵ Aftenposten 23.01.16

¹³⁶ Ny Tid 18.02.16

¹³⁷ Aftenposten 03.11.15

¹³⁸ Dagsavisen 30.10.15

¹³⁹ BT 18.11.15

¹⁴⁰ Dagsavisen 08.02.16

og enheter basert på påståtte fellestrekk. Bruken av begreper som 'et land som' kan være med på å bidra til å fiksere steders betydning i diskursen og meningsdannelsen omkring hva visse steder er og hva disse representerer. En annen implikasjon er at forskjellene mellom steder mister verdi og betydning – det blir ikke vesentlig hvor vidt det er snakk om Usbekistan, Kasakhstan, Tadsjikistan eller Kirgisistan. Når alt annet enn 'her' forminskes til 'borti der' forsvinner betydningsfulle nyanser og presiseringer som ellers ville kunne skapt en mer kompleks virkelighetsframstilling. Når de fire landene beskrevet over fremstilles som likeverdige representanter for 'korrupte land med store utfordringer knyttet til demokrati og menneskerettighetsspørsmål', blir det uvesentlig at Kirgisistan i 2015 ble karakterisert som et 'hybridregime' på plass 93 av 167 i en internasjonal demokratiindeks, mens de øvrige tre landene kommer langt dårligere ut, klassifisert som 'autoritære stater'¹⁴¹ (The Economist Intelligence Unit 2015). Eller at Kasakhstan i 2015 ble plassert i nest øverste sjikt i FNs utviklingsindeks (henholdsvis på plass nummer 56, klassifisert som 'High human development'), mens Usbekistan (plass 114), Kirgisistan (plass 120) og Tadsjikistan (plass 129) alle havnet under kategorien 'Moderate development' (UNDP 2015). Grupperingen fjerner relevansen av enorme forskjeller mellom stedene (eksempelvis betydningen av at Kasakhstan er 3.5 ganger større enn de tre andre landene samlet¹⁴²) – forskjeller som kan vanskeliggjøre sammenligning uten forbehold.

Den utstrakte bruken av åpne henvisninger til tilsvarende steder, (eksempelvis 'land som') indikerer at disse stedene er del av en enda større kategori. Denne kategorien forblir udefinert, men fremstår som noe som kan romme det meste – så lenge det er negativt. Andre vil kunne følge opp allerede etablerte kategorier og fylle dem med innhold og mening. I sitatet under får Usbekistan og Tadsjikistan følge av Angola, som nå er representanter for 'et av verdens mest autoritære og korrupte land':

Mener man derimot alvor med nulltoleranse mot korrupsjon, kan det faktisk være at målsetningen skal legges til grunn før et selskap går inn i et av verdens mest autoritære og korrupte land. Der befinner nå Usbekistan, Tadsjikistan og Angola seg (DN 27.02.16)

¹⁴¹ Rangert fra plass nummer 140 (Kasakhstan) til plass nummer 158 (Tadsjikistan og Usbekistan)

¹⁴² Globalis 2016

4.3.3 Andre steder er investeringsmuligheter

Til nå har det blitt beskrevet hvordan både Norge og andre steder portretteres gjennom sin ulikhet til hverandre og at svært ulike stedsmarkører vektlegges i portrettingen. Det er imidlertid ett tydelig unntak i den undersøkte diskursen, der andre steder og Norge ikke settes i kontrast til hverandre, men tvert i mot sammenlignes og kobles sammen gjennom ord som 'tilsvarende', 'i likhet med' eller 'også'. Dette skjer utelukkende i tekster som omhandler steder som investeringsmuligheter gjennom deres naturressurser. Som beskrevet over omtales andre steders naturressurser ofte sammen med et 'men'. Dette men-et består som regel av referanser til dårlig forvaltning, eller hvordan korrupsjon bidrar til at det ikke kommer folket til gode. Dette gjelder ikke når det kommer til steder som investeringsmuligheter. Representasjonen er i disse tilfellene ulik øvrig stedsrepresentasjon i diskursen og det er en klar forskjell i hvilke informasjon som inkluderes og tillegges verdi. Steder fremstilles verken som 'kompliserte', 'komplekse' eller 'utsatte' når det er snakk om investeringsmuligheter. Korrupsjonsstatistikk, som er den indikatoren som inkluderes flest ganger i beskrivelsen av andre steder, har en helt annen rolle i disse tekstene. Enten fjernes den helt, eller den nevnes kort. Et eksempel på dette er artikkelen ”Spennende muligheter”:

Store deler av Afrika preges av korrupsjon, politisk ustabilitet, stor sosial ulikhet og fattigdom. På tross av dette har flere afrikanske økonomier nå en høyere vekstrate (...) Det er mer ustabile rammevilkår enn vi er vant til, både politisk og institusjonelt, og man kan ha en korrupsjonsutfordring. Likevel: - Generelt sett mener jeg man har hatt mindre tillit til Afrika enn mange av landene fortjener (E24 14.07.15)

Et annet eksempel er ”Sju subseabedrifter søker suksess i Brasil” (Teknisk Ukeblad 26.11.15). Teksten handler om fremtiden for norske investeringer i landet. Ordet 'korrupsjon' nevnes ikke artikkelen utover i ingressen: “Norske bedrifter jobber bevisst for å få et fotfeste i Brasils enorme oljemarked til tross for korrupsjonsskandalen”. Områder som i andre kontekster beskrives som utfordrende og som males i farger av høy barnedødelighet og utbredt korrupsjon, beskrives som 'lovene' og med et 'stort potensiale'. Her portretteres Afrika som preget av vekst og muligheter:

Mæland drar til Afrika for å se på mulighetene for handelsavtale. - Vi er hele tiden på jakt etter nye markeder for norsk næringsliv, sier næringsminister Monica Mæland (H) til E24. Mæland drar i september for første gang til Afrika. - Mye av Afrika er vekstmarkeder, og mye tyder på at veksten blir sterkere i årene som kommer. Det er klart at vi må undersøke muligheten, både på politisk nivå og på næringslivsnivå, for å øke handelen med disse landene. Det er veldig spennende muligheter, sier hun (Teknisk Ukeblad 26.11.15)

Dersom korrupsjon nevnes, gjøres dette i mer optimistiske rammer, eksempelvis som i kronikken ”Vinneroppskrift i Afrika” (DN 17.06.15). Her presenteres korrupsjon som noe Norge kan være med på å bekjempe gjennom økt bistand til institusjonsbygging og sivil samfunn. I denne artikkelen trekkes eksempler på vekst frem (”Afrika har betydelige naturressurser og en voksende middelklasse på 300 millioner”) og det oppfordres til å økt samarbeid med steder i Afrika. Forskjellen mellom artikler om korrupsjon og til artikler der investering og samarbeid er i fokus, er at også positive tall om vekst og positiv sosial og økonomisk utvikling inkluderes i artikler om investeringsmuligheter. Stedene beskrives i disse tilfellene gjennom å trekke frem oppløftende fremtidspositive indikatorer, som ellers uteblir fra representasjonen av 'andre steder'.

Avslutningsvis er det viktig å poengtere at samtlige av avisartiklene som beskriver steder som investeringsmuligheter og dermed portretterer sted annerledes, ser ut til å ha havnet inn i oppgavens datamateriale på grunn av søkeordene – ikke fordi de omhandler konkret korrupsjon i norsk næringsliv utenfor Norge. Ofte omhandler sakene investeringsmuligheter for norsk næringsliv eller beskrivelser av forretningsbesøk i land norsk næringsliv er involvert. Denne pressedekningen utgjør ikke nødvendigvis en annerledes måte å representere steder på i forbindelse med korrupsjon i norsk næringsliv, men heller en annen måte å representere steder på generelt.

4.4 Fortellingen om korrupsjon

Medias fremstilling av korrupsjon i norsk næringslivs utenlandsvirksomhet preges av antagelsen om at korrupsjon er noe en vanskelig, om ikke umulig, kan skjermes mot (“For et lite norsk selskap, er det vanskelig å beskytte seg helt mot korrupsjon”¹⁴³) og at særlig kontekst kan gjøre korrupsjon uunngåelig (“Det synes nesten uunngåelig at Statoil er innblandet i denne typen saker, gitt den bransjen og de markedene de opererer i”¹⁴⁴). I korrupsjonslitteraturen beskrives slike forklaringer som *begrensede valgmuligheter*, eksemplifisert av Anand et al. (2005, s. 11) som et bilde på at mennesker er kneblet på armer og ben – ute av stand til å handle annerledes. Dette delkapittelet presenterer utvalgte diskursive tendenser som viser hvordan hendelser forklares og roller tildeles – både på eksplisitte og mer implisitte måter.

Aitken (2005, s. 242) beskriver undersøkelse av *hva en tekst er taus om* som en viktig del av tekstanalyse. En av elementene som drøftes lite i den undersøkte diskursen er hva korrupsjon er, eller hvilke typer korrupsjon som er utøvd. Korrupsjon fremstår som et gitt begrep som bare betyr én ting. En annen fremtredende tendens i medietekstene er fraværet av direkte ansvarliggjøring. Enkeltaktørens ansvar og rolle viste seg å ikke ha noen plass i diskursen, med unntak av problematisering av skyld i forbindelse med bevisgrunnlag fremlagt i korrupsjonssaker og i etterkant av at saker er rettslig avgjort. Etter å ha lagt merke til denne tendensen, flyttet jeg fokus på hvordan ansvar plasseres (eller ikke plasseres) gjennom språk.

4.4.1 Passiv involvering og skyggelegging av prosesser

Når prosesser forminskes til nominaler, fjernes steds- og tidsmessige tilknytning og informasjon om hvem som gjør hva med hvem etterlates til å bli implisitt eller fraværende fra setningen (Fairclough 1992, s. 182). Diskursen omkring norsk næringsliv og korrupsjon bærer sterkt preg av hendelsesnominalisering. En vanlig setningskonstruksjon er at den korrupsjonsinvolverte norske parter har setningens patiensrolle. Agensrollen er i de aller fleste tilfeller fraværende. Dette kommer også til uttrykk gjennom adverb som beskriver involvering i hendelsen. Et gjennomgående trekk er at den korrupsjonsinvolverte (samtlige av sorteringskategoriene¹⁴⁵) er *rammet av* (“rammet av korrupsjonssaker”¹⁴⁶), *trukket inn i*

¹⁴³ E24 23.10.2015

¹⁴⁴ Magma 25.09.15

¹⁴⁵ Enkeltaktør, Selskap (navngitt og ikke navngitt) og Norsk næringsliv

¹⁴⁶ Teknisk Ukeblad 17.09.15

(”trukket Sevan-selskapene inn i en korrupsjonsskandale”¹⁴⁷), *truffet av* (”Vimpelcom-saken har truffet Norge, og vår stolthet Telenor, med full kraft”¹⁴⁸) *dratt inn i* (”hvis Sevan er blitt så grundig lurt, hvor mange flere norske selskaper kan bli dratt inn i saken?”¹⁴⁹) *surret inn i* (”surrealistisk å bli surret inn i en sak som dette”¹⁵⁰) eller *utsatt for* (”Utsatt for korrupte krefter”¹⁵¹) korrupsjon. Av aktive handlingsbeskrivende verb knyttet til korrupsjonen fant jeg kun *bidratt* og variasjoner av det mer nøytrale begrepet *involvert*. Utover setninger som brukte verbene *bidratt* eller *involvert*, så besto datamaterialet i hovedsak av passive verbformer og setninger der den korrupte parten grammatisk tildeles patiensrollen - den parten noe utøves *på*. Både 'trukket inn i', 'truffet av', 'rammet av', 'dratt inn i' og 'surret inn i' er metaforer som indikerer en passiv, ufrivillig form for involvering. Et annet eksempel på dette er setningen ”I tillegg til maktstriden i VimpelCom, fikk dermed Telenor korrupsjonssaken i Usbekistan i fanget” (NA24 30.10.15) og ”i Arendal sitter en gründer og lurert på hva som har truffet selskapet han opprettet” (BT 22.10.15). Det kan fremstå som om korrupsjon er noe som treffer selskap og næringslivsaktører i fanget som en veltet tallerken. Disse metaforiske handlingsbeskrivelsene vanskeliggjør en tildeling av agensrollen til selskaper/land/aktører. Det er kun få unntak hvor handlende part også beskrives. Et eksempel er setningen under, hvor det russiske selskapet presenteres som det som har gitt Telenor 'nær sagt' konstant hodepine:

Det russiske selskapet har gitt Telenor nær sagt konstant hodepine etter inntreden i det som i 1999 var Russland største tilbyder av mobil telekommunikasjon (Digi 05.10.15)

Nominalisering skjer i datamaterialet også gjennom bruk av passivsetninger uten objekt. Et eksempel på dette er setningen: ”Ofte er problemstillingen som møter bedrifter at de må smøre myndighetspersoner eller ledere for å få en kontrakt, eller for å komme i forhandlingsposisjon” (Adresseavisen 11.07.15). 'Problemstillingen' erstatter ikke agensrollen i setningen: setningen forblir passiv og uten handlende aktør og prosessen nominaliseres til å bli noe som bare har skjedd. Setningen inneholder følgende presupposisjon: Utfordringen er at (bedriftene) må smøre myndighetspersoner eller ledere for å få en kontrakt eller komme i en forhandlingsposisjon. Bedriftene fremstilles som den parten noe *skjer med*. Og hva beskrives det at skjer med dem? De blir 'møtt' av en 'problemstilling'.

¹⁴⁷ DN 01.07.15

¹⁴⁸ Østlendingen 07.11.15

¹⁴⁹ BT 22.10.15

¹⁵⁰ DN 19.12.15

¹⁵¹ Adresseavisen 11.07.15

Her brukes metaforen 'møter' som en beskrivelse på relasjonen mellom problemstillingen og bedriften. Møte-metaforen er myk i sammenligning med tidligere beskrevne krigsmetaforer (slått, vunnet osv.) og kan både henspille på et (arbeids)møte og en interaksjon. Fairclough (2001, s. 100) viser hvordan det ideologiske aspektet ved metaforbruk kan vises dersom metaforer snus, eller trekkes videre. For å trekke 'møte'-metaforen videre ville det vært mulig å sett for seg at bedriften hilste på utfordringen da den passerte på gaten, eller at bedriften satt seg ned med utfordringen, bød utfordringen på en kopp kaffe og la frem dagens møteagenda.

Et annet språklig grep som bidrar til utydighet er den hyppige bruken av samlebegreper som 'Yara-saken', 'VimpelCom-saken' og 'Telenor-saken'. 'Saken' er et litesigende ord i seg selv og det kan knyttes ulike assosiasjoner til det: nyhetssak, rettssak, etterforsknings sak og så videre. I tekster brukes disse begrepene som en slags forkortelse: De erstatter hendelsesbeskrivelsen og saken presenteres som et faktum ("VimpelCom-saken har truffet Norge, og vår stolthet Telenor, med full kraft"¹⁵²). Begrepene kan også fungere som begrunnelse for det som antas, som i setningen: "Både Yarasaken og VimpelComsaken viser hvor inngrodd korrupsjon er i visse land og deler av verden, mener Moene" (Dagsavisen 06.01.15). Leseren gis ingen svar på hvorfor disse sakene viser dette. Samtidig som påstanden - slik den står - fremstår både utydlig, unyansert og muligens gal, fjernes rommet for vurderingen av dette fordi det henspiller til en 'sak' og argumentsgrunnlaget med det er fjernet. I en artikkel står det at "Rasmus Hansson i MDG fryktet en ny Vimpelcomsak"¹⁵³. Hva fryktet han da?

Begrepskonstruksjonene knyttet til korrupsjon i norsk næringsliv følger oppskriften: Navn (på selskap eller sted)-saken. Denne måten å ramme inn en omfattende prosess er ikke gitt. Navn som 'Yara-korrupsjonen', 'Telenor-katastrofen' eller 'VimpelCom-skandalen' gir andre konnotasjoner. Etter hvert som slike hendelsesbegreper manifesteres og normaliseres gjennom utstrakt bruk, vil de etter hvert kunne serveres med en forventning om gitte notasjoner og en referanseramme som deles av alle som hører begrepet. Et eksempel på en hendelse som omtales på en noe lik måte er 'Tjostolv og Moland-saken'. Mens noen vil kunne assosiere denne saken til 'utnyttelse', 'drap', 'skyldig' og 'galskap', vil andre kunne koble det med begreper som 'uskyldig', 'urettferdig', 'afrikanske fengsler', 'rettssikkerhet' eller

¹⁵² Østlendingen 07.11.15

¹⁵³ Aftenposten 23.01.16

'selvmord'. Eller for den saks skyld 'mystikk', 'spenning' eller 'gåte'. Kanskje til og med en blanding av disse. Likevel brukes referansen tidvis uten utdypning, både i media og hverdagssamtaler, som et slags underbyggende eksempel/bevis i forbindelse med ulike fenomener. Det kan være problematisk at slike begreper erstatter meningsbærende innhold. For hvem er de handlende partene?

Dette er leit for både meg og selskapet, sier Sevan-gründer Jan-Erik Tveteraas etter at hans tidligere Brasil-sjef har trukket Sevan-selskapene inn i en korrupsjonsskandale (DN 01.07.15)

'Dette' er et subjekt som er semantisk tomt. Det fremgår at det som er leit for Tveteraas og selskapet, er at de er blitt 'trukket inn i' en korrupsjonsskandale. Ifølge Fairclough (2001) reduserer nominalisering aktørskap (agency) når et substantiv erstatter beskrivelsen av en prosess. Kapitlet over beskrev at korrupsjonsdiskursen inneholder en rekke uttrykk for usikkerhetsmodalitet. Når begrepet 'VimpelCom-saken' settes sammen med formuleringer som impliserer usikkerhet omkring hendelse og skyld, er det en god sjanse for at innholdet i, og alvorret av, misligheten som har funnet sted skyggeslegges. Settes dette sammen med setninger som ikke inneholder noen handlende part og en metafor som 'trukket inn i', skapes et relativt solid fundament for påstanden om at det foregår en språklig ansvarsfraskrivelse av de/den som har utført mislighet. Overordnede konsekvenser av mengden av hendelsesnominalisering kan være at prosesser avpolitiseres som en situasjon og ikke en prosess med årsak og involverte parter.

4.4.2 Forflytning av offer

Dersom en aktør rammes av korrupsjon, blir vedkommende da korrumpert? Som et ledd i å identifisere rolletildeling, undersøkes her handlingsbeskrivelsen 'korrumpert'. Ifølge bokmålsordboka betyr det: "forderve, ødelegge moralsk; bestikke, forvanske, ødelegge" (Bokmålsordboka 2016). Det er med andre ord snakk om en handling som rammer andres moral og dermed har en ødeleggende effekt. Denne forståelsen sammenfaller med den klassiske, moralbaserte tilnærmingen til korrupsjonsforståelse (beskrevet i 2.1.1) og korrupperingsbegrepet fremstår som noe som (på en udefinert måte) er knyttet til moral. Definisjonen gir ingen ytterligere forklaring av dynamikken i korrupperingsprosessen. Hvem/hva kan korrumpes? Er den som korrumpes aktiv eller passiv i korrupperingen? Når du blir korrumpert, hvilke handlingsrom gis du? Og ikke minst – hvem/hva korrupperer?

Svarene på disse spørsmålene fremstår ikke som åpenbare av måten korrumpert brukes i datamaterialet. I en artikkel i Adresseavisen (11.07.15) nevnes korrumpert i følgende setning: ”At noen lar seg korrumpere, er like åpenbart som at korrupsjon er samfunnsskadelig”. Her lar noen seg korrumpere, som impliserer at den korrumperte spiller en aktiv rolle i korrumperingen av seg selv. At noen korrumperer seg selv, fremstilles som åpenbart av grunner som ikke oppgis. DN (08.01.15) beskriver: ”Noe unyansert betyr det at et selskap kan korrumpes ganske enkelt ved å betale sin agent for mye”. Her fremgår det at selskap kan korrumpes. Hvem/hva som korrumperer fremgår ikke klart, kanskje er det den angitte agenten. Basert på dette virker det som om (noe unyansert) korrumpert er noe som kan skje relativt lett. Telenors nyinnsatte leder beskriver i et intervju i Morgenbladet (15.05.15) at ”det er mulig å tjene penger i korrupte land uten å korrumpes”. Her kan det virke som om korrupte land ikke nødvendigvis korrumperer og at korrumpert er noe det er mulig å unngå. Det argumenteres for at det er mulig å tjene penger uten å korrumpes. I et intervju i Dagbladet (19.10.15) gjengis følgende sitat: ”Per Ravn Omdal har sittet i FIFA exco i mange år og er nok den eneste nordmannen som kan svare på om norske ledere noen gang ble forsøkt korrumpert.” Av dette er det mulig å lese at en kan bli forsøkt korrumpert. Det kan bety at dette forsøket (av grunner leseren ikke får oppgitt) ikke nødvendigvis vil lykkes. At det kun er én person som kan svare på om noen noen gang ble (forsøkt) korrumpert, kan bety at korrumpertforsøk ikke er noe alle kjenner til. BT (22.10.15) skriver: ”Dette er ingen hemmelighet, men tvert om en integrert del av brasiliansk forretningskultur. Sannsynligheten for å bli korrumpert er ofte større enn ikke å bli det”. Her trekkes *sannsynlighet* for å bli korrumpert inn og det henvises til en kulturell kontekst der det er større sjanse for å bli korrumpert enn å ikke bli korrumpert.

Til felles for samtlige av disse setningenes bruk av korrumpert er at det ikke beskrives hvem som korrumperer og hvordan/hvorfor korrumperingen skjer. Subjekt og objekt er diffust – og korrumpertbegrepet ser ut til å brukes som en erstatning for en beskrivelse av den handlende part. I medietekstene identifiseres mottager, men ikke giver av korrumperingen. På denne måten samsvarer korrumpertbegrepet med øvrig korrupsjonsrepresentasjon, som ser ut til å legge til grunn at det er mulig å bli rammet av korrupsjon. Jeg fant imidlertid to begrep fra datamaterialet som direkte beskriver avsender av korrupsjon: 'korrupsjonens vesen' og 'korrupte krefter'.

Korrupsjonens vesen er slik at den kan ramme mange. Det er særdeles naivt å tro at små og mellomstore bedrifter ikke blir utsatt for de samme korruperte krefter, de som vil melke en privat pengestrøm fra et ellers legitimt forretningsforhold (Adresseavisen 11.07.15)

Korrupsjonens vesen (og 'den' som viser tilbake til korrupsjonens vesen) har agensrollen, mens 'mange' har patiensrollen i setningen. Korrupsjon, som i virkeligheten er en prosess som krever handlende parter, personifiseres her til et vesen, eller en kraft. Det har blitt vist at fortellingene om korrupsjon i norsk media i liten grad involverer aktiv, handlende part – utover overnevnte metaforer over 'krefter'. På samme tid fremstilles næringslivsaktøren, det norske selskapet, eller Norge i all hovedsak som den parten som er utsatt for handling. Her ligger et interessant paradoks: Hva så med de som ellers regnes som offer for korrupsjon? I korrupsjonsforskning er det gjort en rekke studier av hvem som er ofrene for korrupsjon, det være seg på individuelt eller kollektivt plan. Av mange tenkelige aktører og parter som kan tape på korrumpert praksis, er det altså her de norske næringslivsaktørene som fremstår som ofrene. Jeg fant få beskrivelser av offer for korrupsjon i datamaterialet. *Fjerning av offer* beskrives i korrupsjonslitteraturen som en mekanisme som bidrar til nøytralisering av korrupsjonshandlingen. Ifølge Salcedo-Albarán et al. (2008) har fjerning av korrupsjonens offer alvorlige konsekvenser: Samfunnet vil ha vanskelig for å se på korrupsjonen som alvorlig og kriminell. Det råder ingen tvil om at korrumpert er et ord med negative konnotasjoner. Følgelig velger jeg å tolke det som et negativt ladet begrep som, ved å erstatte aktører og prosess, er en konseptuell ansvarsfraskrivelse. Krefter og vesen har ikke ansikt. Det har derimot ofrene for korrupsjon.

4.4.3 Korrelasjon mellom steder og korrupsjon

«Hvor utgangspunktet er som galest, blir titt resultatet originalest.» Dette Ibsen-sitatet var Berge Gerdt Larsens respons da han for to år siden ble idømt fem års fengsel for grov økonomisk utroskap og skattesvik (Bergensavisen 10.10.15)

Kulturell kontekst er det aspektet som i aller størst grad fremstår som et forklaringsselement når norsk korrupsjon portretteres. Til tross for at organisasjonskultur i de norske selskapene tidvis problematiseres (knyttet til forventninger, press og sosialt akseptert praksis), er det andre steders kultur som tildeles størst plass i den undersøkte diskursen. Diskursen omkring norsk næringslivs involvering i korrupsjon utenfor Norge inneholder en rekke logiske koblinger. Den mest utbredte logiske koblingen er mellom andre steders korrupsjonsnivå og korrupsjon i norsk næringsliv. Dette gjøres ofte gjennom referanse til internasjonale korrupsjonsmålinger:

Bare fire land er mindre korrupte enn Norge, ifølge den nyeste rangeringen fra Transparency International, som jobber for å forhindre alle former for korrupsjon. Samtidig er mange av landene som norske selskaper i økende grad har virksomhet i, blant verdens mest korrupte. Landene som omfattes av Yarasaken, India og Libya, er på henholdsvis 85. - og 166.plass på Transparency Internationals 2014-rangering som omfatter 174 land (Dagsavisen 06.01.15)

Fordi sted nevnes gis stedet betydning – uten at denne betydningen forklares nærmere.

'Samtidig' brukes her som bindeledd mellom informasjonen om at Norge er i toppsjiktet på en korrupsjonsindeks og overgangen til å beskrive at landene der korrupsjonen har skjedd ligger nederst i den samme indeksen. Korrupsjon presenteres ofte som noe det er en 'fare' for å bli involvert i, på grunn av faktorer ved steder:

Når norske selskaper ønsker å ekspandere til land som er kjent for å være mer korrupte enn vårt eget, er det en åpenbar fare for at man kan bli innblandet i korrupsjon selv om man gjør sitt beste for å unngå det (Romerikes Blad 12.12.15)

I dette tekstutdraget fremstilles denne faren som åpenbar og igjen: nærmest uunngåelig å bli 'innblandet i'. Et annet uttrykk for (årsaks)sammenheng gis i tekstutdraget:

Både Yarasaken og VimpelComsaken viser hvor inngrodd korrupsjon er i visse land og deler av verden (...) Usbekistan er like gjennomkorrupt som Libya, ifølge den samme oversikten. Det har Telenor nå fått smake konsekvensene av, gjennom sin store eierandel i teleoperatørgiganten VimpelCom (Dagsavisen 06.01.16)

Sammenheng presenteres med en høy grad av sikkerhetsmodalitet. På hvilken måte viser de to nevnte korrupsjonssakene hvor inngrodd korrupsjon er i visse land og steder av verden? Hvorfor har Telenor fått 'smake' konsekvensene av hvor gjennomkorrupt Usbekistan er? Og

har de fått smake på konsekvensene av dette på grunn av sin store eierandel i VimpelCom? Hva disse sakene viser er et vanskelig spørsmål å svare på. I tekstutdraget over presenteres det som et faktum at: Det at aktører i selskap A og B har utført en kriminell handling (som er ulovlig både i land X som eier selskapet og land Y som korrupsjonen har funnet sted i), viser hvor inngrodd korrupsjon er i land Y. Retorisk kan premisset i tekstutdraget over føre til en helt andre konklusjoner. Det er mulig å forklare hendelsen og stedenes betydning for denne, på flere andre måter. Korrupsjonssakene i selskap A og B viser kanskje hvor inngrodd korrupsjon er i selskap A og B, uavhengig av hvilke land de opererer i. Korrupsjonssakene i selskap A og B kunne også vist at land Y har blitt 'korrumpert' av korrupsjonskulturen som eksisterer i land X som er det landet selskap A og B eies av og drives i. Et tredje mulig alternativ er en fremstilling av korrupsjonen i land Y som noe som har fulgt penger og investeringer (og følgelig skyldes eksterne faktorer). En annen måte å forstå korrupsjonsavsløringer på er at avdekking viser bevissthet og innsats mot korrupsjon. Mennesker som jobber med mislighetsforebygging ville eksempelvis kunne ha fremhevet at avsløringer av korrupsjon kan vitne om velfungerende internkontroll. De overnevnte konstruerte årsakssammenhengene gir en pekepinn på hvor komplisert kausalitet er, noe som kan være en av flere årsaker til at årsak/virkning i liten grad drøftes i media.

Det kan virke som om bredden av norsk media deler en forståelse av at andre steder har en *kultur for korrupsjon* ("sikrer at man ikke bidrar til den korrupsjonskulturen som har utviklet seg i Angolas hovedstad Luanda"¹⁵⁴), ofte satt i motsetning til norsk (forretnings)kultur:

Opprullingen av Vimpelcom-saken viser det helt klart: Norske selskaper, også statseide, faller for fristelsen til å vikle seg inn i uetisk forretningspraksis. Ikke minst når de går inn i markeder der kulturen for korrupsjon er en annen enn i Norge (Nationen 11.11.15)

Dette avsnittet inneholder tre metaforer: 'faller for fristelsen', 'vikle seg inn i' og 'går inn i'. Mens de to førstnevnte handlingsbeskrivende metaforene er passive, vitner 'går inn i' om en mer aktiv handling. Selskapene faller for fristelsen til å vikle seg inn i uetisk forretningspraksis (korrupsjon), men de går inn i markeder med en annerledes kultur for korrupsjon enn i Norge. Analysert på denne måten fremstår det som de norske selskaps inntreden i markeder aktiv, mens korrupsjonen er et resultat av knefall for fristelse. Logikken virker å være at andre markeders ulike korrupsjonskultur øker sjansen for at norske selskap faller for en slik fristelse. Fristelsen fremstår særlig stor i møte med 'fristende markeder':

¹⁵⁴ Bundu 02.12.15

Korrupsjon er noen steder så utbredt, at den er vanskelig å omgå (...). Det står om omsetning, inntjening, arbeidsplasser og forskjellen mellom suksess og fiasko. Det kan til og med være et livsverk som står og faller med den ene avtalen, den som kan åpne dører til nye markeder, som kan vise at teknologien fungerer, eller som kan gi bedriften den erfaringen utenlands som den sårt trenger. Det er ikke vanskelig å forstå at fristelsen er stor. Særlig hvis det er opplest og vedtatt at alle andre gjør det samme og at det egentlig ikke er så veldig korrumpert, bare litt. Norge, resten av Norden og New Zealand er blant verdens minst korrupte land, viser korrupsjonsindeksen til Transparency International, en organisasjon som jobber imot korrupsjon. Det hjelper lite når noen av de mest fristende markedene befinner seg i motsatt ende av skalaen (Adresseavisen 11.07.15)

Sammenhengen mellom andre steders kultur og norske næringslivsaktørens handlinger fremstilles også gjennom uttrykk for at kontekst tidligere var en formildende faktor. I Dagbladet (07.11.15) kan en lese at: ”Det har vært en rask utvikling i synet på klanderverdigheten av norske selskapers delaktighet i korrupsjon i land med korrumpert forretningskultur”. Presupposisjonen om at andre land har en korrumpert forretningskultur presenteres som et faktum og det hevdes at klanderverdigheten ved å inntre i land med slik kultur er høyere nå enn før. Hvilke implikasjoner forfatter mener dette har, overlates til leserens spekulasjon.

Historien om den norske næringslivsaktørens motiv og handlingsrom fortelles til stadighet gjennom en annen historie: representasjon av andre steders kultur. Tidvis fremstilles korrelasjonen mellom andre steders kultur og korrupsjon i norsk næringsliv uunngåelig (”Også Angola er et land der man må være forberedt på at det er stor fare for å medvirke til korrupsjon hvis man vil investere”¹⁵⁵). Dette fordi: ”Sjansene for å bli viklet inn i korrupsjon er til stede dersom en engasjerer seg i land hvor korrupsjon er utbredt. Slik er nå en gang verden” (Ukeavisen Ledelse 26.02.16). Kritikken av norsk næringsliv blir, i lys av disse stedsbetingede situasjonene, 'søkt':

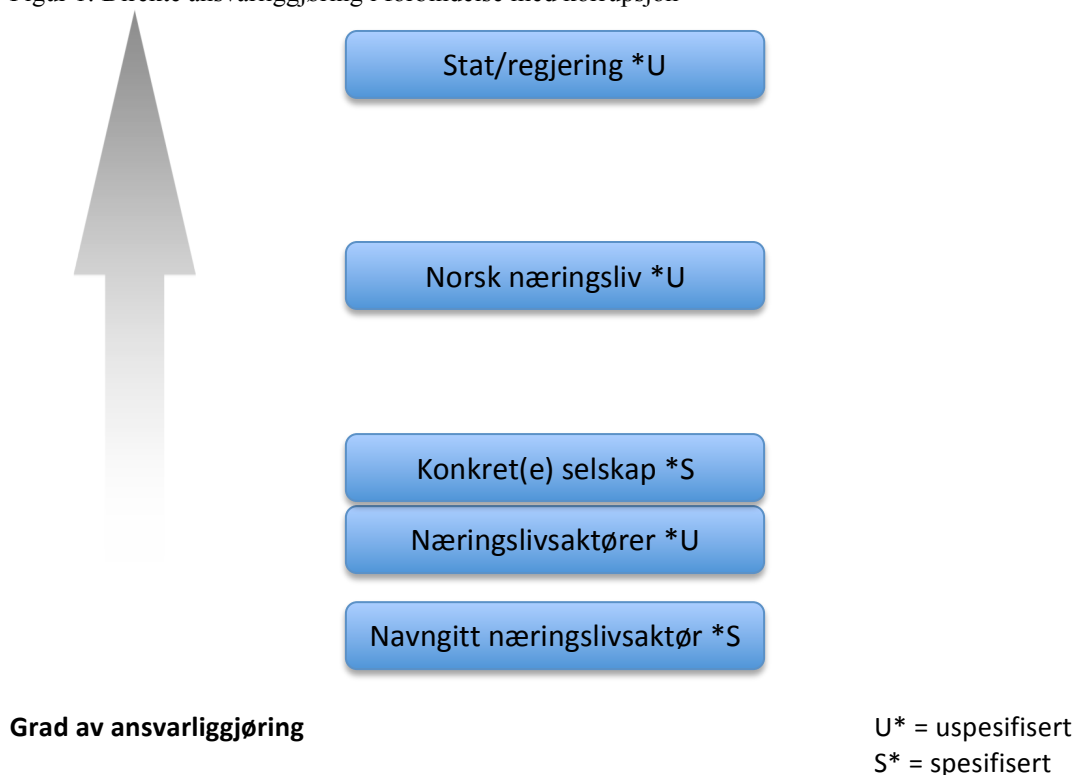
Kaos: - Det er ganske søkt å komme med kritikk av Hydro- ledelsen så langt i ettertid, sier Noreng til Nettavisen. Han trekker frem at situasjonen i de kurdiske områdene var kaotiske i 2003, og de fortsatt bærer preg av kaos (MSN 27.01.16)

¹⁵⁵ Klassekampen 04.02.16

4.4.4 Ansvarliggjøring

Som et ledd i undersøkelsen av hvordan korrupsjon fremstilles og forklares, fremsto det interessant å se hvordan ansvar ble plassert. Den mest fremtredende overordnede tendensen, er at det forekommer liten grad av direkte ansvars plassering i forbindelse med korrupsjon. På dette punktet samsvarer det undersøkte datamaterialet med tidligere beskrevet forskning som hevder at mediediskurs sjelden inneholder mye offentlig kritikk eller avvisning av korrupte forhold i næringslivet (Cavender & Mulcahy 1998, s. 697). Jeg fant to underliggende tendenser knyttet til uttalt ansvarliggjøring i forbindelse med korrupsjon: For det første forekommer det lite ansvars plassering før rettskraftig dom og for det andre ansvarliggjøres hovedsakelig overordnede grupper som stat/regjering og norsk næringsliv i sin helhet (uspesifisert, ref. figuren under). Forsvinnende lite ansvar eller kritikk rettes mot enkeltpersoner eller navngitte selskap (spesifisert), til tross for rettssak/rettskraftig dom. Dette er illustrert i figuren under, som fremstiller mengden ansvarliggjøring som rettes i den undersøkte mediediskursen¹⁵⁶. Jeg forholdt meg til fem 'nivåer': stat/regjering, norsk næringsliv, navngitt selskap, næringslivsaktører og navngitt næringslivsaktør:

Figur 1: Direkte ansvarliggjøring i forbindelse med korrupsjon

¹⁵⁶ Illustrerende (ikke kvantitativt fremstilt) figur

Ansvarsplassering og kritikk¹⁵⁷ har en langt mer sentral plass i mediesamtalen i etterkant av rettslige avgjørelser: Brorparten av ansvarliggjøring i forbindelse med korrupsjon etter at skylden allerede er plassert. Et eksempel på dette er at det oppsto en markant ny diskursiv dreining mot ansvarligjøringen av ledere¹⁵⁸ i etterkant av at lederes ansvar ble stadfestet rettslig¹⁵⁹. Lederes ansvar ble i etterkant av dette diskutert i de fleste norske nyhetsmedier, eksempelvis i artikkelen ”- Ledere kan nok komme til å synes at ansvaret er stort” (DN 07.07.15). I etterkant av rettssaker kom det mange oppfordringer om å ta ansvar, 'rydde i egne rekker' og lignende fra avisers lederplass. Utover disse tilfellene kommer uttrykk for ansvarliggjøring/kritikk i forbindelse med korrupsjon kun fra sporadiske eksterne kronikkforfattere og uttalelser fra eksperter/forskere (”[Nylige korrupsjonssaker] viser at vi har en utfordring med de internasjonale bestikkelsessakene også i Norge, og trolig er det mørketall, sier korrupsjonsjeger i Selmer, Helge Kvamme”¹⁶⁰). Innholdet i kritikken/ansvarligjøringen rettet mot stat/regjering gikk hovedsakelig på utøvelse av statlig eierskap, involvering i (korrupte) regimer og politisk håndtering av korrupsjonssaker. Norsk næringsliv blir hovedsakelig utfordret gjennom referanse til mørketall, oppfordring om økt kontroll eller etterlevelse av bedrifters samfunnsansvar. Navngitte selskap blir hovedsakelig kritisert som at de 'gjorde en feilvurdering' (eksempelvis VG 07.11.15) eller problematisering av hvor vidt de faktisk ikke viste noe. Ikke navngitte næringslivsaktører blir hovedsakelig ansvarliggjort i forbindelse med overnevnte fokus på lederes ansvar. I de ytterst få tilfellene der navngitte norske næringslivsaktører ble kritisert i forbindelse med korrupsjon, gikk dette på tilbakeholdelse av informasjon eller at de burde ha visst.

Det fremstår som at den offentlige samtalen om korrupsjon skiller seg fra andre norske mediediskurser om kriminelle handlinger ved sin tilbakeholdenhet med å diskutere ansvar før dom. Samtalene omkring seksuelle overgrep er et eksempel på at diskusjon om roller, etisk debatt og ansvarliggjøring ikke lar vente på seg i påvente av dom. Fraværet av drøfting omkring ansvar og roller har også konsekvenser for hvem som fremstilles som ansvarlige. I norsk kontekst ser staten ut til å være den som tillegges mest ansvar for korrupte næringslivsaktører sine handlinger og de korrupte næringslivsaktørene er de som stilles minst til ansvar.

¹⁵⁷ Utrykk for ansvarliggjøring er hovedsakelig å finne i dybdeintervju, reportasjer eller i lederartikler (i liten grad i nyhetssaker og øvrige artikler)

¹⁵⁸ Ledere i selskap var en gruppe jeg opprinnelig ikke lette etter i dataanalysen, men som kom av datamaterialet

¹⁵⁹ Rettssaken der en norsk toppleder for første gang ble siktet for korrupsjon i selskapet han ledet ('Yara-saken')

¹⁶⁰ Fædrelandsvennen 15.03.15

5 KONKLUSJON

Denne oppgaven har besvart problemstillingen: Hvordan media representerer norsk næringslivs involvering i korrupsjon utenfor Norge? Studiens empiriske datamateriale er 261 avisartikler fra 54 norske nyhetskilder, publisert i perioden 01.01.2015-15.03.2016.

Det undersøkte diskursive landskapet fremstår relativt homogent: det er preget av få motstridende argumenter. Derfor mener jeg å ha identifisert én diskurs, med flere ulike representasjoner. Til tross for at fremstilling av sted, korrupsjon og norske næringslivsaktører i aller høyeste grad henger sammen, har jeg gjort et forsøk på å adskille disse. I oppgavens analysekapittel ble de identifiserte representasjonsmønstrene problematisert. Jeg vil her konkludere og trekke diskusjonen videre ved å foreslå åtte mulige implikasjoner for sannhets- og meningskonstruksjon knyttet til korrupsjon i norsk næringsliv utenfor Norge. Kapittelet innledes med en redegjørelse av hvordan teori og empiri samsvarer – og ikke samsvarer.

5.1 Studiets teoretiske bidrag

Den diskursive konstruksjonen av korrupsjon har til nå fått lite oppmerksomhet. Spesielt lite søkelys har blitt satt på hvordan korrupsjon forstås og forklares gjennom tekst (Breit 2009; Breit 2011; Breit & Vaara 2014). Korrupsjon har også i liten grad blitt undersøkt fra samfunnsgeografisk hold. Særlig fraværende fremstår geografiske aspekter på korrupsjonsrepresentasjon og mislighetsforklaringer. Dette studiet har forsøkt å overføre teorier knyttet til individuelle forklaringer av mislighet til konstruksjonen av forklaringer som skapes og opprettholdes kollektivt. Oppgaven er et bidrag til et relativt smalt felt (mislighetsrasjonalisering) og en tilnærming til hvordan korrupsjon forklares og tillegges mening sosialt og diskursivt.

Breit (2009, s. 621) beskriver at korrupsjonens dynamikk lett forenkles eller fjernes i medierepresentasjon. Dette ser ut til å samsvare med undersøkt mediediskurs: Hva korrupsjon er, eller hvilken form for korrupsjon som er blitt utført, drøftes ikke i datamaterialet. Dette førte til at differensiering mellom forskjellige typer korrupsjon ikke ble vektlagt i oppgavens teoretiske rammeverk og at fokuset ble flyttet mot teori om representasjon av hvitsnippkriminalitet – nettopp fordi lovbruddet i seg selv ikke er det som tillegges vekt. Studiet har vist at det er en rekke samsvarende tendenser i representasjonen av

hvitstippkriminelle og korrupte norske næringslivsaktører i media. Særlig samsvarende tendenser er at korrupsjon i norsk næringsliv er individorientert (eksempelvis Sutherland 1983; Coleman 1985) preget av et positivt språk i omtale av de anklagde (Cavender & Mulcahy 1998, s. 708) og at det skjer liten grad av ansvarliggjøring i mediediskursen (Cohen et al. 2010). To tendenser som samsvarer med fremlagt litteratur om korrupsjonsrepresentasjon i media er at korrupsjonen fremstilles uten årsak og konsekvens (Cavender & Mulcahy 1998, s. 708) og at underliggende strukturelle mekanismer fjernes i medierepresentasjonen av korrupsjon (Morales et al. 2014, s. 190). I litteraturen beskriver flere (eksempelvis Cohen et al. 2010) at dersom noen ansvarliggjøres for mislighet i media er det kun enkeltmennesker. I det undersøkte datamateriale ble imidlertid navngitte enkeltpersoner i forsvinnende liten grad ansvarliggjort - dersom noen ble ansvarliggjort var det udefinerte parter (hovedsakelig stat, regjering eller norsk næringsliv generelt).

Studiet har også undersøkt hvordan teorier om individuelle mislighetsforklaringer lar seg overføre til forklaringer i mediediskursen. Mislighetsforklaringer kan bli brukt individuelt, men blir vesentlig sterkere når de blir institusjonalisert kollektivt i samfunnet (Ashforth & Anand 2003). Benson (1985, s. 588) definerer en forklaring som 'styring av inntrykk', en tilnærming som er spennende og nyttig ved studiet av meningsproduksjonen som kan ligge i forklaringer som uttrykkes kollektivt. Undersøkelsen av hvordan ulike forklaringer kommer til uttrykk i media har vist at av de 12 forklaringene presentert som del av oppgavens analysemodell (2.2.3) var det kun tre forklaringer som ikke ble identifisert i den undersøkte mediediskursen: *Opptjent rett, fornektelse av skade og nyttige bieffekter*. Disse tre forklaringene er uttrykk for eksplisitt rasjonalisering av korrupsjon. Observasjonen reflekterer en tendens i den undersøkte diskursen: Tydelig forsvar av korrupte handlinger forekommer sjelden. Jeg fant snarere en rekke bortforklaringer av korrupsjonen.

Studiet har også identifisert enkelte tendenser som ikke har blitt beskrevet i litteraturen og som med fordel kan studeres videre. Jeg vil spesielt nevne tre slike: Betydningen av at korrupsjon gang på gang fremstilles som overraskende og avvikende, betydningen av språklig ansvars plassering (eller ansvarsfraskrivelse) i forbindelse med korrupsjon, og betydningen av sted i representasjonen av korrupsjon. Korrupsjonsforståelse avhenger av tids- og stedsavhengige sosiale konstruksjoner og er derfor egnet til studier innen samfunnsgeografi.

5.2 Forståelsen av sted

Dette studiet har identifisert to svært ulike representasjoner av sted: Norge og 'andre steder'. Under drøftes implikasjoner av hvordan steder fremstilles og gis mening.

1. Sted tillegges egenskaper og brukes som bortforklaring

Skillet mellom representasjonen av 'her' (Norge) og 'der' (andre steder) fremstår tydelig i den undersøkte diskursen og skillet mellom dem uttrykkes ofte gjennom kontrast til hverandre. Karakteristikkene av Norge og andre steder inkluderes i de aller fleste medieoppslag uavhengig av øvrig innhold i teksten. Men mens Norge og det norske beskrives gjennom indikatorer som gir positive konnotasjoner, fremstilles andre steder gjennom informasjon med mindre positivt fortegn¹⁶¹. En mye brukt beskrivelse av andre steder er at de har en 'korrupsjonskultur'. Antagelsen om at et sted har en slik kultur fremlegges uten videre utdypning. I den norske mediediskursen skapes ikke bare et bilde av andre steder som korruperte, men også som 'korrumperende'. Sted tillegges menneskelige egenskaper og antagelsen om at steder kan skape korrupsjon ligger som en innforstått forutsetning. Forklaringer knyttet til *sosial tilpasning* og *begrensede valgmuligheter* ser ut til å prege den diskursive sannhetskonstruksjonen om steders betydning: Steders kultur krever tilpasning og steders 'korrumperende krefter' gjør det vanskelig for norske næringslivsaktører å unngå korrupsjon. En slik forståelse av steder og deres påvirkningskraft muliggjør (bort)forklaringer om at korrupsjon er et resultat av kontekstuell påvirkning. Det fremgår tydelig at "korrupsjon er noe som bare tilhører de ikke-vestlige «andre»" (Haller & Shore 2005, s. 1-2, egen oversettelse). Den sterke vektleggingen av informasjon ved andre steder kan minne om forklaringen *flytting av fokus*: Fokuset på andre steder retter ikke bare søkelyset mot noe det er 'enkler' å snakke om, det flytter også søkelyset bort fra oss selv og utfordringene 'her'.

2. Betydningen av 'andre steder' fastlåses

Fordi en del steder ser ut til å bli knyttet sammen på forskjellige måter – men alltid med det til felles at det beskrives noe 'negativt' og at de fremstilles som 'verre' enn Norge – har disse stedene i oppgaven fått fellesbetegnelsen 'andre steder'. Det er en rekke problematiske implikasjoner ved måten andre steder konseptualiseres, sammenlignes og knyttes sammen i den undersøkte diskursen. Steder tillegges ofte verdi uten at denne verdien forklares utover

¹⁶¹ Unntaket er de få artiklene der andre steder fremstilles som investeringsmuligheter. Da beskrives andre steder gjennom indikatorer på økonomisk vekst og naturressurser

henvisninger til tilsvarende land blant annet ved å bruke begrepet 'et land som'. Det forventer at leseren deler konnotasjoner av hva som legges i begrepet. Det skapes også kategorier som kan fylles med hva som helst, så lenge det er innenfor rammene a) andre land enn Norge (helst utenfor Europa og Nord-Amerika) og b) informasjon med negative konnotasjoner. En mulig implikasjon av dette er at det skapes en konsensus om hva steder er (og kan gjøre) ut ifra subjektiv og generaliserende sammenligninger og vilkårlig uthentet informasjon: sammenligningene gjøres basert på angivelige fellestrekk. Sammenknytningen mellom steder risikerer å bli mer legitim hver gang den formuleres og stereotypiene kan legitimere at steders påståtte egenskaper brukes som (bort)forklaring. Kan hende er 'steder som Angola' i ferd med å konstrueres som referanse, på linje med begreper som 'Syden'. Vi skjønner alle hva det går ut på, mer eller mindre. Til tross for at konnotasjonene knyttet til steder som Angola ikke er gitte, vet nok de fleste at det ikke impliseres sol og badeferie.

3. Norsk antikorrupsjon og nulltoleranse blir en bortforklaring

Korrupsjon fremstilles som 'unorsk' og 'det norske' (eksempelvis de norske verdiene), norsk nulltoleranse og norsk innsats i globale antikorrupsjonstiltak har en stor plass i diskursen. Tidvis knyttes dette sammen med beskrivelser som 'utenkelig', 'urealistisk' og 'usannsynlig'. Nulltoleranse mot korrupsjon fungerer ofte som respons når korrupsjon problematiseres ("Nei, jeg vil ikke se det sånn. Jeg legger til grunn at norske selskaper som Hydro har høye etiske standarder og nulltoleranse for korrupsjon"¹⁶²). Det kan se ut til at det er en korrelasjon mellom det (korrupsjonsrelaterte) som har skjedd og det faktum at Norge rangeres som et av verdens minst korrupte land, er globale pådrivere av antikorrupsjon eller har nulltoleranse mot korrupsjon. Ikke bare fremstår disse 'bragdene' relevante, de fungerer også som en akseptert unnskyldning for korrupsjonen utført i norsk næringsliv. Både forklaringen om *forflytting av fokus* og forklaringen om *eufemistisk språk* kan gjenkjennes i dette. Den norske anti-korrupsjonsholdningen fremstilles som et argument for at det er lite sannsynlig at korrupsjon har blitt utøvd av norske aktører. Forestillingen om den norske nulltoleransen ser ut til å være en virkelighetsforståelse som eksisterer uavhengig av hvordan de norske aktørene forvalter denne retningslinjen. De sterke koblingene mellom norsk nulltoleranse og innsats i forbindelse med antikorrupsjonsarbeid kan gjøre det vanskelig å akseptere at det finnes korrupsjonsutfordringer i Norge, eller enda verre – at norske næringslivsaktører kan være pådrivere av korrupsjon når de opererer internasjonalt.

¹⁶² DN 20.02.16

5.3 Forståelsen av aktør

Den undersøkte mediediskursen bærer preg av et sterkt individfokus på de korrupsjonsinvolverte norske aktørene. Under beskrives mulige konsekvenser av hvordan de norske næringslivsaktørene portretteres.

4. Individuell personkarakteristikk og motiv blir relevant for hvorvidt en handling er kriminell

Den norske mediesamtalen omkring korrupsjon i norsk næringsliv som opererer i utlandet har i stor grad et individorientert fokus: beskrivelser av næringslivsaktøren står i sentrum.

Korruperte enkeltpersoner fremstilles alltid som overraskende nytt, da det fremgår at norske næringslivsaktører i utgangspunktet ikke er kriminelle. Det ligger et mulig paradoks i at det alltid sjokkerer at enkeltpersoner i norsk næringsliv er korruperte, men ikke nødvendigvis overrasker at det finnes korrupsjon blant norsk næringsliv. Norske næringslivsaktører fremstilles som gode, tillitsverdige og menneskelige, både når de beskrives direkte (referanser til tidligere meritter, positive uttalelser om deres karakter osv.) og gjennom språklig portrettering (eksempelvis gjennom bruk av beskrivelsene 'bauta', 'lagspiller' eller 'wonderboy'). Et element som tillegges stor forklaringsverdi i diskursen er at

korrupsjonsinvolverte norske aktører mangler kriminelt motiv og er lovlidige. Understreking av *fraværende kriminell intensjon* bidrar ifølge Sykes og Matza (1957, s. 667) til at individer ikke klandres for sin kriminelle handling – og dermed unngår samfunnets negative sanksjoner. Det kan virke som om gode handlinger forminsker forseelsen eller oppveier de dårlige handlingene. Nøytraliseringsmekanismene *eufemistisk språk* og *flytting av fokus på positive bragder* bidrar til at det er vanskeligere å se på aktørene som kriminelle.

Representasjonen av norske næringslivsaktører appellerer til at leseren skal gjøre en helhetsvurdering av den kriminelle, der et 'vektskålprinsipp' står sterkt: Informasjon med negative konnotasjoner utjevnes gjennom en plassering av mer positive ting på den andre siden av vekten. Korruperte norske næringslivsaktører risikerer å bli 'privilegerte kriminelle', når de til tross for antatt og påvist lovbrudd rosemales og representeres som lovlidige og gode samfunnsborgere. Fremstillingen i den undersøkte mediediskursen viser at det er mulig å være både korrupert og lovlidig wonderboy på en og samme tid.

5. Ansvar fraskrives de som utfører korruperte handlinger

Det skjer liten grad av direkte ansvarliggjøring av enkeltpersoner involvert i korrupsjonssaker. Når ansvar først tildeles, skjer dette i hovedsak etter at ansvar allerede er plassert rettslig og hovedsakelig mot udefinerte parter som stat eller regjering. Navngitte norske næringslivsaktører ansvarliggjøres ikke. De involverte næringslivsaktørens rolle og ansvar fjernes også gjennom språklig nominalisering. Aktørene fremstilles som 'rammet av' eller 'utsatt for' korrupsjon. På denne måten tillegges de offerrollen, mens ansvarlig handlende part fjernes. En konsekvens er at de som har utført en kriminell handling ikke stilles til ansvar for det de har gjort. Mindre synlig ansvarsfraskrivelse kan ha andre konsekvenser og det vil ikke nødvendigvis være enkelt for lesere å vurdere meningen som ligger i språklig ansvarstildeling. Summen av slike beskrivelser skaper et inntrykk av passiv involvering og avmakt. Næringslivsaktørers ansvar for å ikke ty til korrupsjon eller skyld ved forbindelse, fremstår som elefanten i rommet ingen peker på.

5.4 Forståelsen av korrupsjon

Korrupsjon forklares i større grad subtilt enn eksplisitt i den undersøkte mediesamtalen. Under beskrives hvilke forklaringer og forståelser som preger diskursen.

6. Det sàs tvil om hva som er korrupsjon og ideen om korrupsjonens gråsoner normaliseres

Mediediskursen fremhever at korrupsjon er et relativt begrep. Dette kommer til uttrykk på flere måter. Usikkerhet kommer til uttrykk gjennom tvilsmodalitet i den språklige tilnærmingen til det som har skjedd gjennom formuleringer som 'mulig' og 'påstått' korrupsjon og 'den angivelig korruperte handlingen'. Forsvar og unnskyldninger uttrykt av involverte i korrupsjonssaker (tiltalte, forsvarere, bekjente av tiltalte osv.) får bred dekning i diskursen. Mediediskursen er normaliserende og ideologisk ved at den tilbyr kategorier og sannheter om hva som er kriminalitet og hva som ikke er kriminalitet. Uttalt tvil og usikkerhet omkring hva som utgjør korrupsjon og hvor grensene går (*ikke-kriminell handling/usikkerhet om loven*) er beskrevet i litteraturen som en utbredt mislighetsrasjonalisering. Når diskursen består både av bred gjengivelse av unnskyldninger og bortforklaringer fra korrupsjonsinvolverte, språklige og uttalte uttrykk for tvil om hva korrupsjon er samt et fravær av tydelig definering av korrupsjonsbegrepet, fremstår

korrupsjon som en relativ og diskuterbar størrelse. Medias tilbakeholdenhet med å plassere skyld kan kanskje et stykke på vei forklares med presseetiske hensyn eller 'uskyldig til det motsatte er bevist'-prinsippet. En mulig implikasjon er likevel at det bidrar til økt tvil omkring ansvar i korrupsjonssaker og at skillet mellom hva som er akseptert og ikke akseptert oppførsel fremstår uklart. Det kan også bidra til å legitimere unnskyldninger knyttet til 'gråsoner' – uavhengig av hvor vidt involverte parter i handlingsøyeblikket opplevde disse grensene som diffuse eller ei.

7. Korrupsjon i næringslivet avpolitiseres og fremstår ikke som et alvorlig og systematisk problem

Korrupsjon i norsk næringsliv presenteres gang på gang som noe nytt, uforståelig og avvikende – et brudd fra det normale. På samme tid fremstilles korrupsjonen som noe som bare 'har skjedd' – uten bakenforliggende prosess eller involverte parter. Korrupsjonens offer fjernes fra mediediskursens korrupsjonsfortelling. Verken årsakene til eller konsekvensene av korrupsjon representeres i den undersøkte mediediskursen. Forklaring på hvorfor korrupsjon har skjedd beskrives sjelden direkte. De tydeligste uttrykkene for årsak til korrupsjon er beskrivelser av at selskap er rammet av 'korrupsjonens krefter' eller 'korrupsjonens vesen'. Disse fremstillingstendensene er betydningsfulle for kollektiv respons på korrupsjon. At både årsak til, offer for og konsekvenser av korrupsjonen fjernes – både fra tekstens innhold og gjennom språk – er med på å få korrupsjonsproblematikken til å fremstå mindre dramatisk. Fjerning av offer er en nøytraliserende mekanisme som er identifisert i en rekke studier. Når det fremstår som om korrupsjon ikke har offer, har mennesker vanskelig for å se på det som kriminelt (ref. mislighetsforklaringen *fraværende eller utydelig offer*). Tydeliggjøring av korrupsjonens offer vil kunne muliggjøre at samfunnet anerkjenner korrupsjon som noe kriminelt og dette vil kunne åpne en ny vei mot avvisning av korrumpert oppførsel.

Personifiseringen av korrupsjon til et vesen med krefter er også med på å fjerne ansvar fra involverte parter og således skape en avpolitisert virkelighetsframstilling. Kombinasjonen av at korrupsjon gang på gang fremstilles som overraskende, avvikende og lite sannsynlig og at det fremstilles som en tilstand heller enn en prosess med ansvarlige parter hindrer at situasjonen fremstår som systematisk, alvorlig eller noe som krever endring og reaksjon. En nøytralisering av systematiske avvik kan på denne måten bidra til å opprettholde *status quo*.

8. Korrupsjon forklares bort og fremstår heller forståelig og uunngåelig enn kriminelt og uakseptabelt

Den norske mediediskursen inneholder en rekke ulike forklaringer på hvorfor nordmenn som opererer utenfor norsk farvann tyr til korrupsjon. Korrupte handlinger forsvares gjennom mulige årsaker, for eksempel med forklaringer om at 'alle kunne gjort det samme', eller henvisning til at press eller manglende valgalternativ på grunn av situasjon (*forpliktelse til høyere mål*) eller stedskontekst (*sosial tilpasning*). Å problematisere hvorfor mennesker handler som de gjør er i seg selv positivt. utfordringen kan komme når disse forklaringene, som i den undersøkte mediediskursen, får preg av å være homogene og ikke utfordres med andre innfallsvinkler. Forklaringene som da står igjen kan fremstå som unnskyldninger og bortforklaringer. De norske næringslivsaktørene fremstilles som uskyldige og beskrives ofte som 'forfulgte' av mediene eller rettsvesenet, en forklaring som minner om det som i litteraturen beskrives som *fordømmelse av fordømmeren*. Benson (1985, s. 589). beskriver at iboende i forklaringer er underliggende antagelser om hva som utgjør klanderverdig kriminalitet versus aksepterte ulovligheter og at nettopp dette skillet er avgjørende både for den juridiske prosessen og i samfunnets respons. Oppgaven har identifisert flere tendenser som kan peke mot at korrupsjon utført av norske næringslivsaktører ikke fremstår som så 'veldig farlig', som at norske aktører som er anklagde eller dømt for korrupsjon i liten grad kritiseres eller ansvarliggjøres. Det gis en rekke forklaringer på hvorfor korrupsjon vanskelig kan unngås (som stedskontekst). Det gis også en rekke forklaringer på hvorfor næringslivsaktører henfaller til korrupt oppførsel (som naivitet og fraværende handlingsrom). Økt fokus i media på korrupsjonens årsak, konsekvenser og løsninger vil kunne bidra til at offentligheten og enkeltmennesker i større grad setter antikorrupsjonstiltak på agendaen (Park 2012, s. 19). Det er mulig at kollektiv fordømmelse av korrupsjon i norsk næringsliv lar vente på seg.

Litteraturliste

- Aftenposten. 2016. *Var Yara-toppene korrupte eller ikke?* 27.08.16. 20.
- Aitken, S. C. 2005. Textual analysis: reading culture and context. i Flowerdew, R. & Martin, D. (red.) *Methods in Human Geography: A guide for students doing research projects*. 2. utgave. Pearson Education, England. 233-249.
- Albrecht, W. S. & Albrecht, C. O. 2004. *Fraud examination and prevention*. South-Western, Mason, OH.
- Album, D., Hansen, M. N. & Widerberg, K. (red.) 2010. Introduksjon. I: Album, D., Hansen, M. N. & Widerberg, K. (red.) *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*. Universitetsforlaget, Oslo. 7-13.
- Alemann, U. 1995. Rents, Competition, and Corruption. *American Economic Review*, 89. 982-93.
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. 1994. *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur, Lund.
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. 2000. *Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research*. SAGE Publications, London.
- Amundsen, I. 1999. *Political Corruption: An Introduction to the Issues*. Chr. Michelsen Institute WP 1999:7.
- Anand, V., Ashforth, B. E. & Joshi, M. 2004. Business as usual: The acceptance and perpetuation of corruption in organizations. *Academy of Management Executive*, 18, 2. 39-53.
- Anand, V., Ashforth, B. E. & Joshi, M. 2005. Business as usual: the acceptance and perception of corruption in organizations. *The Academy of Management Executive*, 19, 4. 9-23.
- Andvig, J. C. & Fjeldstad, O. 2001. Corruption. A Review of Contemporary Research. R 2001:7. Chr. Michelsens Institute, Bergen.
- Ashforth, B. E. & Kreiner, G. E. 1999. 'How can you do it?' Dirty work and the challenge of constructing a positive identity. *The Academy of Management Review*, 24, 3. 413-34.
- Ashforth, B. E. & Anand, V. 2003. The normalization of corruption in organizations. *Research in Organizational Behavior*, 25. 1-25.
- Barak, G. 1995. Media, Society, and Criminology. I: Barak, G (red.) *Media, Process, and the Social Construction of Crime: Studies in Newsmaking Criminology*. Garland, New York. 3-45.
- Bazerman, M. H. 1997. *Environment, ethics, and behavior: The psychology of environmental valuation and degradation*. New Lexington, San Francisco, CA.
- Benson, M. L. 1985. Denying the Guilty Mind: Accounting for Involvement in a White-Collar Crime. *Criminology*, 23, 4. 583-607.
- Berger, R. J. 2011. *White-collar crime. The abuse of corporate and government power*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, CO.
- Bergström, G. & Boréus, K. 2005. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2. utgave. Narayana Press, Danmark.
- Blickle, G., Schlegel, A., Fassbender, P. & Klein, U. 2006. Some personality correlates of business white-collar crime. *Applied Psychology: An International Review*, 55, 2. 220-233.
- Bokmålsordboka. 2016. Korrumpere. Tilgjengelig på http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?OPP=korrumpere&ant_bokmaal=5&ant_nynorsk=5&bokmaal=+&ordbok=bokmaal [Lest 20.05.16].
- Braithwaite, J. 1985. White collar crime. *Annual Review of Sociology*, 11. 1-25.

- Bratberg, Ø. 2014. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm, Oslo.
- Breit, E. 2009. On the (Re)Construction of Corruption in the Media: A Critical Discursive Approach. *Journal of Business Ethics*, 92. 619-635.
- Breit, E. 2011. On the Discursive Construction of Corruption: A Critical Analysis of Media Texts. *Economics and Society: Publications of the Hanken School of Economics* 277. Tilgjengelig på https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26467/227_978-952-232-124-4.pdf?sequence=1 [Lest 05.09.16]
- Breit, E. & Vaara E. 2014. Corruption and the media. Infotainment, moralization, dramatization, and conversationalization. I: Pallas, J., Strannegård, L. & Jonsson S. (red.) *Organizations and the Media: Organizing in a mediatized world*. Routledge, London.
- Bressler, M. S. & Bressler, L. A. 2007. A model for prevention and detection of criminal activity impacting small business. *The Entrepreneurial Executive*, 12. 23-36.
- Brinkmann, S. & Tanngaard, L. 2012. *Kvalitative metoder: Empiri og teoriutvikling*. Gyldendal akademisk, Oslo.
- Burr, V. 1995. *An introduction to social constructionism*. Routledge, London.
- Cavender, G. & Aogan Mulcahy. 1998. Trial by fire: Media constructions of corporate deviance. *Justice Quarterly*, 15, 4. 697-717.
- Chandler, Daniel. 2014. *Semiotics for Beginners*. Tilgjengelig på <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/sem06.html> [Lest 09.05.16].
- Chen, C. C. and J. R. Meindl. 1991. The Construction of Leadership Images in the Popular Press: The Case of Donald Burr and People Express. *Administrative Science Quarterly*, 36, 4. 521-551.
- Cliff, G. & Desilets D. 2014. White Collar Crime: What It Is and Where It's Going. *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*, 28, 2. 481-523.
- Clocke, P., Cook, I., Crang, P., Goodwin, M., Painter, J. & Philo, C. 2004. *Practicing Human Geography*. SAGE Publications, London.
- Cohen, J., Ding, Y., Lesage, C. & Stolowy, H. 2010. Corporate fraud and managers' behavior: Evidence from the press. *Journal of Business Ethics*, 95. 271-315.
- Coleman, J. W. 1985. *The criminal elite. The sociology of white-collar crime*. 3. utgave. St. Martin's Press, New York.
- Coleman, J. W. 1987. Toward an integrated theory of white-collar crime. *American Journal of Sociology*, 93. 406-439.
- Coleman, J. W. 1998. *The Criminal Elite. Understanding White-collar Crime*. 4. utgave, St. Martin's Press, New York.
- Cope, M. 2010. Coding Qualitative Data. I: Hay, I. (red.). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Canada. 279-295.
- Cover, O. & Mustafa, S. 2014. Identifying Corruption Risks in Defence and Security: Empirical Evidence Using the Government Defence Anti-Corruption Index. *The Economics of Peace and Security Journal*, 9, 2. 27-33.
- Creditnews. 2012. *Hvitsnippkriminalitet*. Tilgjengelig på <http://www.creditnews.no/News.php?recordID=3128> [Lest 09.07.16].
- Cressey, D.R. 1953. *Other People's Money: A Study in the Social Psychology of Embezzlement*. Free Press, Michigan.
- Dellaportas, S. 2013. Conversations with inmate accountants: Motivation, opportunity and the fraud triangle. *Accounting Forum*, 37. 29-39.
- Dicken. P. 2007. *Global Shift: Mapping the clanging contours of the word economy*. SAGE Publications, London.

- Fairclough, N. & Wodak, R. 1997. Critical discourse analysis. I: van Dijk, T. (red.) *Discourse as Social Interaction: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 2.* SAGE Publications, London.
- Fairclough, N. 2001. *Language and Power.* 2. utgave. Pearson Education, England.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse: Textual analysis for social research.* Routledge, London.
- Flowerdew, R. & Martin, D. 2005. *Methods in Human Geography: A guide for students doing research projects.* 2. utgave. Pearson Education, England.
- Friedrich, Carl I. 2002. Corruption Concepts in Historical Perspective. I: Heidenheimer, A. J. & Johnston, M. (red.) *Political Corruption. Concepts & Contexts.* Transaction Publishers, London. 15-23.
- Gannet, A. & Rector, C. 2015. The Rationalization of Political Corruption. *Public Integrity*, 17, 2. 165-175.
- Gardiner, J. A. 2002. Defining Corruption. I: Heidenheimer, A. J. & Johnston, M. (red.) *Political Corruption*, Transaction Publishers, London. 25-40.
- Globalis. 2016. *Areal.* Tilgjengelig på <http://www.globalis.no/Statistikk/Areal> [Lest 29.08.16].
- Gottschalk, P. 2015. *Internal Investigations of Economic Crime. Corporate Case Studies and Regulatory Policy.* Universal-Publishers, Boca Raton, FL.
- Hall, S. 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practises.* SAG Publications, London.
- Haller, D. & Shore, C. 2005. *Corruption: Anthropological Perspectives.* Pluto Press, London.
- Hay, I. (red.). 2010. *Qualitative Research Methods in Human Geography.* 3. utgave. Oxford University Press, Canada.
- Heidenheimer, A. J. & Johnston, M. (red.) 2002. *Political Corruption. Concepts & Contexts.* Transaction Publishers, London.
- Hjellum, T. 2007. *Politisk korrupsjon som demokratisk problem.* Cappelen forlag, Oslo.
- Howe, M. A. & Malgwi, C. A. 2006. Playing the ponies: A \$5 million embezzlement case. *Journal of Education for Business*, 82, 1. 27-33.
- Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G. & Watts, M. 2000. *The Dictionary of Human Geography.* 4. utgave. Blackwell Publishing, England.
- June, R. 2008. *A Users' Guide to Measuring Corruption.* UNDP Oslo Governance Centre. Tilgjengelig på <http://www.u4.no/recommended-reading/a-user-s-guide-to-measuring-corruption/> [Lest 08.06.16].
- Jørgensen, M. & Phillips, L. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method,* SAGE Publications, London.
- Kassem, R. & Higson, A. 2012. The New Fraud Triangle Model. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 3, 3. 191-195.
- Khan, M. H. 2006. Determinants of corruption in developing countries: the limits of conventional economic analysis. I: Rose-Ackerman, (red.) *International Handbook on the Economics of Corruption.* Edward Elgar Publishing, Northampton. 216-244.
- Kvalnes, Ø. & Iyer, N. 2011. Skal vi danse? *BI Leadership Magazine 2011/2012.*
- Lambsdorff, J. G. 2007. *The Institutional Economics of Corruption and Reform: Theory, Evidence, and Policy.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Leys, C. 2002. What is the Problem about Corruption? I: Heidenheimer, A. J. & Johnston, M. (red.) *Political Corruption. Concepts & Contexts.* Transaction Publishers, London. 59-77.
- Lister, L. M. 2007. A practical approach to fraud risk. *Internal Auditor*, 64, 6. 1-30.
- Lohmann, J. 2005. *Noget for noget – håndbog om korupsjon.* Mellemløselig Samvirke, København.

- Luo, Y. 2006. Political behavior, social responsibility, and perceived corruption: A structuration perspective. *Journal of International Business Studies*, 37, 6. 747-766.
- Mackevičius J. & Giriūnas L. 2013. Transformational Research of the Fraud Triangle. *Economica*, 92, 4.
- McGoey, L. 2012. The logic of strategic ignorance. *The British Journal of Sociology*, 63, 3. 553-576.
- Morales J., Gendron Y. & Guénin-Paracini H. 2014. The construction of the risky individual and vigilant organization: A genealogy of the fraud triangle. *Accounting, Organizations and Society*, 39. 170-194.
- Mungiu-Pippidi, A. 2011. Chasing Moby Dick Across Every Sea and Ocean? Contextual Choices in Fighting Corruption. *Norad*, 1001232. Tilgjengelig på http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2042021 [Lest 22.01.14].
- Nicholls QS, C. Daniel, T., Polaine, M. & Hatchard, J. 2006. *Corruption and Misuse of Public Office*. Oxford University Press, New York.
- Norsksidene. Udatert. Tilgjengelig på: <http://ressurssidene.pedit.no/web/PageND.aspx?id=99529> [Lest 29.05.16].
- Nye, J. S. 1967. Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. *The American Political Science Review*, 61, 2. 417-427.
- Park, C. S. 2012. How the Media Frame Political Corruption: Episodic and Thematic Frame Stories Found in Illinois Newspapers. *Ethics and Reform Symposium on Illinois Government 27.-28. september 2012*. Tilgjengelig på: http://paulsimoninstitute.siu.edu/_common/documents/whats-in-the-water/water-illinois/park.pdf [Lest 05.09.16].
- Pallas, J., Strannegård, L. & Jonsson S. (red.) 2014. *Organizations and the Media: Organizing in a mediatized world*. Routledge, London.
- Philip, M. 2002. Conceptualizing Political Corruption. I: Heidenheimer, A. J. & Johnston, M. (red.) *Political Corruption*. Transaction Publishers, London. 25-58.
- Rabl, T. & Kühlmann, T. M. 2009. Why or why not? Rationalizing corruption in organizations. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 16, 3. 268-28.
- Ragin, C. C. & Amoroso, L. M. 2011. *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method*. 2. utgave. SAGE Publications, London.
- Reynolds, S. J. 2006. A neurocognitive model of the ethical decision-making process: Implications for study and practice. *Journal of Applied Psychology*, 91, 4. 737-748.
- Riksrevisjonen. 2010. *Nye standarder/rammeverk – misligheter*. Tilgjengelig på: http://www.nkrf.no/filarkiv/File/Kurs_og_konferansepdf-er/Nasj-fagkonf-2010/1515 - Nenningsland - dag 1.pdf [Lest 03.06.16]
- Røe, P. G. 2010. Hvordan forstå et sted? Om en sosiokulturell stedsanalyse. I: Album, D., Hansen, M. N. & Widerberg, K. (red.) *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning*. Universitetsforlaget, Oslo. 303-319.
- Said, E. 1978. *Orientalism*. Routledge, London
- Salcedo-Albarán, E., de León-Beltrán, I. & Rubio M. 2008. Feelings, brain and prevention of corruption. *International Journal of Psychology Research*, 3, 3. 1-17.
- Saldaña, J. 2009. *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. SAGE Publications, London.
- Savelsberg, J. 1994. Knowledge, Domination, and Criminal Punishment. *American Journal of Sociology*, 99. 911-943.
- Schuchter, A. & Levi, M. 2013. The Fraud Triangle revisited. *Security Journal*. 1-15.
- Shapiro, S. P. 1990. Collaring the crime not the criminal: Reconsidering the concept of white-collar crime. *American Sociological Review*, 55, 3. 346-365.

- Sonenshein, S. 2007. The role of construction, intuition, and justification in responding to ethical issues at work: The sensemaking-intuition model. *Academy of Management Review*, 32, 4. 1022-1040.
- Sutherland, E. H. 1937. *The professional thief. By a professional thief*. University of Chicago Press, Chicago.
- Sutherland, E. H. 1983. *White Collar Crime: The Uncut Version*. 2. utgave. Yale University Press, New Haven og London.
- Sykes, G. M. & Matza, D. 1957. Techniques of neutralization: A theory of delinquency. *American Sociological Review*, 22, 6. 664-670.
- Søreide, T. 2004. Corruption in international business transactions: The perspective of Norwegian firms. *R 2001:7*. Chr. Michelsens Institute, Bergen.
- Thagaard, T. 2013. *Systematikk og innlevelse*. 4. utg. Fagbokforlaget, Bergen.
- Transparency International Norge. 2014. *Bedriftsundersøkelsen 2014. Sakte, men sikkert fremover. Kunnskap om og holdninger til korrupsjon i næringslivet*. Tilgjengelig på: <http://transparency.no/wp-content/uploads/sites/10/sakte-men-sikkert...-bedriftsundersokelsen-2014.pdf> [Lest 05.08.16].
- Uslaner, E. M. 2008. *Corruption, Inequality, and the Rule of Law*. Cambridge University Press, New York.
- Vitell, S. J. & Grove, S. J. 1987. Marketing ethics and the techniques of neutralization. *Journal of Business Ethics*, 6, 6. 433-438.
- Winchester, H. P. M. & Rofoe, M. W. 2010. Qualitative Research and Its Place in Human Geography. I: Hay, I. (red.). *Qualitative Research Methods in Human Geography*. 3. utgave. Oxford University Press, Canada. 3-26.
- Zyglidopoulos, S. C., Fleming, P. J. & Rothenberg, S. 2009. Rationalization, overcompensation and the escalation of corruption in organizations. *Journal of Business Ethics*, 84, 1. 65-73.
- UNDP. 2015. *Human Development Report 2015: Statistical annex*. Tilgjengelig på: (http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2015_statistical_annex.pdf [Lest 29.08.2016].
- Økokrim. 2016. *Korrupsjon*. Tilgjengelig på: <http://www.okokrim.no/korrupsjon> [Lest 05.08.16].
- The Economist Intelligence Unit. 2015. *Democracy Index 2015: Democracy in an age of anxiety*. Tilgjengelig på: <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf> [Lest 01.09.16].

Vedlegg (1/1): Utvalgsoversikt

Sortert etter adresse (alfabetisk) og dato (stigende).

1. Adresseavisen (2 artikler)

- 11.11.15 Telenor-skandalen krever tøffe tiltak
- 11.07.15 Utsatt for korrupte krefter

2. Aftenposten (30 artikler)

- 27.02.16 Når business blir bistand
- 20.02.16 - Vimpelcom-skandalen kunne aldri skjedd her
- 23.01.16 Statoil har betalt 420 millioner til mystisk forskningssenter
- 21.01.16 Brekke avviser alle anklagene
- 31.12.15 Sørlandets største bedrift mister milliarder i omsetning
- 23.12.15 Ansvarlig eier etterlyses
- 12.11.15 Farlig å være sjef i korrupte selskaper,
- 11.11.15 Angolas 40-årskrise
- 10.11.15 Angola: Norges "perfekte partner" i 40-årskrise
- 05.11.15 Jo Lunder en Wonderboy i urent farvann
- 03.11.15 Professor: Tidligere Telenor-topper kan bli tiltalt for medvirkning til korrupsjon
- 30.10.15 Stortinget: Vi satt med følelsen at Telenor og Aaser ikke fortalte alt
- 05.10.15 Telenor må trolig selge Vimpelcom-aksjene til sin rival
- 05.10.15a Telenor selger seg ut av VimpelCom
- 08.07.15a «Enger er den som bør dømmes strengest»
- 08.07.15 Eva Joly: -Yara-dommen er konklusjonen på 20 års arbeid mot korrupsjon
- 07.07.15 Eva Joly: - Yara-dommen er et veldig sterkt signal
- 06.06.15 Det bor en jukse-maker i oss alle
- 24.05.15 - Målet helliger middelet
- 23.05.15a Innovasjon Norge: Norske bedrifter mangler rutiner mot korrupsjon
- 23.05.15b Nordmenn er mindre naïve
- 23.05.15 Korrupsjonseksperter: Norsk næringsliv er proaktive
- 22.05.15 Korrupsjonseksperter: - Nordmenn er minst naïve i Norden
- 15.05.15 Et tilfeldig studievalg var med på å føre ham helt til topps
- 23.02.15 Heia Norge!
- 05.02.15 Statoil er blitt kjedelig - og takk for det
- 02.02.15 Thorleif Enger slår tilbake i Yara-saken
- 14.01.15 Telenor-sjef Baksaa om mulig korrupsjon i Usbekistan: Grunn til uro
- 08.01.15 Pappaguttenes drømmeverden
- 06.01.15 Norges selvbilde settes på prøve

3. Agderposten (1 artikkel)

- 12.11.15 Mener han gjorde det han kunne

4. Bergensavisen (2 artikler)

- 31.12.15 Gransker kontrakter
- 10.10.15 PRESTISJEOPPGJØRET

5. Bergens tidende (9 artikler)

- 31.01.16 Følg pengene
- 11.12.15 Korrupsjonens gråsoner
- 23.11.15 Historiefortelleren
- 18.11.15 Slik forhindrer vi korrupsjon
- 13.11.15 - Slutt på at næringslivet kan gjemme seg for verden
- 04.11.15 Naiv ledelse
- 03.11.15 Tidligere Telenor-topper kan bli siktet for korrupsjon
- 22.10.15 VM i oljesmøring
- 20.02.15 Brasil-skandalen rammer norsk næringsliv

6. Bistandsaktuelt (4 artikler)

- 09.11.15 - Norske firmaer bør støtte rettighetsarbeid i Angola
- 12.10.15 Ny plan for næringsliv og rettigheter
- 05.10.15 Uklart om statens rettighetskrav
- 31.08.15 Fra skandale til skryt

7. Bundu (1 artikkel)

- 02.12.15 Ut på oljeeventyr

8. Dagbladet (16 artikler)

- 08.03.16 - Har vært norske og naïve
- 05.03.16 Statoil vet ikke hva som skjedde med 715 millioner kroner i superkorruperte Angola
- 02.03.16 Risikerer krav på én milliard dollar
- 24.02.16a - Uakseptabelt
- 24.02.16 Telenors styreleder inn på teppet
- 13.12.15 - Telenor-ansatte verner om Sigve Brekke
- 12.12.15 Telenor og ned
- 07.11.15 Dommen som gir Telenor-toppene grunn til til å skjelve
- 06.11.15a Jussekspert: - Har inntrykk av at det skjer en del kriminalitet i norsk næringsliv
- 06.11.15b NHO sjokkert over professor etter Vimpelcom-debatt: - Hvor har hun dette fra?
- 06.11.15c diktatoratter kan felle wonderboy Telenorskandalen CV
- 24.10.15 Jotun-sjefen i Qatar om VM, korrupsjon og utnyttelse av gjestearbeidere: - Jeg er urolig
- 19.10.15 - Det var kunstgaver, kredittkort, koner som ble sendt på sponset shopping. You name it.
- 05.10.15 - En beslutning som burde vært tatt for lenge siden
- 07.02.15 Hvorfor tar gode mennesker dårlige valg?
- 24.01.15 Fra denne bua opererer selskapet som kjøpte sju norske marineskip til en krigsherre i Nigeria

9. Dagen (1 artikkel)

- 04.05.15 Slik ble lille Norge store i Myanmar

10. Dagens Næringsliv (55 artikler)

- 07.03.16 God førbuing før business
05.03.16 Kor e alle helter hen?
03.03.16 Tror store gevinster frister til å lukke øynene
27.02.16 Staten, korrupsjon og politisk styring
24.02.16 Dette orienterer hun næringsministeren om
23.02.16 Krever nye svar fra Hydro
22.02.16a Hydro-oppvask i Stortinget
22.02.16 "Uvirkelig å lese
20.02.16 ANLEGG FOR PENGER
19.02.16 Hydros glemte bakgård
19.02.16 Slik skjulte Vimpelcom korrupsjonen
18.02.16 Tapte milliard søksmål mot eks-eier
19.01.16 Advarer Statoil mot ny skandale
06.01.16 «Norske» agenter korrupsjonsstekt
28.12.15 Akastor starter korrupsjonsgranskning
19.12.15 DEN HEMMELIGE KLUBBEN
30.11.15 Mer enn etikk
24.11.15 Særnorsk kamp ingen løsning
16.11.15 Korrupsjonsfare krever handling
11.11.15 Dobbelt krise for Angola
07.11.15 JAGER SJEFENE bruke i analysen: "jager"
06.11.15 Fra stjernejobb til politiavhør
04.11.15 "Vi burde solgt i 2012
03.11.15 Nekter å akseptere Baksaas' beklagelse
31.10.15 Felt etter skjebnemøte
20.10.15 Sevan i trøbbel
19.10.15 "Sjokkerende, ubegripelig og tragisk
08.10.15 Krise i norsk næringsliv
14.09.15 Har påvirket folks oppfatning
03.09.15 Må jobbe for mer åpenhet
30.07.15 Et skummelt brygg
18.07.15 Har vært en fantastisk reise
15.07.15 Yara-saken: Hva nå?
08.07.15 «Den som bør dømmes strengest»
07.07.15a - Ledere kan nok komme til å synes at ansvaret er stort
07.07.15 Anker dommen: - Vi er sterkt uenige
01.07.15 Mistanke sjokkerer gründer
27.06.15 Perfekt match
17.06.15 Vinneroppskrift i Afrika
16.06.15 Næringsministeren vil gå etter styremedlemmene
11.06.15 Jobbet undercover for FBI
23.05.15 PROPELLEN
18.05.15 Kritiserer Datatilsynet
17.05.15 Mener karismatiske ledere slipper lettere unna
31.03.15 "Jeg vil se fremover
26.03.15 Nekter å snakke om Usbekistan
10.03.15 Lønnsfest for Yaratoppene
24.02.15 "Det var en avledningsmanøver
17.02.15 Sier Enger ble varslet om konsulent

- 17.02.15 Det blir stadig verre
- 09.02.15 I krig og business ...
- 03.02.15 Thorleif Enger
- 02.02.15 - Umulig å sikre seg
- 28.01.15 Trodde han skulle få medalje
- 08.01.15 Korrupsjon er en styresak

11. Dagens perspektiv (1 artikkel)

- 06.01.15 Professor mener korrupsjon kan koste dyrt

12. Dag og Tid (1 artikkel)

- 11.12.15 Tid for å partera dinosauren

13. Dagsavisen (14 artikler)

- 12.01.16 - Vanligere enn vi tror
- 11.02.16 Vi er alle skurker
- 08.02.16 Milliarder, ikke mennesker
- 15.11.15 Dagen derpå
- 07.11.15 Mørk dag for Telenor
- 05.11.15 Brutalt styre
- 30.10.15 Går av som styreleder i Telenor
- 22.09.15 Slutten på de gylne tidene
- 03.02.15 Enger roser medtalt
- 15.01.15 - Synd om vi ikke blir trodd
- 08.01.15 SAMFUNNSANSVAR: Er nordmenn egoister?
- 07.01.15 Tilbød indisk kontakt avtale verdt 21 millioner
- 07.01.15 Korrupsjonsfare
- 06.01.15 Korrupsjon kan koste næringslivet dyrt

14. DIGI.no (1 artikkel)

- 05.10.15 TELENOR Vimpelcom-salg kan gi milliard-tap

15. Ekstra (1 artikkel)

- 04.03.16 Nølene til Iran

16. EnerWE (2 artikler)

- 28.01.16 Tre norske statlige selskaper på verstingliste i fersk internasjonal korrupsjonsindeks
- 26.01.16 Statoil om Angola-saken: - Ikke vårt ansvar

17. E24 (11 artikler)

- 28.01.16 Statlige, norske selskaper opererer i korruperte land
- 30.12.15 Statoil gransker alle Brasil-kontrakter
- 16.11.15 - Brasil vil fortsatt være et viktig marked for norske bedrifter
- 06.11.15 Jo Lunder blir ikke varetektsfengslet
- 02.11.15 Baksaas: - Jeg beklager
- 23.10.15 Norsk toppsjef om korrupsjonsskandalen: - Det er veldig skummelt
- 28.07.15 Statoil følger Iran-utviklingen tett: Men flere ting må endres før et mulig comeback
- 14.07.15 - Spennende muligheter

- 23.03.15 Engers advokat: - En dramatisk korrupsjonsteori
27.02.15 Mener toppledere plikter å bli tøffere i media
04.01.15 - Eneste måten å forsvare Enger er å fortelle hva slags menneske han er

18. Forskning.no (1 artikkel)

- 16.04.15 Utskjelte bedrifter svarer for seg

19. Fredrikstad Blad (1 artikkel)

- 30.10.15 Telenors styreleder går av etter ny VimpelCom-informasjon
21.02.15 PÅ HJEMMIGE MEKONGTRAKTER

20. Fædrelandsvennen (4 artikler)

- 20.11.15 Samba-smell for sørlandske oljebedrifter
15.03.15 Ikke overraskende at toppledere kjenner til bestiktelser
16.01.15 Nye påstander om korrupsjon i Telenor-eide VimpelCom
05.01.15 Norges selvbilde settes på prøve

21. Haugesund Avis (2 artikler)

- 07.10.15 Hodepine til salgs
09.07.15 Plasserer ansvaret

22. Helgelendingen (1 artikkel)

- 07.10.15 Lederne har ansvaret

23. IKT-Norge (1 artikkel)

- 03.09.15 Har Norge et åpenhetsproblem?

24. Klar Tale (2 artikler)

- 04.11.15 Kan bli straffet hardt
05.01.15 Nekter korrupsjon

25. Klassekampen (13 artikler)

- 05.03.16 Knyttes til Statoil-penger
23.02.16 – Må få fakta på bordet om Hydro-avtale
04.02.16 Hardt ut mot Statoil
28.01.16 Satser i risikoland
19.01.16 Har hysj-avtale
18.01.16 Norske interesser
14.01.16 Still krav om innsyn!
07.11.15 ETTERFORSKNING PÅ ANBUD
07.11.15 Lider under pengenød
28.07.15 Norske interesser
14.03.15 Kos med Kjos
20.01.15 Refser staten som eier
15.01.15 Svekket tillit til Baksaas

26. Ledernett (1 artikkel)

- 22.06.15 Slik unngår du korrupsjon

27. Magasinet Aktuell (1 artikkel)

- 20.03.15 Arbeidernes venn

28. Magma (1 artikkel)

25.09.15 Bedrifters politiske ansvar

29. Morgenbladet (3 artikler)

07.08.15 Hvilken Vær Varsom-plakat følger konsernsjefer på tokt i fremmed farvann

15.05.15 AKTUELT INTERVJU Til topps i en råttten verden

16.01.15 Urinveisproblemer

30. MSN (5 artikler)

23.02.16 Jo Lunder hevder Vimpelcom-kollegaer manipulerte

19.02.16 Kolberg angriper eks-Telenor-topper

27.01.16 - Reiten sa nei til milliardverdier

23.10.15 Norsk toppsjef om korrupsjonskandalen: - Det er veldig skummelt

20.10.15 Frykter flere norske selskap har skitne hender

31. Nationen (3 artikler)

11.11.15 Aldri mer Vimpelcom

09.07.15 Joly: - Yara-dommen sender sterkt signal

07.01.15 Noen i Yara må ha visst

32. NA24 (5 artikler)

24.02.16 Telenor: - Vi aksepterer ikke korrupsjon

26.01.16 Statoil om Angola-skandalen: Ikke vårt ansvar

30.10.15 - Telenor-styret skulle ha stilt kritiske spørsmål

30.10.15 Telenors styreleder går på dagen

02.02.15 Enger roser medtalt

33. Nettavisen (1 artikkel)

28.12.15 Norske milliarder til korrupte Brasil

34. Nordens Nyheter (1 artikkel)

26.11.15 Hva nordiske teletopper burde visst

35. NRK (7 artikler)

10.01.16 - Gruer seg til rettssaken

09.11.15 For enkelt å skjule korrupsjon

05.10.15 Telenor-sjef: - Det kunne ha vært gjort tidligere

07.07.15 Korrupsjonsekspert: - Dommen gir et viktig signal

02.02.15 - Jeg stolte på ham da, og stoler på ham nå

22.01.15 Den statseide korrupsjonen

19.01.15 Telenor kan ikke løpe fra sitt ansvar

36. NTB tekst (8 artikler)

03.03.16 Stor internasjonal interesse for Iran, norske bedrifter nøler

24.02.16 Telenor: - Vi aksepterer ikke korrupsjon

26.01.16 Statoil om Angola-skandalen: Ikke vårt ansvar

05.11.15 Deloitte gransker Telenors Vimpelcom-eierskap

03.11.15 Tidligere Telenor-topper kan bli siktet for korrupsjon

08.07.15 Eva Joly: Yara-dommen sender sterkt signal

07.07.15 Ekspert: Viktig dom i Yara-saken

02.02.15 Enger roser medtalt i korrupsjonssaken

37. Ny tid (3 artikler)

- 18.02.16 Redaktør med livet som innsats
- 10.06.15 Korrupsjon under lupen
- 03.06.15 En ny type superhelt - mer Moro (imagelink)

38. Paraplyen (2 artikler)

- 10.11.15 For enkelt å skjule korrupsjon
- 03.06.15 - Næringslivet må hente meir eksperthjelp

39. Petro (1 artikkel)

- 06.05.15 Åpner for utenlandske leverandører

40. Rogaland Avis (2 artikler)

- 05.11.15 Dagen derpå
- 30.10.15 Brasil vil bli norsk

41. Romerikes Blad (2 artikler)

- 06.02.16 ANDRE AVISERS SYN
- 12.12.15 Politikk og korrupsjon

42. Sandefjord Blad (1 artikkel)

- 07.02.16 Jotun vil mer i korrupt Angola

43. Stavanger Aftenblad (5 artikler)

- 26.01.16 Statoil om Angola-skandalen: Ikke vårt ansvar
- 23.01.16 Statoil har betalt 420 mill. til mystisk forskningssenter
- 14.01.16 Her er krisen mye verre enn i Norge
- 30.07.15 Det uskikkelege demokratiet
- 20.01.15 Corruption the NOBEL way

44. Teknisk ukeblad (2 artikler)

- 26.11.15 Sju subseabedrifter søker suksess i Brasil
- 17.09.15 Rammes ikke av Brasil-korrupsjon

45. Telemarksavisa (1 artikkel)

- 01.07.15 Trukket inn i brasiliansk korrupsjonssak

46. Trønderavisa (1 artikkel)

- 28.10.15 Den dyrebare tillit en

47. TVHaugaland (1 artikkel)

- 30.10.15 Til Gran Canaria for å gjøre seg fete

48. Ukeavisen Ledelse (4 artikler)

- 26.02.16 Telenor-spillet
- 08.01.16 Da etikken ble redusert til spilleregler
- 08.07.15 Yara-sjokket
- 06.01.15 Professor mener korrupsjon kan koste dyrt

49. Varden (1 artikkel)

08.07.15 Eva Joly: - Yara-dommen sender sterkt signal

50. Vestviken24.no (1 artikkel)

09.02.16 Jotun vil mer i korrumpert Angola

51. VG (15 artikler)

08.02.16 Millionene som forsvant

31.01.16 NORSKE SELSKAPER TJENER MILLIARDER I ANGOLA

27.01.16 Norge fortsatt lite korrumpert

25.01.16 Norske selskaper tjener milliarder i Angola - et av verdens mest korrumperte land

07.11.15 Hver stein må snus i Telenor

06.11.15b Når millionene ler hånlig av oss andre

06.11.15c PÅGREPET PÅ FLYPLASSEN Gjorde kometkarriere i Telenor-systemet Nå er han

06.11.15 [VIMPELCOM-SKANDALEN]

06.11.15a Tidligere Vimpelcom-sjef blir ikke fengslet

05.11.15 Deloitte gransker Telenors Vimpelcom-eierskap

31.10.15 Tilliten snart borte

30.10.15 Tilliten til Telenor er snart borte

08.07.15 Eva Joly: - Yara-dommen sender sterkt signal

05.01.15 Hvem visste hva?

05.01.15 ENGERS SKJEBNEUKER

52. Vikebladet Vestposten (1 artikkel)

02.03.15 Opnar kontor i Brasil

53. Vårt Land (3 artikler)

09.12.15 Synes Jensen somler

10.11.15 Oppgjør

16.02.15 Staten neppe smartest – alene

54. Østlendingen (1 artikkel)

07.11.15 Over grensa i utlandet